

č 134236

J
E Z I K

in

lovstvo

19

900002587

ISSN 0021 - 6933 LETNIK XLV 1999/2000 ŠTEVILKA 1-2

VSEBINA

Uvodnik	3	<u>Tomaž Sajovic</u> <i>Spoštovane bralke in bralci</i>
Razprave in članki	5	<u>Nataša Pirih Svetina</u> <i>Analiza šolske ure pouka književnosti po modelu analize govorjenega diskurza</i>
	19	<u>Jonatan Vinkler</u> <i>France Prešeren in František Ladislav Čelakovský — znaki, razmerja in pomeni</i>
	33	<u>Terezija Jambrovič, Anica Marinčič, Primož Južnič</u> <i>Bibliometrijska analiza revije Jezik in slovstvo</i>
Jubileji	45	<u>Janko Čar</u> <i>Ob šestdesetletnici dr. Jurija Rojsa</i>
Odmevi	47	<u>Tatjana Srebot Rejec</u> <i>Spet o zvočniškem sklopu</i>
Ocene in poročila	50	<u>Boris Kuzmič</u> <i>Prvo hrvaško-slovensko slavistično srečanje</i>
	52	<u>Zoltan Jan</u> <i>9. zbornik Slavističnega društva Slovenije – Razpotja slovenske literarne vede</i>
	54	<u>Jurij Rojs</u> <i>Nov slovar ruskega jezika</i>
Obvestila ZSDS	56	<u>Zoltan Jan</u> <i>Slovensko jezikoslovje danes in jutri</i>
	59	<u>Zoltan Jan</u> <i>Nagrade Slavističnega društva Slovenije</i>

Jezik in slovstvo

Letnik XLV, številka 1–2
Ljubljana, oktober 1999/2000

ISSN 0021-6933

<http://www.ff.uni-lj.si/jis>

Časopis izhaja mesečno od oktobra do junija (8 številok)

Izdaja: Zveza slavističnih društev Slovenije

Uredniški odbor: Tomaž Sajovic (glavni in odgovorni urednik), Miha Javornik, Irena Novak - Popov (slovsstvena zgodovina), Erika Kržišnik, Alenka Šivic - Dular (jezikoslovje), Boža Krakar - Vogel, Mojca Poznanovič (didaktika jezika in književnosti)

Predsednica časopisnega sveta: Helga Glušič

Tehnični urednik: Samo Bertoneclj

Oprema naslovnice: Samo Lapajnc

Računalniška priprava: BBert grafika, Resljeva 4, Ljubljana

Tisk: Littera picta d.o.o., Rožna dolina c. IV/32–34, Ljubljana

Naslov uredništva: Jezik in slovstvo, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana

Naročila sprejema uredništvo JIS. Letna naročnina je 5000 SIT, cena posamezne številke 650 SIT, cena dvojne številke 1200 SIT. Za člane Zveze slavističnih društev Slovenije je letna naročnina 3500 SIT. Za dijake in študente, ki dobijo revijo pri poverjenikih, je letna naročnina 1800 SIT. Letna naročnina za evropske države je 60 DEM, za neevropske države pa 70 DEM.

Naklada 2000 izvodov.

Revijo gmotno podpirajo Ministrstvo za kulturo RS, Ministrstvo za šolstvo in šport RS, Ministrstvo za znanost in tehnologijo RS ter Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Revija je uvrščena med izdelke, od katerih se plačuje 8-odstotni davek na dodano vrednost.

 UVODNIK

Spoštovane bralke in bralci

Uvodnik v nov, 45. letnik Jezika in slovstva je v celoti namenjen razmišljanju o nalogah posameznih ved, ki preučujejo slovenski jezik in književnost, o nalogah, ki jih pred raziskovalce — in torej tudi pisce v naši reviji — postavlja življenje samo.

Revija je v zadnjih letih posvetila veliko, če ne večino prostora prispevkom, v katerih so pisci snovali in oblikovali preново pouka slovenskega jezika in književnosti v vrtcih ter osnovnih in srednjih šolah. K taki usmeritvi revije je zavezoval tudi dogovor med revijo in Ministrstvom za šolstvo in šport. Vendar zastavlja sama prenova tudi nekaj vprašanj, ki stojijo nekako zunaj ali pa na robu pozornosti ne samo tistih, ki so snovali preново, ampak tudi marsikaterega drugega raziskovalca slovenskega jezika in književnosti. Prva nevarnost, ki se je marsikdo od slovenistov sicer zaveda, se pa o njej premalo piše, je, da bi se poučevanje slovenskega jezika in književnosti skušalo »zapreti« samo v predmet slovenski jezik in književnost in pri tem pozabljati, da je slovenski jezik tudi učni jezik pri drugih predmetih v našem izobraževalnem sistemu. Preprosto povedano, slovenskega jezika se ne učimo samo pri pouku slovenskega jezika in književnosti, ampak pogosto mnogo bolj avtentično, čeprav brez metajezikovne razlage, tudi pri drugih predmetih — na primer biologiji, kemiji, fiziki, matematiki in zgodovini, da ne naštevamo vseh. V resnici se funkcijske razplatenosti slovenskega jezika ni mogoče naučiti pri pouku slovenskega jezika, pri njem lahko učenci in dijaki dobijo le nekaj najbolj okvirnih smernic. Če ostanemo pri omenjenih predmetih, je jasno, da imamo pred očmi znanstveni in strokovni jezik ved, ki konstituirajo te predmete. Splošno je znano, da so predvsem naravoslovne in tehnične vede tako imenovane univerzalne vede in da so raziskovalci prisiljeni ne samo preučevati znanstveno in strokovno literaturo v tujih jezikih, predvsem v angleščini, ampak v njih tudi pisati referate, razprave in knjige, saj jih v to silijo tudi habilitacijska merila na univerzi. Zato je razumljiva njihova pogosto velika zadrega, ko morajo pisati ali pa predavati v slovenskem jeziku. Na kratko: gre za problem številnih vplivov tujih jezikov na slovenski znanstveni jezik omenjenih ved. In naivno bi bilo pričakovati, da se to ne pozna in se morda še bolj ne bo poznalo tudi pri jeziku zlasti naravoslovnih predmetov v naših šolah. Žal je to področje raziskovanja med raziskovalci slovenisti že kar nevarno zapostavljeno.

Eden večjih, če ne največji in morda tudi najbolj zapleten ter tudi najbolj težko razumljiv problem pa je nejasno in negotovo razmerje do raziskovanja jezika umetnostnih besedil — tako pri jezikoslovcih kot pri literarnih zgodovinarjih. Razmislek, ki ga je v uvodniku mogoče le načeti, je treba začeti z naslednjim vprašanjem: Zakaj jezikoslovje bolj ali manj uspešno in rado raziskuje neumetnostna, torej na tak ali drugačen način uporabna besedila, pri katerih sta njihova ideja in namen — tako se zdi — tako jasna in pri katerih se njihovega jezikovnega oblikovanja običajno najmanj zavedamo, s težavo pa umetnostna, pri katerih je ideja pogosto tako neoprijemljiva, zavedanje jezikovne oblikovanosti pa zaradi polnega sijanja jezika v njih tako velika? Kdor je vsaj nekoliko filozofsko izobražen, lahko začuti, da se v vprašanju skriva napeto razmerje med dvema pogledoma na svet, heglovskim in heideggerjanskim. Preprosto povedano: za heglovski pogled na svet in življenje je značilno, da je življenje smiselno in vredno le, če je zavezano ideji, za heideggerjanskega pa ima vso svojo vrednost že življenje samo, ideja pa le še relativno. Zaradi tega za Hegla umetnost — kot zgolj čutno svetljenje ideje — ni veljala več za najvišji način, v katerem si resnica priskrbi eksistenco, ampak je bila to znanost, za Heideggra pa prav obratno. Heglovo

razumevanje umetnosti je še danes mogoče razbrati iz pogostega vprašanja: Kaj je pesnik hotel povedati s pesmijo? In še danes je mogoče najti raziskovalce, ki skušajo na vse načine iz čutnega, jezikovnega objema izluščiti idejo kot bistvo umetnosti, ne da bi se vprašali, ali ni nezmožnost ideje, da bi se zares čisto izrazila v umetnosti, njena bistvena lastnost. Resnica umetnosti ni ideja, ampak razlika med idejo in čutnostjo. Umetnost predvsem je in kaže, da vse, kar je, najprej in predvsem jè. In ni mogoče spregledati, da umetnostno besedilo je predvsem v jeziku. Naslednja misel Mukařovskega o jeziku v umetnostnih besedilih je že neposredna posledica takega razumevanja umetnosti in hkrati tudi dogajanja v sodobni umetnosti, v kateri se vse močnejše kaže težnja po uveljavljanju ontološkega pomena umetnosti in izpodrivanju spoznavnega: */Zaradi estetske »samisebinamenskosti« je umetnostni jezik bolj usposobljen kot druge zvrsti jezika, da neprestano oživlja človekovo razmerje do jezika in jezika do stvarnosti; da neprestano in na nov način odkriva notranjo zgradbo jezikovnega znaka in kaže nove možnosti njegove uporabe.* Na podlagi povedanega bi si tvegal postaviti v obliki vprašanja naslednjo — zavedam se — precej drzno tezo: Ali ne bi bilo treba uporabnostna besedila brati, raziskovati in o njih razmišljati na način branja umetnostnih besedil? Ali se ne bi tako izognili nevarnosti, da bi v pouku slovenskega jezika — pa tudi raziskovanju neumetnostnih besedil — preveč prevladali pragmatični in zgolj funkcionalni nameni ter bili preveč zapostavljeni in morda celo prezrti drugi, tudi ustvarjalni vidiki oblikovanja in razumevanja jezika? Šele tako razmišljanje o slovenskem jeziku bi lahko napore vseh, ki se na kakršenkoli način ukvarjamo z njim, osmislilo in šele na podlagi takega razmišljanja bi lahko stopili tudi na pot, na kateri nam bo tako prebujena občutljiva pozornost do jezika hkrati pomenila tudi občutljivo pozornost do nas samih, drugih in do sveta sploh.

Tomaž Sajovic
Glavni urednik

Navodila avtorjem

Prispevki za Jezik in slovstvo so napisani v slovenščini, izjemoma v tujem jeziku. lanki ne smejo presegati avtorske pole (16 strani), prispevki za rubriko Metodine izkušnje naj ne bodo daljši od 8 strani, poročila in ocene so dolga največ 4 strani. lanki morajo biti opremljeni s povzetkom do 1 strani in sinopsisom (2–3 stavki). Avtor odda svoj prispevek kot disketni zapis (3,5") ter mu priloži dva natisnjena izpisa na naslov **Uredništvo Jezika in slovstva, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana**. Besedilu je treba priloži ti številko avtorjevega žirorauna, ime in naslov banke, podatke o stalnem bivališu, EMŠO, davčno številko, telefon ter po možnosti elektronski naslov.

Tehnični napotki. Besedila naj bodo napisana v programu Word for Windows, v pisavi Times New Roman CE, velikost 12 z eno in pol medvrstičnim razmikom in levo poravnavo ter s 2,5 cm robovi na formatu A4. Naslov članka in poglavij naj bodo napisani krepko in v velikosti pisave 14. Korekture svojega prispevka avtor opravi v tednu dni. Pri tem se drži Slovenskega pravopisa 1994. Daljši navedki so ločeni od drugega besedila. Izpusti so v navedku označeni v poševnem oklepaju. Številka opombe stoji stično za ločili. Literatura se navaja na kratek način v oklepaju v tekočem besedilu in v opombah, v daljši obliki pa v seznamu literature na koncu prispevka. Med besedilom se sklicujemo na dela takole: (Bahtin, 1982: 123), v seznamu pa navedek razvežemo: Bahtin, Mihail (1982). Teorija romana. Ljubljana: Cankarjeva založba. V opombah so bibliografske enote navedene takole: Bahtin, Mihail (1982). Teorija romana. Ljubljana: Cankarjeva založba, 13. Na koncu vsakega navedka je pika. Naslovi samostojnih izdaj so v pokončnem tisku.

Revija Jezik in slovstvo je dostopna tudi na internetu: <http://www.ff.uni-lj.si/jis>.

Uredništvo

Nataša Pirih Svetina

UDK 372.882.163.6:81'42

Filozofska fakulteta v Ljubljani

Analiza šolske ure pouka književnosti po modelu analize govorjenega diskurza*

1. Uvod

V članku po modelu analize govorenega diskurza razčlenjujemo šolsko uro pouka slovenske književnosti. Ura je bila za potrebe raziskave posneta na videokaseto v eni od ljubljanskih osnovnih šol v šolskem letu 1995/96. Pri pouku slovenske književnosti v 8. razredu osnovne šole so obravnavali delo Simona Gregorčiča: Življenje ni praznik. Posnetek je bil za potrebe raziskave transkribiran.

V uvodu članka pojasnjujemo izbrano metodologijo in definiramo nekaj osnovnih pojmov, ki smo jih uporabili pri analizi in opisu. Diskurz je bodisi definiran kot katerakoli enota jezika, ki je večja kot poved (Stenstroem, 1994: XI), ali pa kot proces, katerega rezultat je zapisano ali govorno besedilo (Kranjc, 1997: 310). Opisujemo ga na petih hierarhičnih ravneh (Coulthard, 1992; Stenstroem, 1994; Kranjc, 1995, 1997; Skubic, 1998).

1. Dejanje¹ je najmanjša interakcijska enota. Je znak, da govorec želi komunicirati.
2. Korak je naslednja enota, sestavljena iz enega ali več dejanj. Osnovni koraki so: iniciativa ali spodbuda, tudi uvajanje (I), odziv (O) in sprejem, tudi zaključek ali sledenje (S).² Ostali koraki so še: odpiranje, poziv, žarišče, vzdrževanje, ponovno odpiranje, povratni kanal. S koraki govorec v eni vlogi lahko opravi različne postopke: lahko začne, vzdržuje ali tudi konča pogovor.
3. Vloga je vse, kar govorec reče, preden začne govoriti naslednji govorec. V eni vlogi naredi govorec najmanj en interaktivni korak in eno diskurzivno dejanje.
4. Izmenjava je naslednja stopnja in je minimalna interakcijska enota, ki posreduje vsaj del obvestila. Sestavljena je najmanj iz dveh vlog dveh različnih govorcev, od katerih vsaka vsebuje vsaj en korak. Razlikujemo tri osnovne tipe enostavnih izmenjav, poimenujemo pa jih po primarnih dejanjih (Stenstroem, 1994: 38), s katerimi so uredničene. Izmenjave so lahko obvestilne, vprašalne, ali pa gre za prošnje (Stenstroem, 1994: 49).³

* Članek je predelano poglavje avtoričine magistrske naloge

¹ V nadaljevanju uporabljam tudi izraz 'komunikativno' ali 'diskurzivno dejanje', da ne bi prišlo do zamenjave z 'govornimi dejanji' (ang. speech acts).

² V originalu gre za izraze 'initiation', 'response' in 'follow up'. Simona Kranjc uporablja zanje: uvajanje, odgovor, zaključek, sledenje ali tudi nadaljevanje (glej Kranjc, 1995: 61 in 1997: 313).

³ Ang. stating, questioning in requesting exchange (Stenstroem, 1994: 49).

5. Najvišja raven je transakcija, to je pogovor o eni sami temi (topiku), ki je sestavljen minimalno iz ene izmenjave, pogosteje pa iz vrste izmenjav o enem samem topiku.

Posamezne vloge ali dele vloge — torej korake znotraj njih, ki so skladenjsko določeni kot posamezne povedi oziroma izreki v vlogi, določimo glede na vrsto: ali gre za iniciativo (spodbudo), odziv nanjo ali za sprejem odziva (sledenje). To so trije koraki, ki tvorijo osnovno interakcijsko izmenjavo.⁴ Izmenjava v pedagoškem govoru (situacija, ki jo opazujemo) je največkrat tridelna: sestavljena je iz vseh treh korakov: spodbude, odziva in povratne informacije v dveh ali treh vlogah. V eni učiteljevi vlogi lahko sovpadeta sprejem (sledenje) in v naslednjem koraku iniciativa.

Posamezne vloge opišemo z nekaj lastnostmi. Vprašanjem določimo njihovo vrsto: ali gre za dopolnjevalna ali odločevalna vprašanja. Ker je velik delež učiteljevih izrekov v šoli povezan z izrekanjem zahtev, opisujemo tudi, za katere vrste zahtev gre. Ali gre za posredno ali neposredno izražene zahteve in s katerimi jezikovnimi sredstvi so posredovane. Na tem mestu se opis diskurza delno prekrije s slovničnim opisom. Tistemu, kar govorec izgovori v posamezni vlogi, določimo tudi funkcijo ali vlogo (po Jakobsonu, 1958, povzeto po Kunst Gnamuš, 1992, in Zadravec Pešec, 1994). Pri tem se omejujemo zgolj na dve funkciji, ki sta po našem mnenju značilni za pedagoški govor: socialno in spoznavno. Lahko bi rekli, da znotraj pedagoškega govora ločujemo odnosni in spoznavni govor.

Vsako sporočilo, ki ga posredujemo naslovniku, ima tudi svojo vplivajnsko ali retorično razsežnost (Kunst Gnamuš, 1986). Retorična jezikovna sredstva so tista jezikovna sredstva, ki uravnavajo medsebojna razmerja sporočevalca in naslovnika ter omogočajo učinkovito uveljavljanje sporočilnega namena. Med ta sredstva se prišteva: ogovorni imenovalnik, uporabo nasveta in spodbude namesto neposredno izražene zahteve, apeliranje na lastnosti naslovnika (A bi bil lahko tako prijazen?) in sredstva za izražanje medsebojne naklonjenosti ali nenaklonjenosti. Z odnosnim govorom v razredu učitelj uravnava medosebne odnose v razredu in spodbuja k sodelovanju. Z odnosnim govorom umestimo spoznavni govor v govorni položaj v razredu — odnosni govor ima tako funkcijo kontekstualizacije (Kunst Gnamuš, 1992: 27). Pri tem pa velika količina učiteljevega odnosnega govora ne pomeni tudi kakovosti odnosov v razredu. Pomeni lahko celo, da skuša učitelj s socialnim učinkovanjem nadomestiti kakovostno spoznavanje (Kunst Gnamuš, 1992: 27). Za odnosni govor so značilni glagoli rekanja in mišljenja, ki povezujejo udeležence interakcije in usklajujejo njihovo čutno, govorno in miselno dejavnost (Kunst Gnamuš, 1992: 28).

Druga razsežnost sporočila je spoznavna, udejanja se s sredstvi v spoznavni funkciji jezika. Mednje sodijo utemeljevanje, dokazovanje, razlaganje in razpravljanje. Vse to omogoča, da prisojanje lastnosti v spoznavnem govoru poteka na podlagi logičnega skeepanja. Zato je trditvam mogoče prisojati pravilnost ali nepravilnost, resničnost ali neresničnost. Za spoznavni govor v razredu je značilna uporaba metajezika ali jezika stroke in uporaba opazljivk ali ponazorjevalnih zgledov (Kunst Gnamuš, 1992: 43–48).

Enota, ki se ji določa jezikovno funkcijo, je izrek oziroma poved s komunikacijsko funkcijo (Bešter, 1992; Kunst Gnamuš, 1992: 13). Zato pri izreku upoštevamo tako jezikovna in nejezikovna sredstva. Izrek je dejanje posredovanja in sprejemanja informacij in je vedenje, ki oblikuje vsakodnevno sporazumevalno interakcijo (Kranjc, 1995: 45). Upoštevanje nejezikovnih sredstev pri izreku je pomembno, saj je sporazumevalno dejanje v diskurzu lahko opravljeno tudi brez jezikovnih sredstev, v šoli npr. je to dvig roke, začetek opravljanja dela po nekem navodilu, v vsakodnevem pogovoru kimanje z glavo kot znak razumevanja. Količina

⁴ Iz treh vlog so ponavadi sestavljene izmenjave, ki jih uvajajo prošnje, in vprašalne izmenjave; enostavne obvestilne izmenjave so izvršene v dveh vlogah (Stenstroem, 1994: 49).

posamezne vloge je bila v raziskavi izražena s številom besed in odstotnimi deleži glede na količino vseh izgovorjenih besed.

2. Analiza šolske ure

2.1 Zasnova

S pomočjo opisa govornega diskurza ob uveljavljanju petih hierarhičnih ravni v diskurzu in z določanjem jezikovnih vlog je bila narejena kvalitativna analiza, iz katere lahko v nadaljevanju izpeljemo tudi kvantitativno.

1. S številom vlog (replika enega govorca), izrekov in besed v njih določimo dolžino besedila.
2. S številom izrekov in besed ugotovimo deleže govora učitelja in učencev glede na celoto.
3. Določimo število govornih izmenjav; struktura izmenjave je določena z iniciativo (spodbudo) (I), odzivom (O) in sprejemom (S) (Skubic, 1998: 87); nekatere izmenjave so izvedene v dveh korakih v vlogah dveh različnih govorcev (I in O ali I in S).
4. Ugotovimo deleže posameznih funkcij jezika: spoznavne (Fs) in odnosne (Fo).
5. Določimo vrste vprašanj.
6. Določimo deleže različnih načinov izražanja zahtev pri učni uri.

V skladu s spoznanji empirične analize lahko podamo tudi možnosti za kakovostno spremembo interakcije pri pouku slovenske književnosti.

2.2 Potek

V gradivu priloge na koncu razprave z nekaj izseki ilustriramo potek analize. Primeri so iz uvodnega dela ure z nekaj začetnimi izmenjavami, daljši srednji izsek prikazuje prehod od motivacije za branje besedila k napovedi osrednjega dela ure — branja in obravnave Gregorčičeve pesmi *Življenje ni praznik*, zadnji izsek pa z nekaj izmenjavami ilustrira zaključno fazo ure.

Opis

- V skrajnem levem stolpcu so po vrsti označene in oštevilčene posamezne vloge. Z velikim tiskanim U so označene vloge učitelja, z malim tiskanim u pa vloge učencev. Vloge štejemo od začetka do konca ure.
- V naslednjem stolpcu je zapisano besedilo. Zapis govora je večinoma, z nekaj odstopi pri zapisu pogovornega jezika učencev, prirejen pravopisni normi. Na ta način smo izgubili sicer pomembne podatke o prozodiji, ki so za analizo govornega besedila ključnega pomena.⁵ V besedilu so podčrtani tisti deli, ki jih še posebej komentiramo v desnem stolpcu.
- V tretjem stolpcu so poimenovani posamezni koraki. Večinoma so to osnovni trije koraki: iniciativa, odziv in sprejem.
- V četrtem stolpcu so poimenovana posamezna dejanja — v posebni tabeli v nadaljevanju so našeta in opisana vsa dejanja, ki so se pojavila v tem diskurzu.
- V petem stolpcu so oštevilčene menjave.
- V zadnjem stolpcu je delno komentirano in delno slovnično opisano besedilo posamezne replike.

⁵ Podobno je primere konverzacije med otroki v vrtcu zapisovala tudi Simona Kranjc. Glej Kranjc, 1995, 1997.

3. Rezultati analize govornega diskurza

Tabela 1: Rezultati analize govornega diskurza.

	<i>učenci</i>	<i>%</i>	<i>učiteljica</i>	<i>%</i>	<i>skupaj</i>
<i>izmenjava</i>					80
<i>vloga</i>	117	54	100	46	217
<i>iniciativni korak</i>	10		69		
<i>odzivni korak</i>	107		4		
<i>sprejemni korak</i>	0		66		
<i>izrek</i>	114	33	234	67	348
<i>besede</i>	601	30,5	1372	69,5	1972

3.1 Analiza in interpretacija rezultatov

Analiza je opravljena v skladu s hierarhično razporeditvijo enot govornega diskurza: od najvišje do najnižje. Začnemo z vrsto diskurza, ki je v našem primeru diskusija. Diskusijo opišemo z nekaj značilnostmi. S transakcijami se posebej ne ukvarjamo, ker se v celotni diskusiji v okviru te šolske ure obravnava ena sama tema, ki pa ima nekaj podtem. Diskusija se začneja z odpiranjem, nadaljuje z upovedovanjem lastnih izkušenj ob določene temi, temu sledi obravnava besedila z različnih vidikov. Te različne faze so v skladu z metodo šolske interpretacije literarnega besedila (Krakar Vogel, 1990, 1992), v analizi govornega diskurza pa jim lahko določimo vlogo podtopikov. V nadaljevanju nato zasledujemo strukturo izmenjav. Te so lahko preproste ali zapletene. V šolski situaciji je pričakovani vzorec izmenjave sestavljen iz učiteljeve iniciative, ki je zelo pogosto izražena z vprašanjem, sledi učenčev odziv, večinoma v obliki odgovora na vprašanje. Tovrstna izmenjava se zaključí z učiteljevim potrdilom in sprejemom tega odgovora. Vzorci izmenjav so zelo različni in odvisni tudi od tega, za katero vrsto izmenjave gre: obvestilno (trditve), vprašanje ali zahtevo (prošnja).⁶ Na naslednji ravni opazujemo vloge, in to predvsem z vidika njihove enostavnosti (enodelnosti) pri učencih in sestavljenosti (dvodelnost) pri učiteljici. Naslednji stopnji, to je korakom, smo svojo pozornost namenili že pri izmenjavah. Na tem mestu opazujemo poleg osnovnih treh korakov iniciative, odziva in sprejema ter njihovih različnih oblik (dejanj, s katerimi so uresničeni), še ostale korake, ki tvorijo ogrodje diskusije. Zadnja, najnižja raven v diskurzu so dejanja. Podajamo in opisujemo celotni korpus diskurzivnih dejanj, s katerimi je bila realizirana diskusija pri opazovani uri.

Analizi diskurza dodajamo še del slovnice analize, ki jo drugače sicer ločujemo od diskurzivne. Zaradi večje preglednosti in bolj natančne analize smo zasledovali še število izrekov v diskurzu, število besed, jezikovne funkcije, oblike vprašanj in načine izražanja zahtev. Ob koncu analize podajamo še nekaj komentarjev k metodologiji, ki je bila pri analizi uporabljena.

3.1.1 Šolski pogovor, ki smo ga analizirali, bi lahko imenovali diskusija, to je ena od strategij diskurza (govornje interakcije) in je v teoriji obravnavana poleg konverzacije in intervjuja (Stenstroem, 1994: 169). Za diskusijo je značilna precej natančna razporeditev funkcij in vlog posameznih govorcev ter oblika prispevkov posameznih govorcev (Stenstroem, 1994: 181). Za šolski pogovor to lahko potrdimo, saj je učiteljev govor v šoli ponavadi v funkciji spodbude in

⁶ Če je iniciativno dejanje obvestilno (v obliki trditve), sta tipična vzorca izmenjav verižni, pri katerem si izmenično sledijo trditve in odzivi nanje, in razvijajoči, pri katerem prvi govorček razvija eno trditve, sogovorec pa to prekinja s svojimi potrdili (sprejemom). Če je iniciativni korak v obliki vprašanja, potem so vzorci izmenjav verižni, oklepajoči, mešani in eliptični mešani. Pri prošnjah oziroma zahtevah se pojavljata verižni in oklepajoči vzorec izmenjav (Kranjc, 1995: 61–62).

inicijative ter sprejema, govor učencev in njihove dejavnosti pa so pretežno odzivne. V šoli je učitelj tisti, ki postavi večino vprašanj, učenci pa nanje odgovarjajo. Hkrati je značilnost diskusije tudi usmerjenost v doseganje določenega, vnaprej zastavljenega cilja, kar bi lahko potrdili tudi za pouk na splošno.

3.1.2 V opazovanem diskurzu smo zabeležili 80 govornih izmenjav, ki so definirane kot najmanjše interakcijske enote, ki posredujejo del obvestila, sestavljene pa so najmanj iz dveh vlog dveh različnih govorcev (Stenstroem, 1994: 48). V šolski praksi je predvidena najpogostejša struktura tridelne izmenjave, ki se začenja z učiteljevo iniciativo, nadaljuje z učenčevim odzivom nanjo, zaključuje pa z učiteljevim sprejemom tega odziva (Coulthard, 1992: 16). Ker vemo, da je učiteljeva vloga pogosto dvodelna, da je torej v njenem prvem delu sprejem prejšnjega učenčevega odziva, v drugem pa že nova iniciativa, to pomeni, da meja med dvema izmenjavama pogosto poteka v eni sami učiteljevi vlogi. Praksa pokaže, da je enostavnih tridelnih izmenjav strukture I, O, S malo — v našem primeru 24. Največkrat se ta struktura sicer napoveduje, vendar učiteljičinemu sprejemu pogosto ne sledi nova iniciativa, ampak odziv drugega učenca na isto iniciativo in nato še en učiteljičin sprejem. Taka veriga ima lahko precej členov — to pomeni, da učiteljica na eno svojo iniciativo sprejme več odzivov. Najpogosteje identificirani vzorec izmenjave v našem primeru bi tako lahko ponazorili z naslednjim grafom:

U:	Va
u1:	O1
U:	P1
u2:	O2
U:	P2
...	
U:	Vb
u1:	O1
U:	P1
u2:	O2
U:	P2
...	

(U = učiteljica, u = učenec, V = vprašanje, O = odgovor, P = potrdilo)

Tak vzorec izmenjave lahko poimenujemo dopolnjevalni vzorec, saj se na eno učiteljičino vprašanje odzove z odgovori več učencev, katerih odgovori se medsebojno dopolnjujejo. Učiteljica vsak odgovor sproti sprejme in potrdi.

V skladu s strategijo poučevanja se učitelj na vsak učenčev odgovor odzove: ga ponovi, da naredi sljšnega ostalim učencem, ponovitev je lahko znak pravilnosti ali ustreznosti odgovora, odgovor učitelj uporabi v nadaljnji razlagi in včasih učenca še posebej pohvali, če je odgovor pravilen, ustrezen, dober, pričakovan. Nasprotno pa, če je odgovor nepravilen, ga učitelj popravi, ustrezno preoblikuje, parafrazira. Vse to so načini učiteljevega sprejema učenčevega odziva. V teoriji⁷ korak sprejema (sledenja) ni tako natančno razčlenjen — omejen je samo na nekaj tipičnih izrazov (leksikalnih enot). Ker pri pouku ne gre za dvogovorno, ampak za mnogogovorno dejavnost, se v bistvu pričakuje, da bo učitelj na svoje vprašanje prejel (razen če ne bo izrecno

⁷ Glej Stenstroem, 1994.

zahteval drugače; npr. poklical točno določenega učenca) več odgovorov. To je še posebej logično v situacijah, kjer učitelj demokratično vodi in usmerja pouk in so učenci motivirani za sodelovanje v diskusiji. Tudi v našem primeru je situacija taka, saj o tem govorijo relativno dolge izmenjave z eno učiteljičino iniciativo in več odzivi učencev ter sprejemi učiteljice.

Pri analizi smo opazili tudi nekaj dvodelnih izmenjav, sestavljenih iz učiteljičine iniciative in učenčevega odziva, ki pa mu ni sledil sprejem. Prav tako je za izmenjave, ki jih začenejo učenci, značilno, da so dvodelne. Sledi jim učiteljičin sprejem: učiteljica ponovi in potrdi pravilnost tistega, kar je izrekel učenec. Take so tiste izjave, ki jih začene učenec z iniciativo v obliki trditve, učenčevim iniciativam v obliki vprašanj ali prošenj pa sledi učiteljičin odziv.

3.1.3 V opazovani šolski uri je bilo skupaj identificiranih 217 vlog, od tega jih je učiteljica opravila 100, kar pomeni 46 %, vsi učenci skupaj pa 117, kar predstavlja 54 % vseh vlog. To pomeni, da je na ravni vlog delež govorjenja učiteljice in učencev precej izenačen oziroma da je delež govorjenja učencev celo večji kot delež govorjenja učiteljice. To kaže, da je učiteljica vodila uro na demokratičen način, da je učence spodbujala k sodelovanju in da so se učenci tudi dobro odzivali. Seveda pa so rezultati drugačni, če v analizo pritegnemo še količine izrekov in besed pri učiteljičin in učencih. Ta analiza pokaže, da so učiteljičine vloge mnogo bolj razčlenjene od vlog učencev.

3.1.4 Učiteljev govor je hkrati iniciativen in sprejemen (tak, ki daje povratno informacijo o pravilnosti, ustreznosti učenčevega odzivnega govora). 69 učiteljičinim vlogam ali delom njenih vlog smo pripisali iniciativno funkcijo, 66 pa sprejemno funkcijo. Odzivnega govora pri učiteljiči je zelo malo, pojavil se je štirikrat: dvakrat kot samostojen odziv na učenčevo iniciativno vprašanje, dvakrat pa v njenih dvodelnih vlogah v kombinaciji z iniciativo in z zapiranjem diskusije. Odzivni govor učiteljice je odgovor na učenčevo iniciativo v obliki vprašanja, povezanega z organizacijo učnega procesa (u: Na kateri strani je že? U: 47).⁸ Ker je učiteljev govor večfunkcijski (Kunst Gnamuš, 1992), so tudi njegove vloge pogosto dvodelne. To pomeni, da v eni svoji repliki npr. učitelj v prvem delu sprejme učenčev odziv na svojo prejšnjo iniciativo, v drugem delu pa že poskrbi za novo iniciativo. V 51 primerih je bila učiteljičina vloga dvodelna. 43-krat je bila ta dvodelna vloga sestavljena v prvem delu iz sprejema (S) in v drugem delu iz iniciative (I).⁹

Učiteljičina spodbuda (iniciativa) se največkrat pojavi v dvodelnih vlogah (48-krat), 22-krat se pojavi v enodelnih vlogah. Tudi učiteljičin sprejemni govor se največkrat pojavi v dvodelnih vlogah (45-krat; najpogosteje skupaj z iniciativnim govorom), 21-krat se pojavi samostojno.

Učiteljičini iniciativni koraki so po svoji obliki različni — razlikujejo se po dejanjih, ki v njih nastopajo. Pri tem so pomembna predvsem primarna dejanja, to so tista, ki bi lahko tudi sama realizirala korak. Registrirali smo iniciativne korake z obvestilni dejanji (trditve) (8-krat), zahtevami oziroma prošnjami (18-krat), največ pa je bilo vprašanj (45). Pri trditvah¹⁰ so bila izražena tako mnenja (1-krat) kot obvestila (7-krat). To, da je bilo več obvestil kot mnenj, se sklada z naravo pouka, ki je namenjen usvajanju objektivnih dejstev. Ta posreduje učitelj v svoji razlagi. Vse zahteve, ki jih je izrekla učiteljica, so bile zahteve po izvršitvi dejanj (U: Odprite knjigo.). Tudi to se sklada z naravo pouka in učiteljevo vlogo pri njem. Prošnja za dovoljenje kot druga najpogostejša oblika diskurzivnega dejanja v koraku prošenj — zahtev nekako ni v skladu s hierarhičnim položajem učitelja pri pouku. Vprašanja, na katera so odgovarjali učenci, so bila tako dopolnjevalna kot odločevalna.¹¹

⁸ Vsi navedeni primeri so iz analiziranega posnetka.

⁹ Ostale dvodelne vloge so imele naslednje oblike: odpiranje diskusije in iniciativa, ponovno odpiranje diskusije in iniciativa, sprejem učenčevega odziva in vzdrževanje diskusije, odpiranje nove transakcije v diskusiji in iniciativa, odziv na učenčevo iniciativo in nova iniciativa, odpiranje nove transakcija in iniciativa, odziv na učenčevo iniciativo in nova spodbuda, odziv na učenčevo iniciativo in zaključevanje diskusije.

¹⁰ Trditev je slovenski prevod angleškega 'statement'. Skladenjsko naklonsko so to povedi v pripovednem naklonu. »Pripovedne so tiste povedi, ki dejanje, stanje itd. ugotavljajo a) kot obstoječe (neobstoječe) ali pa b) kot umišljeno (...)« (Toporišič, 1992: 260). Glagoli v teh povedih so v obliki povednega ali pogojnega glagolskega naklona.

¹¹ Glej nadaljevanje analize.

3.1.5 Pri 117 vlogah učencev, ki so dosledno enodelne in večinoma tudi enopovedne, smo kar 107-krat identificirali govor ali dejavnosti v odzivni vlogi. To pomeni, da je bilo več kot 91 % vseh dejavnosti učencev pri tej uri odzivne narave, to so bile torej reakcije na učiteljske spodbude. Govorimo o odzivnem govoru in o odzivnih dejavnostih, reakcijah, saj je bilo nekaj odzivov tudi nebesednih. Taki so večinoma tisti odzivi, ki sledijo neposredno izraženim zahtevam po izvršitvi določene dejavnosti (npr.: No, odprite berila na strani 47. Sledi nebesedni odziv: Učenci odprejo berila na zahtevani strani.). Učenčev govor ni nikoli v sprejemni funkciji, se pa 10-krat pojavlja v iniciativni funkciji. Največkrat gre za učenčeva vprašanja, ki so povezana z organizacijo in potekom pouka (pojavijo se 6-krat) (npr.: Na kateri strani je že?, A mi to pišemo?), so pa tudi iniciativne izjave, ki so povezane z vsebino pouka (4-krat) (npr.: Tovarišica, jaz pa mislim, da ta pesem govori, da je življenje zato, da delaš, ko umreš, pa počivaš.). Učenčevi iniciativni koraki v zvezi z organizacijo pouka so dosledno realizirani z vprašanji, iniciativni koraki vsebinske narave pa se pojavljajo v različnih oblikah: zasledili smo 2 vprašanja, eno mnenje in eno obvestilo.

3.1.6 Poleg osnovnih treh korakov (I, O, S) smo identificirali še naslednje: na začetku odpiranje diskusije, ponovno odpiranje, poziv, vzdrževanje, žarišče, povratni kanal in na koncu zapiranje (zaključevanje) diskusije. Te korake lahko tudi opišemo:¹²

<i>odpiranje diskusije</i>	— predstavlja popoln začetek diskusije, uvodni korak,
<i>ponovno odpiranje</i>	— preprečuje, odloži zaključek začetne izmenjave,
<i>poziv</i>	— poziva poslušalca, zahteva od njega pozornost; namenjen pritegnitvi poslušalčeve pozornosti,
<i>vzdrževanje</i>	— vzdržuje izmenjavo,
<i>žarišče</i>	— uvaja novo,
<i>povratni kanal</i>	— je znak poslušalčeve pozornosti,
<i>zapiranje</i>	— zaključuje diskusijo.

3.1.7. Pri tej šolski uri smo zabeležili 27 vrst različnih diskurzivnih dejanj, ki jih opisujemo v spodnji tabeli.¹³ Med dejanji razločujemo:

- primarna dejanja, ki lahko samostojno realizirajo korake,
- sekundarna dejanja, ki se pojavljajo poleg primarnih, včasih pa jih tudi nadomestijo; so v vlogi navodil ali pojasnjujejo izrek primarnega dejanja,
- dopolnilna dejanja,¹⁴ ki so ob primarnih dejanjih, vendar jih praviloma ne morejo nadomestiti.

1. Alarm	— poziv k poslušalčevi pozornosti; primarno dejanje,
2. zapolnjevalec vrzeli	— premošča, napolnjuje zamolk, prekinitvev v diskurzu; dodatno dejanje,
3. metakomentar	— komentira pravkar izrečeno; sekundarno dejanje,
4. mnenje	— podaja osebno mnenje udeleženca diskurza; primarno dejanje,
5. nebesedni odziv na zahtevo	— je ponavadi reakcija na zahtevo po izvršitvi določenega dejanja; primarno dejanje,
6. nestrinjanje	— izraža zavrnitev, nasprotovanje mnenju, zahtevi ali odgovoru; primarno dejanje,
7. zagovarjanje	— opravičuje izrečeno v primarnem dejanju; sekundarno dejanje,
8. obvestilo	— posreduje informacijo; primarno dejanje,

¹² Opis povzemamo po Stenstoem, 1996, in Kranjc, 1995.

¹³ A.-B. Stenstroem navaja 28 različnih primarnih diskurzivnih dejanj — med njimi so nekatera tudi zbirna, 7 sekundarnih dejanj in 10 dodatnih dejanj (Stenstroem, 1996: 39–40, 44, 46).

¹⁴ Simona Kranjc jih poimenuje kar 'komplementarna dejanja' po izvirniki 'complementary acts' (Kranjc, 1995: 60).

9. <i>odgovor</i>	— je odziv na vprašanje v iniciativnem koraku; primarno dejanje,
10. <i>odgovor na trditev</i>	— je odziv na mnenje ali obvestilo v iniciativnem koraku; primarno dejanje,
11. <i>ponovitev</i>	— dejanje, značilno za korak sprejema v pedagoškem govoru; ponovi se odgovor ali odgovor na trditev; primarno dejanje,
12. <i>potrdilo</i>	— daje znak o sprejemu informacije; primarno dejanje,
13. <i>poudarjalec</i>	— poudari, podčrta izrečeno v primarnem dejanju; sekundarno dejanje,
14. <i>predgovor</i>	— uvaja primarno dejanje; sekundarno dejanje,
15. <i>predhodnik</i>	— posreduje informacijo pred primarnim dejanjem; sekundarno dejanje,
16. <i>razširjevalec</i>	— podaja dodatno informacijo; sekundarno dejanje,
17. <i>strinjanje</i>	— označuje strinjanje s predhodno izrečenim; primarno dejanje,
18. <i>trditev — mnenje</i>	— podaja osebno mnenje govorca; primarno dejanje,
19. <i>trditev — obvestilo</i>	— podaja informacijo; primarno dejanje,
20. <i>ugovor</i>	— kaže na drugačno mnenje govorečega; primarno dejanje,
21. <i>ustavitev</i>	— prošnja za pojasnilo; primarno dejanje,
22. <i>vživljanje</i>	— vključevalec, vplete poslušalca; dodatno dejanje,
23. <i>vodilo</i>	— opora, sledi primarnemu dejanju in daje navodilo; sekundarno dejanje,
24. <i>vprašanje</i>	— sprašuje po informaciji, potrdilu, pojasnilu; primarno dejanje,
25. <i> vrednotenje</i>	— sodi o vrednosti tistega, kar je izrekel prejšnji govorec; primarno dejanje,
26. <i>zahteva po akciji</i>	— zahteva, prosi poslušalca, da opravi določeno dejanje; primarno dejanje,
27. <i>zaključevalec</i>	— zaključuje diskusijo.

3.1.8 V vseh vlogah skupaj je bilo izrečenih 348 povedi.¹⁵ Od tega jih je učiteljica izrekla 234, kar pomeni 67 %, učenci so jih izrekli 114, kar predstavlja 33 % vseh izrečenih povedi. Tukaj se delež izrečenega po količini precej premakne v korist učiteljice, rezultat pa je podoben rezultatom opazovanih razredne interakcije s Flandersovo opazovalno shemo, na podlagi katerih so postavili zakon dveh tretjin: učitelj v šoli izreče dve tretjini vsega povedanega, vsi učenci skupaj pa le eno tretjino (Razdevšek Pučko, 1990; Zabukovec, 1995). Povprečno je bila vloga enega govorca v tem posnetku dolga 1,6 povedi. Pri tem je bila učiteljčina vloga daljša, povprečno sestavljena iz 2,3 povedi. Učenčeva vloga je bila krajša, sestavljena iz 1 same povedi. To pokaže, da so učiteljčine vloge pomembno daljše od učenčevih — najdaljša učiteljčina vloga je bila sestavljena iz 10 povedi, najdaljša učenčeva vloga pa le iz 4. Najpogosteje so vloge učencev dolge 1 samo poved, učiteljčine pa so daljše od 2 povedi. To pomeni, da je učiteljčin govor bolj razčlenjen, posredno pa potrjuje tudi teorijo, da opravlja več funkcij.

3.1.9 Med uro je bilo izrečenih 1973 besed. Od tega jih je učiteljica izrekla 1372, kar predstavlja 69,5 %, vsi učenci skupaj pa 601, kar predstavlja 30,5 % vseh izgovorjenih besed. Če primerjamo to s številom vlog, ugotovimo, da je bila povprečna učiteljčina vloga dolga 13,7 besede, poved v vlogi pa je vsebovala povprečno 5,9 besede. Število besed v eni učenčevi vlogi je skoraj identično s številom besed v eni povedi (5), kar potrjuje ugotovitev, da je večina vlog učencev zgolj enopovednih, in hkrati tudi dejstvo, da je učiteljev govor mnogo bolj členjen od učenčevega. Hkrati pa to zanika ugotovitev o uravnoteženem deležu govora učitelja in učencev med šolsko uro, ki smo jo izpostavili ob analizi števila vlog.

3.1.10 Ugotavljali smo deleže spoznavnega in odnosnega govora, funkcijo smo pripisovali izrekom znotraj posamezne vloge, izjemoma tudi njegovim posameznim delom (ogovorni zvalnik). Ugotovili smo, da med šolsko uro izrazito prevladuje govor v spoznavni funkciji, 251 vlogam oziroma delom vlog smo pripisali to funkcijo, 61 vlogam ali delom vloge pa govor v odnosni funkciji. Pri tem je treba opozoriti, da je kar v 55 primerih od 61 govor v odnosni funkciji pripisan

¹⁵ Namesto izraza 'izrek' uporabljamo na tem mestu izraz 'poved'. Zavedati se je treba, da so kot povedi (skladenske enote, v pisavi zaznamovane z veliko začetnico in končnim ločilom (Toporišič, 1992: 199)) v konkretnem zapisu obravnavane tonske enote prvotnega zvočnega posnetka.

učiteljici. To potrjuje učiteljevo funkcijo organizatorja, usmerjevalca in povezovalca procesov med poukom — vse te funkcije v bistvu opravlja z odnosnim govorom.

3.1.11 Velika količina odločevalnih vprašanj v primerjavi z dopolnjevalnimi bi pomenila logično tudi veliko količino zelo kratkih odgovorov. V našem primeru pa se srečujemo z izredno velikim številom dopolnjevalnih vprašanj, odločevalnih vprašanj je zelo malo, pa še ta so skoraj v celoti omejena na urejanje organizacijskih zadev (A razumete? A ste že?). Prevladujejo ozko zastavljena dopolnjevalna vprašanja, ki zahtevajo od učencev kratke, pričakovane odgovore, ti pa neposredno vodijo k zastavljenim ciljem. Relativno uravnoteženo število vlog učiteljice in učencev lahko pojasnimo z dejstvom, da učitelj na vsako svoje vprašanje dobi odgovor. To idealno razmerje pa se poruši, ko primerjamo med seboj dolžine teh izrekov. Učenčevi odgovori na vprašanja so večinoma samo enopovedni, večkrat je odgovor posredovan tudi v obliki neglagolske besedne zveze.

3.1.12 Pomembno mesto ima pri pouku tudi izražanje zahtev — gre za govor v pozivni vlogi (Searle, 1974, povzeto po Kunst Gnamuš, 1992, in Zadravec Pešec, 1994). To se delno povezuje tudi s postavljanjem vprašanj, kajti vsa vprašanja pri pouku so v pozivni vlogi, saj se od naslovnika pričakuje, tudi zahteva odgovor.¹⁶ Večino vprašanj pri pouku postavi učitelj. Ta zaradi svojega nadrejenega položaja tudi lahko pričakuje in celo zahteva odgovor. Vprašanja so eden od načinov za posredno izražanje zahtev. Poleg vprašanj smo identificirali še naslednje oblike posrednega izražanja zahtev: želja, izražena s pogojnikom (Rada bi slišala), opozorilo, izraženo s performativom in pojasnilom v sedanjiku (Najprej vas opozarjam, da dvigate roke ...), s pogojnikom in prihodnjikom (Zdaj bi vam pa dala minutko za razmislek, pa boste potem kaj povedali.), uporaba naklonskega izraza 'naj' (Naj dvigne roko tisti, ki ve.) Tudi od oblike zahteve je odvisno, kako in v kakšni meri se bodo učenci odzivali.

3.1.13 Ker analiza govornega diskurza vedno poteka na podlagi avtentičnega gradiva, je potrebno metodologijo vedno znova prilagajati lastnemu gradivu. Tako se izkaže, da je v literaturi podan sistem sredstev, s katerimi se udejnjanje posamezna jezikovna funkcija, nepopoln; pri opisu konkretnega primera je bilo uporabljenih več opisnih enot, ki se v literaturi ne pojavljajo — kot kaže, seznam sredstev ni dokončen. To potrjuje tudi teorijo, ki pravi, da mora vsaka analiza govornega diskurza temeljiti na konkretnem gradivu in da je neprilagojen analitični aparat nemogoče prenašati z gradiva na gradivo. Hkrati z analizo se ustvarja specifični analitični aparat (Kranjc, 1995: 58).

4. Sklep

S pomočjo kvalitativne in kvantitativne analize, opravljene v pričujoči razpravi, smo pokazali na značilnosti diskurza pri pouku slovenske književnosti. Pri tem nam je bilo v veliko pomoč že samo dejstvo, da se je analiza govornega diskurza začela prav ob analizah govornje interakcije pri učnih urah (Coulthrad, 1992). To pomeni, da je razvila opisne kategorije, ki so v polnosti relevantne prav za situacijo pedagoškega diskurza. Razvita je bila deskriptivna metoda, ki opisuje dogajanje v razredu s pomočjo lingvističnih enot, od najmanjše do največje. Te enote smo opisali na začetku: dejanje, korak, vloga, izmenjava in transakcija, z njihovo pomočjo pa smo opazovano uro tudi analizirali. Teorija, ki izhaja večinoma iz analize angleškega gradiva, za določene kategorije dejanj predpostavlja že omejeno skupino leksikalnih enot, s katerimi naj bi se določeno dejanje realiziralo. Te enote sicer lahko prevedemo tudi v slovenščino, vendar se pri analizi izkaže, da se lahko določena kategorija v slovenščini realizira s povsem drugačnimi sredstvi, kot jih predvideva tuja literatura. Zanimivo bi bilo zbrati korpus besed in besednih zvez, ki predstavljajo določeno stalno obliko diskurzivnega dejanja v slovenščini. Ob analizi se hkrati izkaže, da je mnogo primerov mejnih, da bi jih bilo po teoriji mogoče uvrstiti v več različnih kategorij — analiza je tako podvržena subjektivnim sodbam, kar je nasplošno problem deskriptivnih metod.

¹⁶ Hkrati gre tudi za spoznavno funkcijo, saj so vprašanja namenjena pridobivanju podatkov, znanja.

Priloga

ZAČETEK URE:

vloga	besedilo	korak	dejanje	izmenjava	komentar
1 U	Rada bi slišala,	odpiranje diskusije poziv	alarm	1	navezovanje stika, posredno izražena zahteva (želja), s pogojnikom, prvoosebno sporočilo, <i>F₀</i>
	kako vi razmišljate o življenju, o pomenu dela za človekovo življenje in seveda tudi o pomenu veselja ...	I	predhodnik		vpr., ki ima v okviru te ure spoznavno vlogo, strokovno vpr. (vprašanje po vsebini), naslovljeno celotnemu razredu — vi, uporaba glag. mišljenja, kar spodbuja osebno opredelitev do problema, <i>F_s</i>
	Kakšen pomen ima delo za človeka?	O	vprašanje odgovor		dopolnjevalno vpr., posredno izražena zahteva, <i>F_s</i>
2 u	<i>Govorijo drug čez drugega - se ne razume.</i>	O	alarm	2	prekrivajoč govor učencev
U	Najprej vas opozarjam,	ponovno odpiranje poziv	alarm		vođenje procesa, organizacijska pripomba, opozorilo, prvoosebno sporočilo, naslovnik — vi, <i>F₀</i>
	da dvigate roke, da ne bomo vpili eden čez drugega in čisto pokvarili uro.	I	predhodnik		zahteva, posredno izražena s sedanjikom; dodano ji je pojasnilo v prihodnjiku, naslovnik — vi, nato mi, <i>F₀</i>
	Dajte dvigniti roko.		zahteva		ponovitev zahteve, tokrat neposredno izražene z velelnikom, vođenje procesa, naslovnik — vi; organizacijska pripomba, <i>F₀</i>
	Vsi, ki imate kaj za povedat, dvignite roko.		zahteva		še enkrat ponovljena zahteva, izražena neposredno z velelnikom, vmes je pojasnilo, na koga se nanaša deiktični znak vsi, <i>F₀</i>
	No, kaj si ti ...		alarm		spodbuda, ogovor posameznika — ti, navezovanje stika, <i>F₀</i>
4 u	Delo, ja nekaj narediš, ne.	O	vprašanje odgovor		učenec v odg. ponovi remo vprašanja, dodá 'ne' kot potrdilo pravilnosti svojega odg., odg. je neoseben, izražen z 2. osebo ednine, <i>F_s</i>
	Kako bi rekla, ...				učenka nadaljuje z odgovorom, se do njega opredeli: prvoosebno sporočilo, <i>F₀</i>
5 u	<i>sneh</i>	O	vprašanje	3	dopolnjevalno vpr. po vsebini, <i>F_s</i>
6 U	Kakšen smisel ima to?	I	odgovor		<i>F_s</i>
7 u	Z delom se daleč pride.	O	ponovitev		<i>F_s</i>
8 U	Se daleč pride.	S	odgovor		odg. je neoseben, izražen z 2. osebo ednine, <i>F_s</i>
9 u	Delat moraš, da preživiš.	O	ponovitev		pohvala in potrditev pravilnosti odg., <i>F_s</i>
10 U	Delat moraš, da preživiš.	S	prednotenje odgovor		odg., izražen neosebno z 2. osebo ednine, <i>F_s</i>
11 u	Dobro, to je res.	O	odgovor		
	Tudi uspeš več, bolj zanimivo narediš, bolj si zadovoljen.				ponovitev in uporaba učenčeve misli, neosebno, <i>F_s</i>
12 U	Uspeh je potem v zadovoljstvu, v zadoščenju.	S	potrdilo		
	Še kakšen smisel?	I	vprašanje	4	dodatno dopolnjevalno vpr., <i>F₀</i>

OSREDNJI DEL URE:

vloga	besedilo	korak	dejanje	izmenjava	komentar
44 U	No, pa poglejte.	odpiranje	alarm	10	učiteljica odpira nov del ure, na učenje se obrača s spodbudo, na začetku je 'no' in odgovor skupine, zahteva, neposredno izražena z velelnikom 2. os. množine, <i>Fo</i>
	Saj bomo videli, ko bomo brali, kaj o tem misli pesnik Gregorčič.	žarišče	metakomentar		ogovorna množina — mi, <i>Fo</i> zraven je še pojasnilo, kdaj se bo nekaj zgodilo (ko bomo brali)
	Pravi, ne boj se dela, ampak boj se pokoja.	I	trditve - obvestilo		učiteljica z razlago posreduje informacijo, <i>Fs</i>
	Boste videli, s tem dobiš čisto drugačen pogled.		poudarjalec		2. os. množine, nato 2. oseba ednine (neosebno oziroma usmerjeno k posamezniku), <i>Fo</i>
45 u	Ko si upokojen, ne moreš več delat.	O	odgovor na trditve		odg. neoseben, uporaba 2. osebe ednine, <i>Fs</i>
46 u	Uživat moraš, dokler si mlad.	O	odgovor na trditve		odg. neoseben, uporaba 2. osebe ednine, <i>Fs</i>
47 u	Lažje živiš, lažje delas, če imaš več dela, kot ga rabiš, kot če ga sploh nimaš.	O	odgovor na trditve		odg. neoseben, uporaba 2. osebe ednine, <i>Fs</i>
48 U	Vsekakor je biti bolje preobremenjen kot pa ...	S	strijnjanje		prenovitev učenčeve misli, <i>Fs</i>
49 u	Še dolgčas ti lahko postane.	O	odgovor na trditve		učiteljica je prekinjena, uporaba 2. osebe ednine je neosebna, <i>Fs</i>
50 U	To je pa vsekakor res, pa čeprav je težko.	S	strijnjanje		potrditev učenčeve misli, <i>Fs</i>
	No, odprite berila na strani 47.	I	alarm	11	navodilo z napovedjo besedila, neposredno izražena zahteva po izvršitvi dejanja, velelnik 2. oseba množine, <i>Fo</i>
	Simon Gregorčič, Življenje ni praznik.	O	zahteva po izvršitvi dejanja razširjemalec		
51 u	učenci odprejo berila	O	nebesedni odziv na zahtevo		
52 U	Preden preberem pesem, se dajmo spomnit ...	I	predhodnik zahteva po izvršitvi dejanja	12	prvoosebno sporočilo v prvem delu je dopolnjeno z neposredno izraženo zahtevo po izvršitvi dejanja, velelnik; uporabljena je ogovorna oblika 1. oseba množine, <i>Fo</i>
53 u	Na kateri strani je že, tovarišča?	I	vprašanje alarm	12	učiteljica je prekinjena, dopolnjevalno vpr. organizacijske narave, uporaba ogovornega zvalnika, <i>Fo</i>
54 U	47.	O	odgovor		pojasnilo, <i>Fo</i>
	Kaj že vemo o pesniku Simonu Gregorčiču?	I	vprašanje	13	dopolnjevalno vpr., ogovorna oblika — mi, posredno izražena zahteva po odgovoru, <i>Fs</i>
55 u	Da je bil duhovnik.	O	odgovor		<i>Fs</i>
56 U	In kakšen pomen ima to za njegovo pisanje?	I	vprašanje	14	vpr. dopolnjevalno, <i>Fs</i>
57 u	Nesrečen je bil.	O	odgovor		<i>Fs</i>

		S	ponovitev razširjevalec		ponovitev in stopnjevanje učenčevega odgovora, nato pa razvoj njegove misli, <i>F_s</i>
58 U	Zelo je bil nesrečen. Utesnjeval ga je ta poklic, ni si ga pravilno izbral.				razlaga
59 u	Veliko pesmi je napisal, kjer izpoveduje nesrečo zaradi duhovniškega poklica.		obvestilo		učiteljica se vrednostno opredeljuje do informacije, <i>F_s</i>
60 u	In zelo lepe pesmi so nastale.	O	mnenje		<i>F_s</i>
61 U	Pa mladi je umrl.	O	odgovor		<i>F_s</i>
	Napadali so ga zaradi njegovih pesmi.	S	odgovor		razvoj učenčeve misli, <i>F_s</i>
	Ja,		strinjanje		
	napadali so ga,		ponovitev		
	sploh škof Anton Mahnič.	I	razširjevalec	15	ogovorna množina, <i>F_o</i>
	Vendar smo slišali,		predgovor		nadaljevanje prej začete razlage, <i>F_s</i>
	da so obstajala tudi drugačna mnenja.		vprašanje		dopolnjevalno vpr., ki je po vsebini alternativno, <i>F_s</i>
62 u	Eni so ga napadali, drugi pa?	O	odgovor		<i>F_s</i>
63 U	Franc Levec ga je proglasil ...		vprašanje		prekinitev učenca z dopolnjevalnim vpr., <i>F_o</i>
64 u	Kdo ga je proglasil?	O	odgovor		učenec nadaljuje s prej začetim odgovorom, pri tem zamenja predmet opisovanja (ga — jo), <i>F_s</i>
	Franc Levec jo je proglasil za zlato knjigo pesmi.		vprašanje	16	vpr. dopolnjevalno, uporaba ogovorne množine, <i>F_s</i>
65 U	Kaj pa poznamo od del?	I	odgovor		<i>F_s</i>
66 u	Poezije.	O	odgovor		<i>F_s</i>
67 U	Poezije.	S	ponovitev		<i>F_s</i>
	Kakšno pesem?	I	vprašanje	17	odgovor
68 u	Soči.	O	odgovor		<i>F_s</i>
69 u	Življenje ni praznik.	O	odgovor		<i>F_s</i>
70 U	Soči ste že brali, celo na pamet ste se naučili.	S	potrdilo		ponovitev misli učenca, dopolnitev z razširitvijo na celoten razred, uporaba 2. osebe — vi, <i>F_o</i>
	Se kakšno pesem?	I	razširjevalec	18	dodatno vpr. s pojasnilom, <i>F_o</i>
	Letos smo jo imeli.		vprašanje		
71 u	Nazaj v planinski raj.	O	odgovor		<i>F_s</i>
72 U	Nazaj v planinski raj.	S	odgovor		<i>F_s</i>
	Tako je.		ponovitev		potrditev, vrednotenje, <i>F_o</i>
	Lepa pesem, a ne?		mnenje		v drugem delu postavi trditev in retorično vpr. v obliki odločevalnega vpr.
	No,	I	alarm	19	napoved novega besedila, <i>F_o</i>
	zdaj pa Življenje ni praznik.		obvestilo		
U	Učiteljica bere pesem.				
73 U	Zdaj bi vam pa dala minutko za razmislek, pa boste potem kaj povedali.	I	zahteva po izvršitvi dejanja	20	navodilo za delo, v prvem delu je uporabljen pogojnik, v drugem prihodnjik, 2. oseba — vi, <i>F_o</i>
74 u	Učenci nato sami pesem tilho preberejo. Med seboj se pogovarjajo.	O	razširjevalec		učenci izpolnjujejo učiteljevo navodilo
			odziv na zahtevo		

ZAKLJUČNI DEL URE:

vloga	besedilo	korak	dejanje	izmenjava	komentar
210 U	Kaj pa pomeni namerjaš?	I	vprašanje	78	v bistvu ponovljeno zgoraj postavljeno dopolnjevalno vpr., <i>F_s</i>
211 u	Da nekaj načrtuješ.	O	odgovor		<i>F_s</i>
212 U	Ja.	S	strinjanje		potrditev pravilnosti odg., <i>F_s</i>
213 u	Da se usmerjaš.	O	odgovor		<i>F_s</i>
214 u	Tovarišica, pa stan?	O	alarm		ogovorni zvalnik, <i>F₀</i> dopolnjevalno vpr. v eliptični obliki, <i>F_s</i>
215 U	No, kaj je to stan?	I	alarm	79	<i>F₀</i>
	Stan je položaj v družbi.		vprašanje		<i>F_s</i>
	Je to vse?		obvestilo		
	Za domačo nalogo bi razmišljali o življenju in delu - pa bi napisali esej z naslovom Življenje ni praznik.		zahteva po izvršitvi dejanja		odločevalno vpr., <i>F₀</i> navodilo, posredno izražena zahteva z uporabo pogojnika, <i>F_s</i>
216 u	Do kdaj pa?	I	vprašanje		dopolnjevalno vpr. v eliptični obliki, <i>F_s</i>
217 U	Do naslednjega ponedeljka, ko imamo književnost.	O	odgovor	80	uporaba ogovorne množine — mi, <i>F₀</i>
	S tem smo zaključili našo uro.	zapiranje	zaključevalec		uporaba ogovorne množine — mi, metakomentar, zapiranje konverzacije, <i>F₀</i>

Literatura

Bešter, M. (1992). Izrazila slovenske politične propagande (ob gradivu iz predvojnega in medvojnega obdobja). Doktorska disertacija. Ljubljana: FF.

Coulthard, M. (1992). *Advances in Spoken Discourse Analysis*. London, New York: Routledge.

Kraker Vogel, B. (1990). Metodični sistem šolske interpretacije umetnostnega besedila. *Jezik in slovnstvo* X XXV, št. 4–5, 91–98.

Kraker Vogel, B. (1992). Novejši pogledi na pouk književnosti kot dejavnik sooblikovanja njegovih smotrov, metod in vsebin. Doktorska disertacija. Ljubljana: FF.

Kranjc, S. (1995). Razvoj govora predšolskih otrok. Magistrska naloga. Ljubljana: FF.

Kranjc, S. (1997). Govorjeni diskurz. *Jezik in slovnstvo* XLII, št. 7, 307–320.

Kunst Gnamuš, O. (1986). Razumevanje in tvorjenje besedila — Poskus pragmatične razčlemba. Ljubljana: Pedagoški inštitut.

Kunst Gnamuš, O. (1992). Sporazumevanje in spoznavanje jezika. Ljubljana: DZS.

Razdevšek Pučko, C. (1990). Uporaba Flandersove analize razredne interakcije za ugotavljanje komunikacije med učiteljem in učenci pri pouku različnih predmetov od 2. do 5. razreda osnovne šole. V: Zbornik Komunikacija in jezikovna kultura v šoli. Ljubljana: Pedagoška akademija.

Skubic, D. (1998): Dialog pri pouku slovenščine kot drugega/tujega jezika. V: Marja Bešter (ur.): Skripta 2. Zbornik za učitelje slovenščine kot drugega/tujega jezika. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik.

Stenstroem, A. B. (1996). *An Introduction to Spoken Interaction*. London, New York: Longman.

Toporišič, J. (1992). Enciklopedija slovenskega jezika. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Zabukovec, V. (1995). Modeli komunikacije v vrtcu in na razredni stopnji osnovne šole ter oblikovanje optimalnih modelov. Doktorska disertacija. Ljubljana: FF.

Zadravec Pešec, R. (1994). Pragmatično jezikoslovje. Temeljni pojmi. (Diskurzivne študije). Ljubljana: Pedagoški inštitut.

Nataša Pirih Svetina

UDK 372.882.163.6:81'42

SUMMARY

APPLICATION OF THE SPOKEN DISCOURSE ANALYSIS MODEL TO A LITERATURE CLASS

The article presents results of the analysis of an eighth grade literature class using the model of spoken discourse analysis. The text discussed during the class was Simon Gregorčič's poem *Življenje ni praznik*. The elements observed and recorded, and subsequently analysed and interpreted, were the following: the form of spoken interaction (discussion), the number and structure of exchanges, individual participants' turns, individual acts in the interaction and types of communicative acts. The student-teacher ratio of participation was determined by counting the number of utterances and words. Types of questions and ways of expressing demands were also studied. In total, 80 exchanges were recorded. The proportion of simple tripartite exchanges I-R-A (initiating — responding — accepting), expected in classroom communication, was relatively low (24 out of 80). The completing pattern was commoner. A total of 217 turns were observed, 100 taken by the teacher and 117 by the students. The students' turns mostly consisted of a single communicative act, while the teacher's turns were prevalingly made up of two steps, viz. accepting in the first part and initiating in the second. Students' speech was prevalingly responsive (107 acts in 117 turns). 27 different communicative

acts were identified. On the level of utterances, the results confirmed the 'two-thirds rule', according to which two thirds of all the utterances during a class are produced by the teacher, and one third by all students together. The most frequent type of utterances was narrow information questions, which call for short, frequently one-word answers and at the same time lead directly towards the purported aim of a class. According to their prevailing function, the utterances were classified as either ideational or relational. Appellative features in the discourse were also analysed. Demands were expressed both directly and indirectly. Among indirect demands, the most frequent type was questions, followed by wishes expressed with a conditional (*Rada bi slišala ..., I would like to hear ...*, warnings expressed with a performative and an explanation in the Present Tense (*Najprej vas opozarjam, da dvigate roke ..., First I warn you that you (should) raise your hands ...*), a conditional and a Future Tense form (*Zdaj bi vam pa dala minutko za razmislek, pa boste potem kaj povedali. Now I would give you a minute to think about it and then you will tell me something.*), or the mood particle *naj* (*Naj dvigne roko tisti, ki ve. Let the person who knows the answer raise their hand.*)

Jonatan Vinkler

UDK 821.163.6.09:929 Prešeren F.:929 Čelakovský F.L.

Sevnica

France Prešeren in František Ladislav Čelakovský – znaki, razmerja in pomeni

Pričujoče pisanje ima namen zaobseči komunikacijo med Francetom Prešernom (nadalje Preš.) in Františkom Ladislavom Čelakovskim (nadalje Čelak.) ter iz nje izhajajoča razmerja in morebitne vplive. To bi mogli biti vplivi na estetiko Preš. osebnega pesniškega izraza in na ustalitev ter dosledno uresničevanje estetske paradigme snovno in zvrstno izdiferencirane visoke literature za estetsko vzgojenega bralca. Omembe vredno dejstvo je, da se je slovensko receptivno telo takrat šele oblikovalo in da se je omenjena estetska paradigma najbolj razvidno uresničevala skozi prizadevanja Matije Čopa okoli *Krajnske čbelice* in skozi tam objavljene Preš. pesmi. Tako je vplivala na oblikovanje slovenskega receptivnega telesa in tudi prostora, v katerem je kasneje mogla biti in je tudi bila pričakovana ter sprejemana literatura, ki pomeni glede na estetsko usmeritev zgodovinsko nadaljevanje Čop-Preš. estetske paradigme.

Na različne vidike in pomene komunikacije med Preš. in Čelak. so opozorili predvsem Ivan Prijatelj (v veliki sintezi o slovenskem prepovedu), Boris Paternu (v monografiji o pesniški tvorbi Fr. Preš.), Dušan Ludvik, Oton Berkopec (v okviru študij, povezanih z vprašanji prešernoslovja) ter Miroslav Kvapil (v študiji o Čelak. in Slovencih),¹ obrobne opombe na to temo pa najdemo tudi drugod. Zadnje slovensko besedilo, ki vsebuje tovrstne reference, je razprava Gregorja Kocijana *Pesnik Prešeren v očeh sodobnikov*,² v češkem jeziku pa je to besedilo Václava Petrboka *Čelakovský a Krajinci, Korutanci a Ilírové s hrabětem Auerspergem* (Praga, 1997).

V pričujočem spisu bo kot eden ključnih uporabljen termin *janzenizem* in ker se zdi, da more biti ta oznaka za poimenovanje omenjene slovenske duhovne smeri dokaj zavajajoča, želim kolikor moči jasno zamejiti pomen, ki ga bo imel termin na tem mestu.

Po Korneliju Jansenu, nizozemskem teologu in začetniku janzenizma, je vsa umetnost, torej tudi literatura, »najmogočnejše orožje za zasmehovanje avtoritete in rušenje prestolov«. Zaradi pietistične narave je janzenizem v svoji izvirni, še ne prirejeni formi nasprotoval umetnosti, ki ni bila zgolj in

¹ Ivan Prijatelj (1952). Duševni profili slovenskih prepovediteljev. V: *Izbrani eseji in razprave Ivana Prijatelja I*. Uredil Anton Slodnjak. Ljubljana: Slovenska matica; Boris Paternu (1976/1977). *France Prešeren in njegovo pesniško delo I-II*. Ljubljana: Mladinska knjiga; Dušan Ludvik (1949). Ozadje Prešernovega pisma Čelakovskemu iz leta 1836. *Slavistična revija* II, 141–151; Oton Berkopec (1961/62). Doneski k literarnim stikom Prešerna in Čopa s Fr. Čelakovskim in Fr. Palackim. *Slavistična revija* XIII, 225–240; Miroslav Kvapil (1984). F. L. Čelakovský a Slovinci. *Slavia, časopis pro slovanskou filologii* 53, 3–4, 278–285; M. Kvapil (1988). Čelakovský a Jihoslované. V: *Práce z dějin slavistiky XI: Slavistický odkaz F. L. Čelakovského*. Uredil Jan Petr. Praha, 121–163.

² Razprava je bila pripravljena za Prešernove dneve januarja 1999 v Kranju in je trenutno v tisku. Razdelek XIV, kjer je prof. Kocijan pregledno pokazal razmerje med Fr. Preš. in češkimi prepoveditelji, mi je bil iz rokopisa s podčrtnimi opombami vred pripuščten na vpogled že pred izidom ter mi je bil v veliko pomoč pri orientaciji po gradivu in literaturi. Za ljubeznivost se prof. Kocijanu na tem mestu iskreno zahvaljujem.

samo *ancilla*, in jo zavračal. O slovenskem gibanju, ki se ga poimenuje z janzenizmom, se kaj takega ne more trditi. Zato se vsiljuje vprašanje, kakšen janzenizem, če sploh, je to bil. Gotovo je, da so bili njegovi nosilci v tesni zvezi z nizozemskimi janzenisti (o škofu Karlu Herbersteinu je znano, da si je z nekaterimi tudi dopisoval)³ in da so brali knjige pristašev te smeri. Toda velja tudi, da slovenski janzenisti niso bili proti vsej umetnosti, tudi proti literaturi ne, temveč samo proti nekaterim snovem, ki so veljaven predmet umetniškega snovanja — zlasti so bili proti erotiki. Slednje odgovarja pietistični naravi janzenizma in njegovim naporom prevesti zunanjo, ceremonialno pobožnost v povzdignjeno stanje duha, ponotranjiti torej zunanje, toda takšno ponotranjenje in z njim povezana kontemplacija sta komaj predstavljiva, če subjekt obkrožajo mnogi vznemirjajoči in zato moteči čutni impulzi. Ponotranjiti zunanje torej janzenizmu (tudi) pomeni odpraviti čimveč zgolj čute vznemirjajočih dražljajev, da bi se mogli osredotočiti na svojo duševnost. In kako bi erotično, znotraj tega tudi meseno (poželenje) ne bilo eden izmed teh in takih čute vznemirjajočih elementov.

Boj proti erotičnemu, s katerim so v slovenski literaturi prav gotovo zaznamovana prva tri in nato še vsa nadaljnja desetletja 19. stoletja, pa je mogel izvirati še iz drugega vira. To je bilo kompleksno doživljanje biti in časa, sveta in življenja, ki ga najdemo ponavadi poimenovanega z zbirnim pojmom bidermajer. Bila je to doba ljudi, utrujenih od dionizičnega rajanja duha, kakršnemu je stregel racionalizem, utrujenih tudi od strmoglavih vzletov idej francoske revolucije ter napoleonskih vojn. Po času skrajno dinamičnega, včasih celo kaotičnega dogajanja si je marsikdo znova zaželel opore ter vezi, slednje so se oblikovale v družbenih institucijah, kot so bile vera, družina, domovina in častnost. Duh je v dobi razsvetljenstva prenehal sužnjavati, se izvil stoletnim religioznim okovom in se jel vzpenjati k svojim prvotnim prostranim domovanjem, toda premalo poglobljen si je kaj kmalu strl še ne dovolj utrjene peruti — tako pride odpoved umu kot posledica razočaranja nad njim, tako nastopi brezmiselna, toda tudi moralno ozkosrčna pobožnost. Strogi katolicizem — *rigorizem* — je tako mogel biti psihološki odvod razsvetljenstva in zagadelj eksistenčna forma bidermajerja. Rigorizem je na ostrini pridobil predvsem v 20. letih 19. stoletja, ko je v prvi vrsti individualno versko, toda v psihološki perspektivi kljub temu reaktivno čustvo pograbila in tudi iz(zlo)rabila neduhovna, neverska in brezdušna, toda zato prav nič skropulozna Metternichova restavracijska pisarna, ki je predstavljala in zastopala nadindividualno. Ta si je prizadevala od zgoraj z zakoni državljanu vbiti v glavo uradno zapovedani restavracijski katolicizem, ki si je bil vzjel za vodilo: proč z vsemi umovalnimi novotarijami, vse ostani pri starih, blagih, toda uzakonjenih navadah (zlasti preko verskemu čustvu celo posmehujočega se svetovljana Friedricha von Gentza, čigar znani izrek je: »Vse je izgubljeno, ako se zopet ne vzpostavi religij ... Nikdar pa se ne vzpostavi religija kot vera, ako se ne vzpostavi poprej kot državni zakon«). Ivan Prijatelj ugotavlja, da v 20. letih niso postajali vse bolj ostri le janzenisti, temveč tudi liguorijanski redemptoristi in seveda za njimi 1821. ponovno dovoljeni jezuiti, ki jim je pater Klement Maria Hofbauer - Dvořák ravno s svojimi liguorijanskimi redemptoristi pripravil na Dunaju gladko pot.⁴ Rigoristom, ki so utelešali moralno ozkosrčno versko občutenje, je bila seveda erotična tematika nekaj sila neprijetnega, saj je predstavljala dinamičnost, vitalnost pretekle dobe, ki se jima je hotel bidermajer (tudi) skozi rigorizem umakniti.

O slovenskem janzenizmu tedaj lahko rečemo, da je bil bolj strog, na koncu tudi precej tesnosrčen katolicizem, rigorizem, ki pa se je idejno (vsaj pri nekaterih slovenskih nosilcih gibanja) gotovo mogel oplajati tudi pri janzenizmu in njegovih spisih. Naj je bila duhovna podstat janzenistična ali bidermajerska, zunanja forma gibanja je bila enaka — strogo katoliška, rigoristična, povsod kažoča

³ Primerjaj Ivan Prijatelj (1952). Duševni profili slovenskih preporoditeljev. V: *Izbrani eseji in razprave Ivana Prijatelja I.* Uredil Anton Slodnjak. Ljubljana: Slovenska matica, 137.

⁴ Prijatelj, 97–104.

⁵ Kopitar Šafaříku (8. julija 1831): »*Sic franciscani nostros Rigoristas vocant Luterjani ...*« Primerjaj Matija Čop (1983). *Pisma in spisi*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 107.

svoj moralno tesnosrčni obraz. Kadar bo tedaj na naslednjih straneh (zlasti v zvezi s Prijateljevimi raziskavami) omenjen janzenizem, bo s tem mišljen *rigorizem*.⁵

Ker se nameravam kot interpret kolikor mogoče osredotočiti na oformljenje esencialnega modusa razmerja med Čelak. in Preš., ker se torej nameravam osredotočiti na komunikacijo in njeno formo (predvsem pisma), prihajajo v ospredje interpretacijskega kroga naslednja besedila: recenzija Čelak. *Krajnská literatura* ter na podlagi nje nastala korespondenca med Čelak. in Preš. (pisma iz l. 1832/33);⁶ korespondenca med Čelak. in Matijo Čopom, Miho Kastelcem, Stankom Vrazom ter Františkom Palackim, ki informacijsko dopolnjuje korespondenco med Čelak. in Preš.

Med svojim bivanjem l. 1831 v Pragi je Jernej Kopitar češke preporoditeljse seznanil tudi z novostmi iz slovenske literature. Med njimi je bila *Krajnska čbelica* (nadalje KČ), na katero je Kopitar zelo verjetno opozoril Palackega (kako bi sicer ta, če ne bi vedel, za kaj gre, Čelak. spodbudil, naj napiše recenzijo), izpričano pa Čelak.⁷ Palacký je bil Preš. naklonjen: Čelak. je bil spodbudil k pisanju recenzije, bil pa je tudi med češkimi prejemniki Preš. *Poezij* (1848).⁸ Preš. se je Palackega v pismu Čelak. spomnil s spoštovanjem in se mu priporočil,⁹ drugače pa moža nista imela niti pisnih niti kakšnih drugačnih stikov. Preš. je bil torej v precej drugačnem položaju kot Matija Čop, ki se je s Palackim, najbrž ob Kopitarjevem posredovanju, seznanil aprila ali maja 1832 na Dunaju, si z njim tudi dopisoval in iz čigar potencialne korespondence so po ugotovitvah literarnih učenjakov danes ohranjeni le neznatni drobci.¹⁰ Čelak. je spodbudo Palackega vzel resno na znanje in napisal obširno recenzijo prvih treh zvezkov KČ (1830–1832), ki je imela, prevedena v nemščino in recipirana pri slovenskem bralcu, daljnosežne posledice za razvoj slovenske literature. Recenzija je bila naslovljena s *Krajnská literatura* (nadalje KL) in je izšla na straneh 443–454 v četrtem snopiču šestega letnika *Časopisu českého Musem* (nadalje ČČM) za leto 1832. ČČM je bil tedaj pod uredniško taktirko Fr. Palackega, z recenzijo pa je postal Preš. znan tudi češkemu bralcu, vsaj estetsko vzgojenemu recepcijskemu krogu, ki je sprejemal ČČM.

KL je snovno razdeljena na dva dela. Prvi del tvori estetska ocena KČ kot celotnega podjetja ter posameznih besedil. Čelak. *Krajnsko čbelico* po estetski plati včleni v razvojno linijo slovenske literature, ki je po njegovem pot od utilitarnosti k literarnosti. Čelak. izjemni pomen KČ v razvoju slovenske literature izvede iz trditve, da KČ menda nima predhodnikov in vzorov, na katere bi se naslanjala in jih nadaljevala. Iz te njegove sodbe so izvzeti samo Valentin Vodnik, Peter Dajnko in Urban Jarnik, ki so v KL posebej omenjeni in ocenjeni. V zvezi z zgornjo sodbo (po kateri je KČ malodane literarni *deus ex machina*) in dejstvom, da Čelak. nekako ni (z)mogel prisoditi ustreznega pomena uvodnemu programskemu sonetu Mihe Kastelca v I. zvezku KČ, s katerim je KČ povsem ustrezno navezana na starejšo literarno tradicijo — na pesniški almanah *Pisanice od lepeh umetnost* Antona Feliksa Deva —, se zastavlja vprašanje, koliko je Čelak. o predprešernovski pesniški tradiciji sploh vedel. O Valentinu Vodniku se je nekaj malega gotovo mogel poučiti v Dobrovskega *Slovanki* (1814), kjer so v prispevku *Bücheranzeigen* pod podnaslovom *Carniolica* poleg Jerneja Kopitarja, njegove *Grammatik der Slawischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark* in drugih avtorjev omenjene tudi Vodnikove *Pesme za pokušino* (1806) in *Landwehrlieder* (1808). V istem prispevku je omenjen tudi izid ljudske epske pesmi *Pegam* in

⁶ Iz korespondence med Čelak. in Preš. je ohranjenih sedem pisem: tri Fr. Preš. Čelak. (Ljubljana, 14. april 1833; 29. april 1833; 22. avgust 1836) in štiri Čelak. Preš. (Praga, 24. december 1832; 9. maj 1833; 3. avgust 1840; 15. januar 1841). Preš. pisma Čelak. so bila doslej izdana v vsaki reprezentativnejši izdaji njegovih pesmi.

⁷ Primerjaj *Korespondence a zápisky Františka Ladislava Čelakovského I* (1907). Uredil František Bílý. Praha, 286.

⁸ Gregor Kocijan (1999). N. d.

⁹ France Prešeren (1960). *Pesmi in pisma II*. Uredil Anton Slodnjak. Ljubljana: Slovenska matica, 196.

¹⁰ Janko Kos (1986). Predgovor. V: *Pisma Matije Čopa I*. Uredil Anton Slodnjak. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 27.

¹¹ Josef Dobrovský (1818). *Slovanka: Zur Kenntnis der alten und neuen slawischen Literatur, der Sprachkunde nach allen Mundarten, der Geschichte und Alterthümer*. Praga, 234–235.

Lambergar.¹¹ Prav tako se more zdeti, da si je mogel Čelak, kaj malo pomoči s Šafaříkovo *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* (1826), kajti Šafařík je v tem svojem delu in sicer v petem poglavju — *Geschichte der windischen Sprache und Literatur* (§ 33–35) — pisal bolj o zgodovini slovenskega jezika, o kateri se je mogel poučiti iz *Slovanke* (v slednji je bil med drugim natisnjen tudi življenjepis Primoža Trubarja s kratkim očrtom nastanka in razvoja protestantskega slovstva na Slovenskem), kot pa o zgodovini slovenske literature. Iz literature se omenja zopet samo Vodnika in *Pesme za pokušino ter Landwehrlieder*.¹² Da je bila Šafaříkova informacija o slovenski literaturi preskopa za namene njegove knjige, dokazuje recenzija Dobrovskega,¹³ ki kaže posredno tudi to, da Čelak, ni imel prav vzpodbudnih možnosti, da bi si ustvaril celovit pregled nad slovenskim slovstvom — zato mu je manjkal podrobnejši razgled nad barokom in klasicizmom.

Čelak, je o estetskem pomenu *KČ* napisal: »Zato jemljemo kot toliko prijetnejši pojav, kolikor bolj je bil nepričakovan, izid treh zvezkov Kranjske čbelice, ki so zdaj izšli. V njih so samo pesniški sadovi raznih vrst, večinoma izvirmi, in tako po vsebini kakor tudi po jeziku še kar posrečeni izdelki.«¹⁴ Nato sledi ocena Kastelčevih pesmi, ki da jim »sicer ni mogoče odrekati lahkotnosti in raznovrstnosti, vendar pa v njih pogosto pogršamo enotnost misli, jedrnatost in bolj vzvišen vzlet«. Pesniški proizvodi Jakoba Zupana niso »nič drugega kot rimana proza«, Vodnik in Jarnik pa da sta *KČ* »okrasila s sicer redkimi, vendar lepimi pesmimi«.¹⁵

Jedro prvega dela recenzije je panegirik Preš. (kar je v isti sapi tudi že polemika z nasprotno estetsko smerjo), njegovim pesniškim darovom, preko njega pa glede na Preš. estetsko usmeritev tudi novi estetski smeri, kateri je bila Čelak, pohvala Preš. ugledna, mogočna in še kako času primerna apologija: »Zdaj pa nekaj besed o gospodu Prešernu, čigar izvrstna dela dajejo Krajnski čbelici posebno vrednost. Ta mladi pesnik (zdaj mu je približno trideset let), ki ga je narava oskrbela z obilnimi darovi, res zasluži častno dobrodošlico v vrstah slovenskih ... Svojo moč je prekušal v pesmih raznih vrst, v lirskih, elegičnih, satiričnih, v romancah, epigramih in sonetih; v vseh vrstah izpričuje enako spretnost, enako živahnost in ubranost misli. Sicer je pa [...] njegova dikcija čista, jedrnata in pristno slovenska, stih tekoč in zvoneč.«¹⁶ Nato sledijo Čelak, prevodi Preš. pesmi: *Slovo od mladosti*, *Hčere svet*, *Soldaška* in sonet *Tak kakor hrepeni oko čolnarja*.

Kot prehod k drugemu delu in uvod vanj je skupaj s Čelak, proznim prevodom objavljen Preš. satirični sonet *O kaši*. V zvezi s slednjim se more na prvi pogled zdeti kaj nenavadno, da Čelak, v recenziji ne omenja *Nove pisarije*. Njegovo pismo Preš. (9. maj 1833) pojasni, v čem je bil problem in kdo ga je rešil: »Ihr Gedicht »Nova pisarija« gefiel mir gleich beim ersten Lesen, allein ich musste es unbeachtet lassen, weil mir dessen nähere Beziehungen nicht bekannt waren. Nun ist es mir klar. Ich danke für 2 Bändchen mit den Varianten ...«¹⁷ Vrata v interpretacijo *Nove pisarije* so mu tako odprle šele nemške in latinske glose, ki mu jih je Preš. napisal v II. zvezek *KČ*¹⁸ in pridal pismu z 29. aprila

¹² Pavel Josef Šafařík (1826). *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*. Ofen, 286. Šafařík je natančnejšo biografsko-bibliografsko informacijo o slovenski literaturi in avtorjih, delujočih po letu 1820, objavil šele 1833., ko je v *ČČM* izšel njegov spis *Přehled nejnovější literatury illyrských Slovanův* (glej Pavel Josef Šafařík (1833). *Literatura viuidických Slovanův* od r. 1820. V: *Přehled nejnovější literatury illyrských Slovanův. Časopis českého Museum VII*, 164–181.).

¹³ Josef Dobrovský (1992). *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten von Paul Joseph Schaffarik*. V: *Dějiny slovanského jazyka a literatury všetkých nářečí*. Košice, 340.

¹⁴ František Ladislav Čelakovský (1832). *Krajnská literatura. Časopis českého Museum VI*, 444.

¹⁵ N. d., 445.

¹⁶ N. d., 445–446.

¹⁷ *Korespondence I*, 311.

¹⁸ Od Preš. Čelak, poslani glosirani izvod II. zvezka *KČ* je pod signaturo 80C183 našel Oton Berkopec v knjižnici Narodnega muzeja v Pragi. Glej Oton Berkopec (1961/62). Doneski k literarnim stikom Prešerna in Čopa s Fr. Čelakovskim in Fr. Palackim. *Slavistična revija XIII*, 226.

1833.¹⁹ Z omenjenimi glosami ob verzih *Nove pisarije* je Preš. izrecno zapisal, na koga je meril s svojimi strelami: na Frana Metelka, Matevža Ravnikarja in Jurija Pavška. Za prešernoslovce so glose dragocene, ker je to edini znani tovrstni Preš. avtograf, kažejo pa tudi, za kako pomembno je Preš. štel, da bi mogel Čelak. *Novo pisarijo* ustrezno razumeti.

Drugi del recenzije je precej ostra polemika s starim pogledom na literaturo kot služabnico pouka, kjer ne manjka zbadljivih besedi na račun »suhoparnih slovničarjev«. Ta polemika se je kazala skozi Čelak. obsodbo slovenskega slovničarskega, v tistem času predvsem v abecednem novatorstvu kažočega se mesianizma. Upoštevatil kaže dejstvo, da v času narodnega preporeda jezik naroda ni bil razumljen le kot strukturiran znakovni sestav za komunikacijo, temveč predvsem kot znak bolj ali manj množične identifikacije. Zato je imela tudi javna polemika o dozdevno izključno jezikoslovnih vprašanjih, tedaj polemika, ki bi imela za svojo ontološko referenco zgolj jezik kot sredstvo komunikacije (ne pa tudi identifikacije!), le izjemoma strokovni značaj.²⁰ Narodni prepored je bil namreč doba, ko se skozi nacionalno družbeno identifikacijo rojevajo novi narodi, ki so v prvi vrsti z jezikom in literaturo zamišljene entitete — narod (in njegov možni, ne pa tudi nujni atribut — država) se najprej konstituira skozi jezik narodove literature. Jezik naroda in literatura sta bila znaka, ki naj bi določen narod narejala za samobitno entiteto. Ker v dobi narodnega preporeda jezik ni bil le znakovni sistem za komunikacijo, temveč tudi, če ne predvsem znak (bolj ali manj množične) družbene identifikacije, se v preporednih polemikah okoli jezika kaže predvsem to, kako si udeleženci polemik glede na lastno politično, versko, estetsko in drugačno usmeritev predstavljajo, da naj jezik predstavlja narod in njegovo podstat. Premišljati o naravi jezika pomeni zanje premišljati o esenci narodne nravi, zato je v preporednih polemikah o jeziku in/ali literaturi eno temeljnih vprašanj naslednje: kaj glede na določeno, z ideologijo, filozofijo, estetiko ... zamejeno pojmovanje narodove biti sodi v jezik in literaturo, oz. s katerimi znaki naj bo v jeziku in literaturi predstavljeno tisto, kar določen narod razločuje od vseh drugih narodnih entitet. Vprašanje, ali Preš. pesmi sodijo v narodno literaturo ali ne, je vprašanje, ali lahko Preš. s pesniškim izrazom svojih snovi in idej predstavlja narodovo podstat. Če ne, kdo naj reprezentira narodovo bit in kakšna naj bo narodova identiteta in identifikacija. O slednjem se je, kakor izhaja iz virov, rigorističnim duhovnikom še kako zdelo vredno prepirati — narodno podstat »pobožnih« Slovencev pač ne more predstavljati nekdo, ki (lahko) abecedo in celo jezik oskruni s pohujšljivo, tedaj rigoristični interpretaciji narodne biti kajpak čisto nič ustrezno poezijo.²¹

V tem delu recenzije je Čelak. beseda, podobno kot Preš. v *Novi pisariji*, usmerjena proti Kopitarjevemu preporednemu programu.²² Kopitar je bil Čelak. gorak po osebni strani, zaradi prepirljivosti in odnosa, ki ga je imel do čeških preporediteljev — v pismu Kastelcu je Čelak. Kopitarja imenoval kar »*Wiener Streithahn*«²³ —, pa tudi idejno sta bila moža na povsem različnih polih. Kopitarjeve nazore je Čelak. tudi zaradi simpatij nasproti Preš. in estetski paradigmi, ki jo je ta zastopal, obsodil takole: »*Moramo priznati, da je jezik naših Slovencev za čuda obilno založen s slovniciami. Kakšna sreča! — Ni kaj, tudi če bi bilo mogoče vso njihovo književnost prešteti na prste ene roke — prava reč! — Slovenci imajo debel ducat slovnici in s tem preobilje branja, ki žlahtni duha in srce!*« pa tudi takole: »*Vendar ne bi želel svetovati, naj se take prenovitve [črkopisa, dodal J. V.] loti kateri od suhoparnih slovničarjev ...*«²⁴

¹⁹ Glej Preš. pismo Čelak. z 29. aprila. 1833; France Prešeren, *Pesmi in pisma II*, 204.

²⁰ Primerjaj Vladimír Macura (1995). *Znamení zrodu*. Praha, 42–60.

²¹ Črkopis kot formalni prenosnik sporočila najbrž ne more biti »oskrunjen« s samim sporočilom, toda zdi se, da v Preš. času vsi niso delili tega mnenja — vsaj njegovi idejni nasprotniki ne. Jožef Burgar je npr. v 10. številki *Illirisches Blatt* (kjer so Metelko in njegovi objavili odgovor na prevod in Čopove opombe h KL) zapisal, da »naj bi se nova abeceda [metelčica, dodal J. V.] ne oskrunila z nobeno npravstveno spotakljivo pesmijo«. Glej Anton Slodnjak (1960). Opombe. V: *France Prešeren, Pesmi in pisma II*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 322.

²² Glej Prijatelj, 184–185, 205, 214–215.

²³ *Korespondence II*, 538.

²⁴ Čelakovský, *Krajinská literatura*, 451, 453.

Čelak. je recenzijo Preš. poslal skupaj s svojim prvim pismom (Praga, 24. december 1832; komunikacija med Čelak. in Preš. je potekala v celoti preko poštne proze, kajti moža se nista nikoli srečala), s katerim je navezal s Preš. stik in v katerem je v zvezi s svojo *KL* natančno določil svoj avtorski namen ter opozoril, kako naj bo njegovo recenzijsko besedilo recipirano: ne kot »leere Schmeichlerei«, temveč kot logos, adekvaten spoznavi oz. avtorjevi misli o predmetu; Čelak. je namreč kritiko napisal s »*prepričanjem in veseljem*«. ²⁵ V istem pismu je tudi prosil, da bi mu Prešeren občasno pošiljal poročila o slovenski literarni dejavnosti ter o novostih v hrvaški literaturi, kar pa je slednji prevajal na v tej smeri precej bolj podkovanega Čopa. ²⁶ Osebno mnenje o Preš. kot avtorju je Čelak. izrazil takole: »*Beiliegende paar Bücher bitte als einen kleinen Beweis meiner Hochachtung Ihres schönes Talentes hinnehmen zu wollen.*« ²⁷

Preš. je odgovoril z edinim besedilom, ki je v korespondenci med njim in Čelak. napisano v slovenščini, in pojasnil, kdo je Andrej Smole in kakšen je položaj v zvezi z zbiranjem slovenskih ljudskih pesmi. Izrazil je zlasti skrajno negodovanje nad moralizatorskimi verzifikacijami nabožnih pesmarjev, ki so jih slednji poskušali predstaviti kot pristno ljudsko slovstvo. Takole piše: »*Napis ljudske pesmi (Volkslieder) se mi zdi, je laž, ker niso pesmi med ljudstvom pete, ampak neslane puče [marnje],²⁸ ki bi farji in tercijali (Bettbrüder) radi z njimi prave ljudske pesmi odrinili.*« ²⁹ Ta ocena je tipološko primerljiva z estetskim nazorom predromantikov Šafařfka, Kollárja in Čelak., ki jim moralistični rabi udinjajoča se nabožno-vzgojna predelava ljudskih pesmi ni ugajala. ³⁰ Še več, Čelak. je želel v smislu Johanna Gottfrieda Herderja spoznati izvirno ljudsko slovstvo kot odraz narodne specifičnosti, ki je zaradi njenega bistva ne kaže in tudi ni moč »popravlјati« z moralizirajočimi vložki. Kot ugotavlja V. Petrбок, se je Čelak. ljudsko slovstvo kazalo kot take vrste tvornost, ki popolnoma odraža pozitivno podobo konkretne narodne nravi. ³¹ Ljudsko slovstvo je bilo tedaj razumljeno kot esenca individualnosti narodne nravi, iz slednje pa je izšla romantičnonacionalna legitimacija obstoja naroda kot posebne entitete znotraj slovanskega rodu. Narod namreč, ki ima tradicijo duhovne kulture, kar vključuje samobiten jezik, ljudsko slovstvo in literaturo, ima pravico razvijati svoje narodno življenje, ima pravico do narodnostnih, kasneje tudi političnih in gospodarskih zahtev, ima pa tudi pravico obstajati kot samostojna ter samobitna entiteta z vsemi potrebnimi ustanovami.

V istem pismu naletimo tudi na prvo omembo kakega Preš. literarnega projekta Čelak. — omenja se namreč morebitna ponovna izdaja obeh besedil Antona Tomaža Linharta. *Županova Micka* in *Matiček se ženi* sta potem v Preš.-Smoletovi redakciji leta 1840 tudi zares izšla. Preš. Čelak. pošilja

²⁵ Korespondence I, 287.

²⁶ Glej *Pisma Matije Čopa I* (1986). Uredil Anton Slodnjak. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 245.

²⁷ Korespondence I, 286, 287.

²⁸ Anton Slodnjak (1960). Opombe. V: *France Prešeren, Pesmi in pisma II*. Uredil Anton Slodnjak. Ljubljana: Mladinska knjiga, 321.

²⁹ Prešeren, *Pesmi in pisma*, 195. Celovski profesor Matija Ahač (1779–1845) je dal l. 1833 pod svojim imenom na svetlo pesmarico Antona Martina Slomška *Pesne po Štajerskim in Koroškim znane*. S to pesmarico je hotel (podobno kot pred njim s svojim grmenjem proti tem umazanim, poltenim, skratka na vsak način zavrženim ljudskim pesmim že Ahacij Stržinar) doseči, da bi ljudstvo opustilo »*vse nesramne, umazane, klafarske, nespodobne pesni*«. Preš. je svoj *indignatio* nad tovrstnim početjem na umetniški ravni izrazil v epigramu *Ahačlovim pesmim*. Epigram je izšel že 1832. (kot 4. Sršen v II. zvezku *KČ*), ker je Preš. odreagirjal na rokopis antologije, ki ga je poznal preko (cenzorja) Čopa. Prim. Slodnjak, *Opombe*, 297.

³⁰ Šafařf je o zbirki *Sto ino petdeset posvetnih pesmi ino dve sto ugank med slovenskim narodom na Štajerskem*, ki jo je 1827. pripravil Peter Dajnko, Kollárju napisal tole: »*Dajnko iz Radgone mi je pisal in poslal svoje knjige. Najnovejša med njimi je Sto ino petdeset posvetnih pesmi in dve sto ugank med slovenskim narodom na Štajerskem ... Piše, da je te slovenske ljudske pesmi na ukaz g. ministra Sauraua in po nasvetu Sonnenleitnerja zbiral. V predgovoru pravi, da jih je tudi popravil in predelal, da bi bile lepše. Toda meni se ne zdi, da bi bile to ljudske pesmi ... Vse so rimane in didaktične. O ljubezenskih pesmih, v katerih se naroda um najlepše izkazuje, ni tam ne duha ne sluha — z eno besedo, to je čudna zbirka.*« (16. avgust 1827; Dopolis Pavla Jos. Šafařfka Janu Kollárovi (1874). *Časopis českého Museum* 48, 296.) Prim. Miroslav Kvapil (1984). F. L. Čelakovský a Slovinci. *Slavia* 53, 3–4, 278.

³¹ Václav Petrбок (1997). Čelakovský a Krajinci, Korutanci a Ilirové s hrabětem Auerspergem. *Souvislosti, revue pro křesťanství a kulturu* 1, 106.

tudi sonet *Apel in čevljar*, ki ga je Preš. naperil proti Kopitarjevemu samovoljnemu in samosilniškemu obnašanju do slovenske literature, do *KČ* in Preš. pesmi, in ga je nameraval natisniti v IV. zvezku *KČ*. Od namere je odstopil ter Čelak. pojasnil, čemu: »[D]a ne bo mogel vsih »Slovanov patriarh« (tako imenovan od Šafařika) tožiti: »nemo propheta in sua patria.«³²

Toda še preden je utegnil Čelak. odgovoriti na Preš. pismo, se je na slovenskem literarnem prizorišču zgodilo dvoje. Najprej je v *Illirisches Blatt*³³ s Čopovim obsežnim, toda slovenskemu bralskemu občestvu še kako primernim dostavkom pospremljen izšel nemški prevod Čelak. recenzije iz ČČM. Prevod ni bil Čopovo delo, kot se občasno še vedno bere, temveč delo v Ljubljani živečega Čeha; Čop je prevod glede na svoje znanje poljščine (!) le korigiral in kasneje poslal Palackemu (in preko njega Čelak.) v dokončni pregled,³⁴ temu pa je nato sledila antikritika z nasprotne idejne in estetske smeri. *KL* je tako s svojimi idejami, apologijo Preš. in njegove estetske paradigme ter včasih ne le s priostrenim, temveč tudi s kaj jedkim izrazom dodobra razburkala stoječe močvirske vode slovenske janzenistične literarne paradigme. V zvezi s Preš. pesmimi je podžgala boj okoli vprašanja, ki se praviloma pojavlja ob besedilih, ki predstavljajo menjavo estetskih paradigem/generacij: ali torej velja uveljavljena estetska paradigma ali delo, ki jo ruši in/ali ustvarja novo paradigmo.

Čopova objava Čelak. recenzije je bila povsem času primerna afirmativna obramba *KČ* in s tem nove estetske smeri. Ta nova smer je zagovarjala načelo, da je literatura zavezana zgolj estetskim kriterijem, ne pa služenju šolski tabli ali križu, če naj se imenuje in je tudi sprejemana kot literatura in ne kot škandalozno »svinjepisje«. Da je bila takšna apologija še kako potrebna, se razkriva v naslednjem Preš. pismu Čelak. (Ljubljana, 29. april 1833), kjer Preš. omenja, da je »omejenost [...] janzenistov našla v [Krajski čbelici] »nравstveno spotakljive pesmi«³⁵ Svojevemu korespondentu napiše tudi, s kakšnimi sredstvi se je janzenistični cenzor Pavšek spraval nad *KČ* in se trudil preprečiti izdajo njenega četrtega zvezka,³⁶ in to predvsem zato, »ker je v pesmih dr. Prešerna še veliko nравstveno spotakljivih mest, ki so cenzorju Čopu menda ušla, in ker je sploh fantazija tega pesnika [tudi zaradi ugledne tuje recenzije Čelakovskega? dodal J. V.] dobila obžalovanja vreden moraličen sunek, ko kljub dobro mišljenemu svarilu dunajskega cenzorja [Kopitarja] ne odneha od svoje najljubše snovi, [...] od svinjanja.«³⁷

Čelak. je duhovno zadržanost in netolerantnost katoliške duhovščine do drugače mislečih poznal že iz svojih gimnazijskih let, ko je bil iz gimnazije v Čeških Budějovicah izključen, ker je bil zasačen pri prebiranju *Postile* Jana Husa. Na tedanjo slovensko dušno majhnost in rovstarstvo se je ozrl iz neprimerno širšega, svetovljanskega in večinoma strpnega praškega meščanskega duhovnega prostora, kjer različnost predstav o enitetah s področja duhovnega v obravnavani dobi ni predstavljala ovire za tvorno, celo prijateljsko sodelovanje. Katoličani Čelak., Josef Krasoslav Chmelenský in Karel Alois Vinařický, ki je bil celo duhovnik, so namreč zmogli mirno in uspešno sodelovati s protestantoma Palackim in Pavlom Jozefom Šafařikom. Zato prav nič ne preseneča,

³² Prešeren, *Pesmi in pisma*, 196.

³³ Pod naslovom *Nuovo discacciamento di lettere inutili; Das ist: Slowenischer ABC-Krieg* v 7. in 8. številki *Illirisches Blatt* (9., 16., in 23. februar 1833). Metelko je antikritiko objavil v 10. številki *Illirisches Blatt*.

³⁴ Primerjaj Kvapil, 281; Kocijan, 26, in Petrбок, 109. V pismu Čopa Palackemu (14. januarja 1833) je o omenjenem najti naslednje mesto: »Dovoljujemo si Vam torej poslati prepis [...] prevoda [Čelakovskega recenzije iz ČČM, dodal J. V.], ki ga je izdelal neki Čeh [!] in sem ga jaz nekoliko popravil (ali pokvaril), s prošnjo, da ga pregledate, izpolnite praznine in zlasti rdeče označena mesta, če bi bilo potrebno, popravite. Morebiti bi bil gospod pl. Čelakovsky sam tako dober in bi vzel ta trud nase, saj utegne biti prav njemu do tega, da nemški bralci njegovega dela ne bodo dobili pred oči preveč spačenege.« *Pisma Matije Čopa I*, 241. Dokončna verzija prevoda, kakršna je potem izšla v *Illirisches Blatt*, je bila vsekakor Čelak. delo. Primerjaj pismo Čopa Čelakovskemu (14. marec 1833), v katerem se Čop Čelak. zahvaljuje za poslani mu prevod. Glej *Pisma Matije Čopa I*, 244.

³⁵ Prešeren, *Pesmi in pisma*, 202.

³⁶ Iz estetskega idejnega boja je nastal tudi cenzurni; glej Boris Paternu (1976). *France Prešeren in njegovo pesniško delo I*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 234–235.

³⁷ Prešeren, *Pesmi in pisma*, 203.

da se je zmozel Čelak. dodobra živeti v Preš. neugodni položaj in da je na sporočeno odreagirala takole: »*Man sollte kaum glauben, dass zu unserer Zeit solche tolle Streiche, wie Sie mittheilen, möglich wären, wenn man sonst mit diesem böartigen u. stupiden Pfarrvolk [podčrtal J. V.] nicht näher bekannt wäre, um aus einzelnen Individuen, die sich auch bei uns u. vielleicht überall vorfinden, auf die ganze Rasse zu schliessen, die vorzüglich da ihr Unwesen treibt, wo ein Volk aus dem Kothe der Unwissenheit herauszuwaten versucht. Nicht mehr Abderiten, sondern Söhne der Finsterniss muss man sie nennen [podčrtal J. V.]!*«³⁸

Zgornje Pavškovo »svinjanje« je zadevalo Preš. izbiro erotične tematike, konkretno pa verzev iz *Nove pisarije*, ki jih je Preš. za rokopolis II. zvezka *KČ* oblikoval takole: »*Zares bi škoda blo! Zdaj od nedelje/ Do druge šestkrat se srce jim vname,/ In šega je, kdor pride pred, pred melje.*« Obstajata torej vprašanji: zakaj so Preš. pesmi pri sočasnem slovenskem bralcu naletele na tolikšno nerazumevanje in zato tudi odpor ter kako je bila glede na primarni horizont pričakovanja slovenskega bralskega občestva glede Preš. pesmi recipirana Čelakovskega kritika. Zdi se, da moremo ti vprašanji tvorno razreševati z rekonstrukcijo primarnega horizonta pričakovanja slovenskega bralca v času Preš. ali tik pred njim. K slednji je mogoče pristopiti z ogledom po slovenskih duhovnih razmerjih in razmerah, ki so vladale konec 18. in ob začetku 19. stoletja, ter z določitvijo ciljne publike *KČ*. Tak ogled je *conditio sine qua non* predvsem zaradi tega, ker je imela slovenska književnost do nastanka literature v ožjem pomenu besede³⁹ predvsem verskovzgojni in/ali didaktični značaj. Tako je bilo že po svojem ontološkem bistvu izvedeno bivajoče, tj. formalni odvod določenih duhovnih tokov, ki so nanjo vplivali in jo obvladovali. Ti duhovni tokovi so torej preko literature, ki je bila in ker je bila v teh primerih komaj kaj več kot *ancilla theologiae* ali *ancilla philosophiae*, nesporno oblikovali primarni horizont pričakovanja slovenskega bralca. Pri pregledu teh duhovnih tokov, ki jih je mogoče na Slovenskem ugledati za čas ob koncu 18. in na začetku 19. stoletja, povzemam doslej še ne presežene ugotovitve I. Prijatelja iz njegove sinteze o slovenskem narodnem preporodu *Duševni profili slovenskih prepородiteljev*.

Prijatelj ugotavlja naslednje: razsvetljenstvo s svojim trdnim in izdelanim filozofskim ozadjem umre l. 1819 z Vodnikom in Zoisonom. Poleg predstavnikov jožefinizma (ki pa v slovenski literaturi ni pustil trajnejših sledi) in redovniške smeri, ki je delovala bolj z govorjeno besedo (brez izrazite estetske funkcije), pridigami in bratovščinami, namenjenimi sploh bolj vnanjim formam pobožnosti (npr. Friderik Baraga in njegove družbe oz. bratovščine), je v tedanjem slovenskem prostoru prisoten predvsem rigorizem ali, kot ga imenuje Prijatelj, janzenizem. Slednji je bil po svojem bistvu predvsem versko, toda tudi filozofsko gibanje. Usmerjen je bil k notranjim razlogom vere, k resni soudeležbi duha pri pobožnosti, k ponotranjenju in globokemu dušnemu doživljanju entitet, ki bivajo na področju duhovnega, ter proti zunanji in navzven se kažočim naivnim ljudski pobožnosti, ki se je tedaj razkazovala z raznimi romanji, bratovščinami, procesijami ter kar je še takega cerkvenega pompa in ropota, ki so ga na Slovenskem v obravnavani dobi gojili predvsem frančiškani. Janzenizem je bil pietističen, neposveten in je zato že zaradi svoje narave začel v drugi polovici predmarčne dobe, ko se je tudi na Slovenskem pričela intenzivneje razvijati posvetna literatura, to ovirati. Oviral pa jo je še zlasti zaradi zavrtega in ozkosrčnega obskurantstva njenih nosilcev, ki so bili, kot poudarja Prijatelj, janzenistični epigoni in so menili, da potrebuje slovenski kmet samo molitvenikov (s pomočjo katerih naj se njegova duhovnost ponotrani) ali še kakšno učeno knjigo, »*kak prideluje se krompir najbolji / kakó odpravljajo se ovcam garje, / preganjajo ušivim glavam gnide*«, kot se je temu posmehljal Preš., se pravi utilitarno didaktično literaturo. Prijatelj zapiše takole: »*Tedanji naš kranjski janzenist je bil prejšnjega francoskega janzenista epigon, ki si je bil*

³⁸ *Korespondence I*, 309–310.

³⁹ Proces konstituiranja literature v ožjem smislu se prične z Devovim almanahom *Pisanice od lepeh umetnosti*; vsaj v Devovi pesmi *Občutenje tega serca nad pesmejo od Lenore*, 1781, je razviden; poteka preko Linharta, Vodnika, Primica, Modrinjaka, Vraza in Jarnika ter doseže zenit s Preš. nastopom kot nastopom umetnika, čigar literatura je zavezana zgolj estetskim kriterijem.

ohranil iz visokih duševnih darov svojega prednika edinole kulturno najnesimpatičnejšo svojo lastnost, moralno tesnosrčnost, izpremenivši jo v mrki zelotizem.«⁴⁰

Preš. pesmi, ki jih je bilo moč prebrati v KČ, so bile gotovo vse kaj drugega, kot pa se je bralo v rigorističnih molitvenikih! In tu, se zdi, leži srž problema. Četudi pretežni del bralstva ni ravno delil mnenja rigoristov o Preš. »*nrvstveno spotakljivih pesmih*« in »*svinjanju*«, je bil vsaj vplivan od te vrednostne sodbe in zato Preš. pesmi ali sploh ni bral ali pa jih je bral z določenim pričakovanjem. Tako tovrstni bralec gotovo ni bil oni, ki sta z njim računala Preš., še zlasti pa Čop, »*spiritus movens KČ*« kot estetskega projekta. Kateri avtor pa si želi, da ga publika na vso moč kritizira ali sploh ne bere!? Vprašanje je bilo tedaj, kdo naj bi bil bralec KČ in kakšen je bil njegov primarni horizont pričakovanja. Slednji se vedno izoblikuje ob izidu določenega dela, in sicer na podlagi bračevega predrazumevanja literarnih zvrsti, forme in snovi že poznanih del ter na podlagi razmerja med poetičnim in praktičnim jezikom. Pričakovanje namreč usmerja opomenjanje znakov ali bolj ali manj zložitnih znakovnih sistemov (kar pesmi prav gotovo so), torej interpretacijo, v slednji pa korenini vrednostna sodba o recipiranem. Vrednostne sodbe, da so Preš. pesmi »*nrvstveno spotakljive*«, lahko pomeni samo eno: del izobraženega bralstva, ki bi mogel imeti ustrezno estetsko vzgojo in ki bi svoje pričakovanje lahko izvedel iz poznavanja sočasne estetike (pri Preš. v pretežnem romantične) in iz predrazumevanja literarnih zvrsti, forme in snovi, torej bralec duhovnik, je zaradi svojega rigorističnega duhovnega diapazona pričakoval slabokrvne in ponižne elegične kantilene na marijansko ali vsaj svetniško temo, dobil pa je polnokrven izraz erotičnih občutij, dobil je duha in izraz, ki je bil povsem primerljiv z razvitimi evropskimi literaturami (z nemško, italijansko, francosko ...). Po drugi strani pa je estetsko ne dovolj vzgojen, toda z rigorizmom neobremenjen bralec pričakoval preprostih vodnikovskih poskočnic, Prešeren pa mu je v KČ ponudil sonet, tercino in oktavo. Čop je zapopadel in meritorno presodil, da potrebuje bralec za ugodno recepcijo Preš. pesmi, ki so bile najbolj razviden reprezentant nove estetske paradigme, poleg ideološke neobremenjenosti tudi določeno predznanje o zvrsteh, formah in tematiki, kar dokazuje tale njegov izrek: »*Videti je torej, da sta tovrstno grajo Prešernovih pesmi večinoma povzročila velika navajenost na verzne oblike, katerim se je Prešeren ognil in mu Čelakovský to šteje v zaslugu, in nepoznanje italijanskih in španskih oblik, ki jih uporablja in ki bi smele biti izobraženim bralcem še toliko manj neznane, ker jih tako pogosto uporabljajo tudi nemški pesniki, zlasti še novejši.*«⁴¹

Zastavlja se torej vprašanje, za katerega bralca gre. Kopitar piše l. 1808 v svojem prvem pismu Dobrovskemu, da so Slovenci »*skoraj sami hlapci in dekle, toda tudi župniki in kaplani*«. ⁴² Če je bilo v tem zapopadeno recepcijsko telo estetsko dovolj vzgojeno (župniki in kaplani), je bilo po večini takšnih duhovnih obzorij, da so mu preprečevale pesmim in avtorju ugodno recepcijo Preš. poezije. Kdo je bil torej ciljni bralec KČ in Preš. pesmi, objavljenih v njej? Ko so tako izločeni »*duhovniki in kaplani ter hlapci in dekle*«, more ostati v razvidu samo še prav ozek krog nastajajočega meščanstva, torej krog, ki ni bil obremenjen z rigorizmom in je premogel celo določeno vednost o estetskem (vsaj kar se tiče nemške literature⁴³ in kulture), potrebno za nastanek primarnega horizonta pričakovanja. Čelak. takšnega bralca v svoji recenziji nakaže posredno, ko govori o »*malem številu bralcev in publike [...], ki se bo množila dan za dnem ob množenju uspeh plodov*

⁴⁰ Ivan Prijatelj, *Duševni profili slovenskih preporoditeljev*, 214. Glej tudi n. d., 136–138, 142–143, 214–215.

⁴¹ Matija Čop, *Pisma in spisi*, 118.

⁴² Vatroslav Jagić (1885). *Briefwechsel zwieschen Dobrovský und Kopitar (1808–1828)*. Berlin, 10.

⁴³ Zavedati se je namreč treba, da je bilo slovensko meščanstvo nemško-slovensko dvojezično vsaj do konca 19. stoletja. Šele 1906. l. se namreč prvič začuti potreba v slovenščino prevesti tako temeljno delo nemške literature, kot je Goethejev *Faust*. Ko je torej 1906. Funtkov prevod prvega dela *Fausta* izšel pri elitni založbi Slovenska matica, je to pravzaprav v kulturnozgodovinskem merilu pokazalo, da slovensko-nemška dvojezičnost ni več čisto samoumevna in da tudi estetsko izkustvo, pridobljeno iz nemške literature, ni več samoumevnost za vse ali vsaj za večino meščanstva, kot je to bilo v Prešernovem času.

razuma in domišljije vaše«.44 Čop pa je o tem bralcu in njega naravi spregovoril trikrat povsem neposredno: najprej v pismu Kopitarju (16. maja 1830), nato v dostavku k prevodu Čelak. recenzije in nazadnje še v pismu Čelak. (14. marca 1833), kjer pojasnjuje, zakaj je dostavke napisal ravno s tako perspektivo, kot jih je. V dostavku h *KL* je Čop zapisal tole: »*Ker je Krajnska čbelica namenjena izobražencem, pa izvira iz tega samo po sebi, da so pomisleki, ki so bili tu pa tam izraženi proti erotični vsebini nekaterih pesmi, ki so v nji, že zato brez podlage, ker bodo bralci, ki niso seznanjeni s tovrstno pesniško frazeologijo, če niso brali pesmi v drugih jezikih, razumeli le prav redke od teh pesmi ...*«.45 Ciljno receptivno telo je torej predstavljal meščanski izobraženec. To ugotovitev potrjuje tudi Čopovo pismo Kopitarju, kjer stoji zapisano, kdo je pretežni odjemalec, torej primarni bralec *KČ*: »*Čbelico kupujejo dijaki, uradniki ...*«.46

Nadaljnje vprašanje je, kako je *KL* delovala na meščanskega izobraženca in duhovnika, ali drugače: v kakšnem razmerju je bila do Preš.-Čopove estetske paradigme visoke, le estetskim kriterijem zavezane literature ter kako je tozadevno vplivala na oba tipa bralcev. Recenzija je kot korelat osebe Čelak. delovala predvsem s argumentom avtoritete (*argumentum ad verecundiam* je seveda veljaven, v kolikor je avtoriteta (osebe) pri naslovniku, na katerega argument referira, priznana kot nesporna). Čop je, zavedajoč se avtoritete Čelak. doma, na Češkem, in zavaljo njegovega folklorističnega prizadevanja tudi po celem slovanskem svetu, *KL* v *Illirisches Blatt* uvedel z naslednjo pasajo: »*Zunanje mnenje, ne izzvano ne dogovorjeno*« (da uporabimo Goethejev izraz) *ima že na splošno prednost zaradi svoje sproščenosti; tole pa je pomembnejše še zato, kjer je njegov pisec, gospod František Ladislav Čelakovský ne samo eden najodličnejših zdaj živečih čeških pisateljev* [podčrtal J. V.], *temveč se je po zbirki in prevodih ljudskih pesmi vseh slovanskih rodov, ki so izšli v Pragi v treh zvezkih (1822–1827), pokazalo, da je temeljit poznavalec vseh slovanskih jezikov* [podčrtal J. V.].«47

Čelak. avtoriteta pri presojanju reči v zvezi s slovenskim jezikom in literaturo je izšla iz njegove kompetence. Fr. L. Čelakovský je bil prvi Čeh,⁴⁸ ki se je načrtno strokovno ukvarjal s slovensko literaturo, jo kritično vrednotil in prevajal. To njegovo usmeritev je opaziti že v letih 1819/20, ko je po izključitvi iz gimnazije v Čeških Budějovicah slednjo nadaljeval v Linzu. Kakor je napisal Josefu Vlastimilu Kamarýtu, se je od enega svojih koroških sošolcev (na)učil »*malce po slovensko gosti*«.49 Iz Linza je Kamarýtu tudi poslal dve slovenski ljudski pesmi: *Ti moje dekletce lepa, te jest prosim* in *Čaj si hodu, čaj si biu*, ki ju je kasneje, to je l. 1822, deloma modernizirani z vzporednim prevodom v češčino uvrstil v prvi zvezek *Slovanskych národních písní*. V drugem zvezku iste zbirke, ki je izšel l. 1827, je objavil pesem *Pegam in Lambergar* (v prevodu *Zpěv o sedání*) — dobil naj bi jo od Dobrovškega ali Jungmanna.⁵⁰ Z omenjeno zbirko ljudskih pesmi vseh slovanskih narodov si je Čelak. doma in na tujem pridobil velik ugled. Čop je to s pridom uporabil, v vsakdanjostni receptivni praksi pa je Čelak. obramba novega na meščanskega izobraženca delovala najbrž tako, kot je o tem napisal Preš.: »*Vaša blagohotna recenzija [je] nekoliko akreditirala naše prizadevanje tudi pri ljudeh, ki nimajo lastne sodbe ...*«.51

44 Čelakovský, *Krajnská literatura*, 454.

45 Matija Čop, *Pisma in spisi*, 115. »*Naša (po večini janzenistična) duhovščina, ki vendar tvori najodličnejše kranjsko bralstvo, misli, da je vsako pisateljevanje, ki ni naperjeno na kmetove potrebe (in sicer predvsem na duhovne), vsaj nepotrebno, ljubezenska poezija pa skrajno grešna.*« *Pisma Matije Čopa* I, 244, glej tudi pismo Čopa Kopitarju *Pisma Matije Čopa* I, 172–173.

46 *Pisma Matije Čopa* I, 172.

47 Matija Čop, *Pisma in spisi*, 110.

48 Petrboč, 105.

49 *Korespondence* I, 26.

50 Prim. Kvapil, 278.

51 Prešeren, *Pesmi in pisma*, 202.

Primarni horizont pričakovanja in z njim povezana vplivnost in zavezujočnost *KL* sta bila pogojena z ugledom Čelak. To dokazuje tudi poskus Jerneja Kopitarja, ki je bil glavni nosilec nekaterih idej, proti katerim se je bojevalo v tej idejni vojni, ki se je navzven sicer kazala predvsem v »gramatičnem kavsanju« in je bila znova raznetena ravno zavoljo *KL*. Kopitar se je na koncu tudi osebno udeležil te, ne prve in ne poslednje slovenske vojne okoli vprašanja, kaj sta narodni jezik in literatura ali kakšna naj bosta. Čopu je očital »[o]betajočemu češkemu pesniku Čelakovskemu razsipno zapeto slavo«⁵² ter poskušal s tem omajati ugled Čelak. kot pesnika in učenjaka ter s tem izničiti težo njegovih sodb o *KČ*, estetskih problemih slovenskega pesništva, o Preš., pa tudi o vprašanih novega slovenskega črkopisa, ki so bila ravno tedaj precej žgoča in je prepiru okoli njih avtoritativna sodba Čelak. prilila olja na ogenj.⁵³ Čop je avtoriteto Čelak. kot pesnika in učenjaka obranil tako, da je v *Slovenski abecedni vojski 3* (ki je odgovor Kopitarju) citiral recenzijo *Czeskian Antology* Johna Bowringa, ki jo je novembra 1. 1832 v berlinskih *Jahrbücher für wissenschaftliche Kritik* objavil znameniti učenjak in preporoditelj Jan Evangelista Purkyně. Poleg citata, ki se glasi: »Videti je, da se je avtor [Bowring] [...] zatekel, kakor je mogoče sklepati iz čedne posvetilne pesmi v začetku, predvsem k pomoči vrlega literata in pesnika Čelakovskega, to pa je moralo njegovemu delu postreči z večkratnimi prednostmi, čeprav je pri tem polovičnem inkognitu ostala tudi ta slaba stran, da ni dodal nobene od njegovih izvrstnih pesnitev,«⁵⁴ je Čop v podčrtani opombi prvi (in doslej tudi edini) v slovenski literarni zgodovini podal tudi (po številu vpisov in tehtnosti navedenih del prepričljivo) bibliografijo Čelakovskega.⁵⁵ S temi odločilnimi apologetičnimi argumenti je bila z zavrnitvijo Kopitarja ter obrambo Čelak. in preko njegove avtoritete ter avtoritativne, toda Čopu in Preš. ter njuni estetski usmeritvi naklonjene sodbe obranjena paradigma visoke literature, namenjene izobraženemu, estetsko vzgojenemu bralcu. Tako je bila s porušenjem prejšnje utilitarne verskovzgojne in/ali didaktične paradigme literature dokončno vzpostavljena in tudi obranjena paradigma literature *an sich*, literature, ki je bila zavezana le estetskim kriterijem, ne pa služnosti kakršnikoli filozofiji ali ideologiji. Obranjena je bila paradigma, ki je poslej zavzemala osrednje mesto v slovenskem literarnem ustvarjanju, Čelak. avtoriteta ter meritorna beseda v recenziji *KL* pa sta bila fenomena, ki sta igrala eno pomembnejših vlog pri uničevanju starega in vzpostavljanju novega, tvornejšega vzorca. Njegovim nosilcem se ni bilo treba ne križati ne učiti, da bi mogla njihova tvornost nositi pečat literarnega. S tem je postal Čelak. prispevek h konstituiranju sodobne slovenske literature kažipot, s pomočjo katerega se je slovenska literatura znašla tam, kjer danes je: v idejni, snovni, zvrstni in izrazni razčlenjenosti, ki je modus vsake žive, kot interpretacija in obrat med avtorjem ter bralcem dogajajoče se literature.

Preš. pismo z 22. avgusta 1836, ki je zadnji znani stik Preš. s Čelak., odpira z nekaterimi mesti nadaljnje, ne ravno enostavne interpretacijske probleme. Toda ker se zadevajo pretežno prešernoslovje in ker je njihovi obravnavi namenil obsežno (čeprav mestoma metodološko precej sporno) obdelavo D. Ludvik, na tem mestu opozarjam na razpravo *Ozadje Prešernovega pisma Čelakovskemu iz leta 1836*.

Še nadalje pa ostaja odprto vprašanje tipološke primerjave obeh estetik — Preš. in Čelak. —, kakor tudi njuna umestitev v sočasni evropski literarni kontekst, zlasti v kontekst rojevajočega se češkega in slovenskega romantičnega nacionalizma. V teh obzorjih ostaja nerazrešeno tudi vprašanje ideje slovanstva med Herderjem, Preš., Čelak., slednjega *ohlasy* ter njihovo recepcijo v krogu okoli *KČ*,⁵⁶ kar pa more najti ustrezno obravnavo na drugem mestu.

⁵² Matija Čop, *Pisma in spisi*, 175.

⁵³ Primerjaj Prešeren, *Pesmi in pisma*, 205. Čelakovský je npr. o jeziku in onih, ki naj bi ga gojili, napisal tole: »Takšna jezika izprevrženost in zmršenost nikdar iz samega naroda ne izhajajo, temveč je delo nekaterih nepoklicanih pisalcev, katerim bi bolj nego pero in tinta, vile in motika v roke sodile.« Čelakovský, *Krajinská literatura*, 444.

⁵⁴ Matija Čop, *Pisma in spisi*, 175.

⁵⁵ N. d., 183.

⁵⁶ Pesem *Zapuščena iz Ohlasití písní ruských* je izšla v bloku slovanskih ljudskih pesmi za *Vencem* in *Zapuščeno iz Rokopisa kraljedvorskega*. Prevajalec je bil Miha Kastelic. Glej *Kranjska čbelica* (1834), IV, Ljubljana, 69–70.

Komunikacija med Preš. in Čelak. zaključujeta pismi Čelak. z dne 3. avgusta 1840 in 15. januarja 1841. V zadnjem je Čelak. svojemu z odpisovanjem ne ravno pretirano zavzetemu korespondetu priporočil ruskega slavista Izmajla Ivanoviča Sreznevskega (1812–1880),⁵⁷ ki je nato spomladi l. 1841. v družbi Stanka Vraza pripotoval v Ljubljano.⁵⁸ Med Sreznevskim in Preš. je ob večernih sestankih v gostilni V peklu na Kongresnem trgu vzkliklo prijateljsko čustvo in Prešeren je svojemu ruskemu gostu v spominsko knjigo zapisal napis, povzemajoč slovanski kreda avtorja:

*Si slovanskega rodú,
te ne prašam kam, čemú,
kadar boš prišel domú,
sin neumrjoče Sláve,
spomni bratov se kraj Save!*

Literatura

- František Ladislav Čelakovský (1832). Krajinská literatura. Časopis českého Museum VI, 443–454.
- František Ladislav Čelakovský (1834). Iz oglasa ruskih pesem. Kranjska čbelica IV, 69, 70.
- Korespondence a zápisky Františka Ladislava Čelakovského I–IV (1907–1939). Uredil František Bílý. Praha.
- France Prešeren (1936). Pesnitve, pisma I. Uredil France Kidrič. Ljubljana.
- Fr. Prešeren (1960). Pesmi in pisma II. Uredil Anton Slodnjak. Ljubljana.
- Fr. Prešeren (1982). Poezije. Uredil Anton Slodnjak. Ljubljana.
- Pisma Matije Čopa I (1986). Uredil Anton Slodnjak. Ljubljana.
- Matija Čop (1983). Pisma in spisi. Ljubljana.
- Josef Dobrovský (1818). Slovanka: Zur Kenntnis der alten und neuen slawischen Literatur, der Sprachkunde nach allen Mundarten, der Geschichte und Alterthumer. Praga, 233–235.
- J. Dobrovský (1992). Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten von Paul Joseph Schaffarik. Dějiny slovanského jazyka a literatury všetkých nářečí. Košice.
- Pavel Josef Šafařík (1826). Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten. Ofen, 271–288.
- P. J. Šafařík (1833). Přehled najnovější literatury illyrských Slovenův. Časopis českého Museum VII, 164–181.
- Dopisi Pavla Jos. Šafaříka Janu Kollárovi (1874). Časopis českého Museum 48, 278–299.
- Vatroslav Jagić (1885). Briefwechsel zwieschen Dobrovský und Kopitar (1808–1828). Berlin.
- Matija Murko (1897). Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik. Graz.
- Ivan Prijatelj (1952). Duševni profili slovenskih prepovediteljev. Uredil Anton Slodnjak. Izbrani eseji in razprave Ivana Prijatelja I. Ljubljana.
- Boris Paternu (1976/1977). France Prešeren in njegovo pesniško delo I–II. Ljubljana.

Dušan Ludvik (1949). Ozadje Prešernovega pisma Čelakovskemu iz leta 1836. Slavistična revija II, 141–151.

Oton Berkopec (1961/62). Doneski k literarnim stikom Prešerna in Čopa s Fr. Čelakovskim in Fr. Palackim. Slavistična revija XIII, 225–240.

Miroslav Kvapil (1984). F. L. Čelakovský a Slovinci. Slavia, časopis pro slovanskou filologii 53, 3–4, 278–285.

M. Kvapil (1988). Čelakovský a Jihoslované. Uredil Jan Petr. Práce z dějin slavistiky, XI: Slavistický odkaz F. L. Čelakovského. Praha, 121–163.

Vladimír Macura (²1995). Znamení zrodu. Praha.

Jíří Homoláč, Alexandr Stich (1996). Bartoloměj Kopitar a český romantizmus. Jernej Kopitar in njegova doba. Ljubljana, 437–454.

Václav Petrbok (1997). Čelakovský a Krajinci, Korutanci a Ilirové s hrabětem Auerspergem. Souvislosti, revue pro křesťanství a kulturu 1, 105–112.

Gregor Kocijan (1999). Pesnik Prešeren v očeh sodobnikov. Kranj.

Gregor Kocijan (1999). Poznik Prešeren v očeh sodobnikov. Kranj: Založba Križevci.

Vladimir Macurek (1995). Znamenja zroba. Trnava: Zveza Slovencev v tujini.

Jiří Homolák, Alexander Such (1990). Baroková Kopaň a český romantismus. Jarmar. Kopaň in njegova doba. Ljubljana: 437-454.

Václav Petráček (1997). Čelakovský a krajina, Koutanec a hlouček a hradbám Auspostgen. Souvislosti revue pro literární a kulturní. 1: 103-112.

M. Kvačil (1988). Čelakovský a literoslovaně. Úvodní Jan Párek. Právník literatury. XI: 121-163.

František Ladislav Čelakovský (1832). Krajinská literatura. Časopis českého Museum VI: 443-454.

Literatura

František Ladislav Čelakovský (1832). Krajinská literatura. Časopis českého Museum VI: 443-454.

František Ladislav Čelakovský (1834). Dvorní básně. Právník literatury IV: 69, 70.

Korrespondence a zápisky Františka Ladislava Čelakovského. I-IV. (1907-1932). Uredil František Bělý. Praha.

France Prešeren (1936). Deklamce. Právník literatury I. Uredil France Kiderl. Ljubljana.

Fr. Prešeren (1964). Poesij in pisma II. Uredil Anton Sističnik. Ljubljana.

Fr. Prešeren (1982). Poezije. Uredil Anton Sističnik. Ljubljana.

Pisma Matije Čopa (1996). Uredil Anton Sističnik. Ljubljana.

Matija Čop (1863). Pisma in spisi. Ljubljana.

Josef Dobrovský (1818). Slovanka. Zur Kenntnis der alten und neuen slawischen Literatur, der Sprachkunde nach allen Mundarten, der Geschichte und Alterthümer. Prag, 233-235.

J. J. Tříbomý (1971). Geschichte der slawischen Sprache und Literatur. Prag, 11-12.

Jonatan Vinkler

UDK 821.163.6.09:929 Prešeren F.:929 Čelakovský F.L.

SUMMARY

FRANCE PREŠEREN AND FRANTIŠEK LADISLAV ČELAKOVSKÝ — SIGNS, RELATIONS AND MEANINGS

František Ladislav Čelakovský was the first Czech to study Slovene literature in a systematic way, to evaluate it critically and to translate it. The article analyses his correspondence with Prešeren and his essay *Krajinská literatura* (in *Časopis českého Museum VI* (1832), 443-454). It discusses the reception of Čelakovský's text among Slovene readers and the attitude of *Krajinská literatura* and Čelakovský's aesthetic orientation in it towards

Prešeren's aesthetic paradigm. With this text Čelakovský intervened in Slovene literary production by defending Prešeren's aesthetic orientation and with it the type of Slovene literature that did not pursue a pragmatic goal but wanted only to meet aesthetic criteria and that is today characterised by extensive diversification in ideas, subject-matter, genre and expression.

Terezija Jambrovič, OŠ Karla Destovnika - Kajuha v Ljubljani

UDK 025.4:050:811.163.6:821.163.6

Anica Marinčič, OŠ Oskarja Kovačiča v Ljubljani

Primož Južnič, Filozofska fakulteta — Oddelek za bibliotekarstvo in Računalniški center Univerze v Ljubljani

Bibliometrijska analiza revije

Jezik in slovstvo

1 Uvod

Temelj vsakega strokovnega oziroma znanstvenega področja so objave, osnovna značilnost procesa znanstvenega informiranja in komuniciranja pa je objavljane rezultatov raziskovalnega dela. Zato vse pogosteje srečujemo razmišljanje o kvantitativnih oz. objektivnih kazalcih, s katerimi se meri in vrednoti raziskovalna dejavnost, kot je vidna iz teh objav. Znanstveno področje, ki se ukvarja s tem vidikom znanosti in ga poskuša tudi ustrezno kvantificirati, se imenuje **bibliometrija** (bibliometrika — ang. *bibliometrics* od gr. *biblos* knjiga), saj je ta proces praviloma potekal prek tiskanih objav. **Bibliometrija je torej raziskovanje kvantitativnih vidikov produkcije in diseminacije uporabe zapisanih (znanstvenih) informacij.** Razvija različne metode in modele, ki pa nimajo samo teoretičnega, temveč tudi vse večji uporabni (aplikativni) značaj. Osnova sodobne bibliometrije je prav merjenje znanstvene dejavnosti in njenega razvoja. Bibliometrija uporabljata štetje publikacij, patentov, citatov in drugih potencialno informativnih enot za osnovo kriterijev, s katerimi meri oz. vrednoti raziskovalno dejavnost in znanost (Južnič, 1998).

Toda misel, da je mogoče znanstveno raziskovalno produkcijo, vpliv posameznega strokovnega dela in sistem znanstvenega informiranja in komuniciranja kvantificirati, je bila, in nekateri na tem vztrajajo še danes, rezervirana le za naravoslovje in sorodne vede. S pričujočim prispevkom smo želeli preveriti, ali ni tudi v drugih vedah mogoče uporabljati enako metodologijo in se s tem izogniti določeni gradaciji znanosti, ki lahko nastane takrat, ko sprejmemo takšno ločitev posameznih znanstvenih disciplin. To še posebej velja za analizo citatov oz. analizo citiranja, na osnovi katere se razkrije razvoj strokovnih idej, t. j. kako je neki problem spoznan, kako so ga posamezni avtorji obravnavali in ali se je njegova ideja uporabila. Število citiranj posameznega članka namreč daje objektivno osnovo za ugotavljanje pomembnosti in uporabnosti idej, ki jih vsebuje, ter kaže na kumulativnost znanstvenega raziskovanja.

Izhajali smo iz ugotovitve, da sta slovensko jezikoslovje in književna veda že dolgo ustrezno razviti, zanju je značilna kumulativnost, neprestano se rojevajo nova spoznanja, pomembna za bogatitev jezika, značilna je sistematičnost raziskovanja, dokaj enotna metodologija in znanstveno raziskovalni pristop ter upoštevanje interdisciplinarnosti. Po teh značilnostih se ne razlikujeta od drugih družboslovnih ali naravoslovnih ved. Razlikujeta pa se v načinu objavljanja, ki je vezan predvsem na slovenski prostor in je zato osnovno področje bibliometrijskih analiz revija, ki izhaja v Sloveniji in v slovenščini. Revijo *Jezik in slovstvo* (JiS) smo izbrali zato, ker si je v svojem dolgoletnem izhajanju utrla pot med najuglednejše serijske publikacije v Sloveniji in si priborila pomembno mesto med publikacijami, ki imajo osrednji znanstveni pomen in ki jih habilitacijska komisija Univerze v Ljubljani in Mariboru upošteva pri volitvah univerzitetnih učiteljev v nazive (Sajovic, 1998).

Raziskovalci s področja bibliometrije ugotavljajo, da se v vseh vejah znanosti čedalje bolj širi število avtorjev, ki objavljajo izsledke svojega raziskovalnega dela. Vendar po drugi strani tudi predvidevamo, da tako kot v drugih družboslovnih in naravoslovnih vedah med avtorji v reviji JIS obstaja »raziskovalna fronta« določena osnovna dela, ki jih avtorji člankov veliko navajajo. S tem se potrjuje kot nujna osnova razvoja vsake znanstvene discipline kumulativnosti raziskovanja.

Kvantitativne analize člankov ali bibliometrijske raziskave objavljenega gradiva v določeni stroki so pomembne zato, ker kažejo na razvoj in delovanje stroke. Predvsem je zanimiva analiza citatov in referenc, iz katere lahko ugotovimo razvoj določenih znanstvenih ali strokovnih idej. Število citatov na določeno delo ali avtorja daje ustrezno težo tako posameznim besedilom, kot tudi njihovim avtorjem. Citiranje dela drugih raziskovalcev je ena od osnov vsakega znanstvenega besedila kot rezultata raziskovalnega dela. S citiranjem namreč avtor opozori na svoje vire, hkrati pa da drugim avtorjem določeno priznanje za njihovo delo. Enako lahko pričakuje, da bodo drugi raziskovalci storili z njegovim delom.

Humanistične vede, med katere spadata tudi slovensko jezikoslovje in književna veda, so sicer veliko manj predmet bibliometrijskih raziskav, kot so to naravoslovne vede. Vendar nam tudi obsežna bibliografija, zbrana pred nekaj leti, kaže, da teh raziskav v svetu ni malo (Herubel, Buchanan, 1994). Večina raziskav v osemdesetih letih je izhajala iz klasičnega dela J. de S. Pricea, ki je ločil med t. i. trdimi in mehкими znanostmi (*hard and soft sciences*), naravoslovnimi in tehničnimi na eni strani ter družboslovnimi in humanističnimi na drugi. Na osnovi dobljenih rezultatov so ugotavljali, da razlike med vedami nastajajo predvsem zaradi različnih raziskovalnih metod in stopnje splošnosti ugotovitev v objavah (Cozzens, 1985). Razlike med družbeno-humanističnimi in naravoslovno-tehničnimi vedami glede starosti navedene oz. uporabljene literature pa so danes skoraj izginile, razlike ostajajo samo še v manjšem pomenu revij za družbeno-humanistične revije, saj tudi članki v revijah v veliki meri navajajo književna dela (Glaenzel, Scoepflin, 1998).

Kasnejše raziskave ugotovljajo, da je raziskovalno produkcijo in uspešnost mogoče meriti tudi v humanističnih vedah. Primerjave med različnimi humanističnimi oddelki na univerzah na Nizozemskem so ugotovile dva obrazca objavljanja raziskovalnih rezultatov: prvi, ki so jih imenovali »kozmpopolitanski«, praviloma objavljajo v mednarodnih revijah v angleščini, in drugi, tj. »lokalni«, ti objavljajo v nizozemščini in v revijah, ki jih mednarodni indeksi citiranja ne pokrivajo (Nederhof et al., 1989). Novejše raziskave pa poskušajo najti tudi razlike med samimi humanističnimi vedami in odkriti dejavnike, ki vplivajo na število in način objav ter njihovo odmevnost. Na osnovi podatkov petih švedskih univerz ugotavljajo, da na število in odmevnost objav zelo vpliva spol in naziv (moški in redni profesorji imajo več in bolj odmevne objave). Velikost oddelkov pa vpliva različno, na področju zgodovine in filozofije več in uspešneje objavljajo na oddelkih z več zaposlenimi, na področju jezikoslovje pa tisti na manjših univerzitetnih oddelkih (Hemlin, Gustafsson, 1996).

Predvsem pa je zelo veliko bibliometrijskih analiz posameznih revij z določenega področja, saj samo na tak način lahko zbiramo bibliometrijske podatke, ki jih ni v indeksih citiranja, kar je še posebej pomembno za humanistične vede, saj mednarodni indeksi citiranja s tega področja (*Arts and Humanities Index*) zajemajo le manjši del obstoječih periodičnih publikacij.

2 Predmet analize

2.1 Revija *Jezik in slovstvo*

2.1.1 Analiza podatkov o člankih

Za analizo so obdelani podatki o člankih, objavljenih v *Jeziku in slovstvu* v rubriki Razprave in članki, ki so strokovno in teoretično utemeljeni, torej niso le informacija o dogajanju v slovenskem jezikoslovju in književni vedi, temveč imajo trdno znanstveno osnovo in prispevajo pomemben delež na področju raziskovanja jezika in književnosti ter se običajno sklicujejo na že prej objavljeno

strokovno literaturo. S pojmom članek smo definirali tiste prispevke, ki so opremljeni z vrstilci UDK in povzetkom v angleškem jeziku.

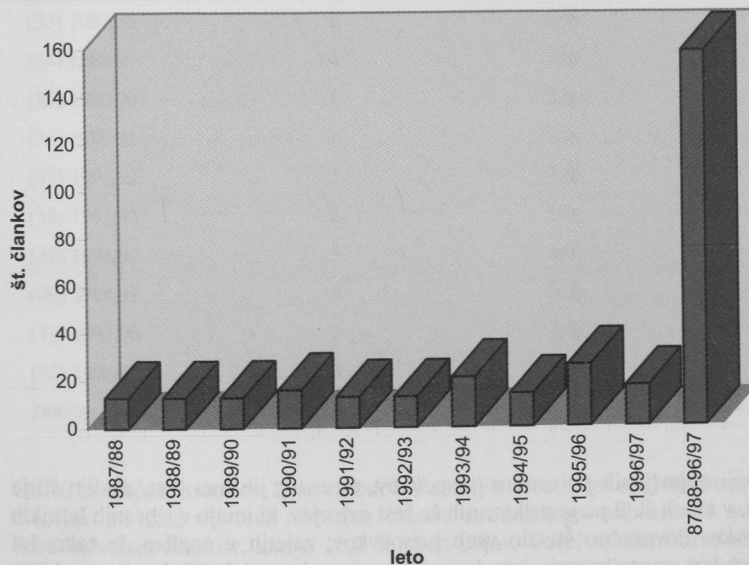
Oblikovani sta dve podatkovni zbirki: podatki o avtorjih in člankih v reviji JiS v zadnjih desetih letnikih ter podatki o citatih, referencah, virih in literaturi v teh člankih.

V obdobju zadnjih desetih let je bilo v reviji JiS v rubriki Razprave in članki objavljenih 159 strokovno utemeljenih člankov.

Tabela št. 1: Število analiziranih člankov po letih.

<i>Letnik, letnica</i>	<i>Št. člankov</i>
(33) 1987/88	13
(34) 1988/89	13
(35) 1989/90	13
(36) 1990/91	16
(37) 1991/92	13
(38) 1992/93	13
(39) 1993/94	21
(40) 1994/95	14
(41) 1995/96	26
(42) 1996/97	17
1987/88–1996/97	159

Graf št. 1: Število analiziranih člankov po letih od 1987/88 do 1996/97.

V podatkovno zbirko znanstvenih prispevkov je uvrščenih največ člankov, in sicer šestindvajset, iz 41. letnika revije. Ta letnik je namreč posvečen prenovi pouka slovenščine v osnovnih in srednjih šolah. Nove družbene okoliščine in nova strokovna spoznanja (jezikoslovna, književnovedna in didaktično-metodična) zahtevajo ponovno ovrednotenje vloge in ciljev slovenščine kot učnega predmeta in učnega jezika v našem vzgojno-izobraževalnem sistemu.

Po številu znanstvenih člankov torej nekoliko izstopata devetintrideseti in enainštirideseti letnik revije JiS, in sicer z enaindvajsetimi oz. šestindvajsetimi, kar v odstotkih pomeni 13 % oz. 17 % vseh znanstvenih člankov v opazovanem desetletnem obdobju. Ta višji odstotek je povsem v skladu z vsebinsko obsežnostjo obeh omenjenih letnikov, ki sta se z večjim številom objavljenih znanstvenih člankov najvidnejših slovenskih jezikoslovcev odzvala na trenutno aktualno dogajanje in problematiko naše slovenistične stroke.

V drugih pregledanih letnikih revije JiS je bilo število strokovno utemeljenih člankov, relevantnih za našo podatkovno zbirko, približno enako (razpon od trinajst do sedemnajst prispevkov v posameznem letniku).

2.1.2 Analiza avtorjev

Seznam avtorjev smo uredili po številu njihovih prispevkov ter poskušali ugotoviti razmerje med številom avtorjev in številom objavljenih prispevkov. Uredili smo ga padajoče po številu prispevkov in izbrali le tiste avtorje, ki so v izbranih letnikih objavili vsaj tri prispevke. V desetletnem obdobju je 159 prispevkov v rubriki Razprave in članki objavilo 107 različnih avtorjev.

Tabela št. 2: Prispevki po avtorjih.

<i>Avtor</i>	<i>Št. prispevkov</i>
Boža Krakar - Vogel	7
Olga Kunst - Gnamuš	7
Marko Juvan	6
Metka Kordigel	4
Simona Kranjc	4
Tomaž Sajovic	4
Igor Saksida	4
Miha Javornik	3
Jože Pogačnik	3
Božena Ostromecka Fraczak	3
Alenka Šivic - Dular	3
Zlata Šundalič	3
France Žagar	3

Dve avtorici imata v reviji objavljenih po sedem prispevkov, en avtor jih ima šest, sledijo štirje avtorji s štirimi prispevki, v tabeli št. 2 pa je prikazanih še šest avtorjev, ki imajo v izbranih letnikih objavljene po tri prispevke. Povprečno število vseh prispevkov, zajetih v analizo, je tako 1,4 prispevka na avtorja. Več kot enega avtorja ima le sedem prispevkov (4,4 %), in sicer sta šest prispevkov napisala dva, enega pa več avtorjev. Vidimo torej, da je za članke v JiS-u značilen močno izražen individualizem.

Torej je več kot tretjino (štiriinpetdeset ali 33,9 % vseh) objavilo trinajst avtorjev (kar je 12,1 % vseh avtorjev), 66 % prispevkov pa je objavilo osemintrideset avtorjev (35,5 % vseh avtorjev). Še podrobnejša analiza kaže, da je štiriindvajset avtorjev (torej 22,4 % vseh avtorjev) objavilo enainosemdeset člankov ali 51 % vseh objav. Struktura avtorjev prispevkov v JiS-u kaže, da prvih trinajst avtorjev z največ objavami izhaja iz vrst naših priznanih jezikoslovcev, slovstvenih zgodovinarjev ter strokovnjakov za didaktiko slovenskega jezika in književnosti.

2.1.2.1 Objave članov uredniškega odbora

Strokovno primernost sestavkov presoja uredniški odbor, katerega naloga pa je tudi izbor člankov za objavo v reviji. V vsakem mandatu šteje vsaj tri člane, in sicer za jezikoslovje, slovstveno zgodovino in metodiko ali didaktiko jezika. Trije člani uredniškega odbora, in sicer Marko Juvan, Alenka Šivic - Dular in Boža Krakar - Vogel, so bili uredniki revije JiS od štiriintridesetega do dvainštiridesetega letnika, to je kar devet let. V tem dolgem obdobju so skupaj s sodelavci uredniki spodbujali krog pišočih, da na straneh revije s svojimi prispevki sooblikujejo vedenje o slovenskem jeziku.

Zanimalo nas je, kako pogosto so se uredniki pojavljali kot avtorji prispevkov v reviji JiS. Analiza je pokazala, da je v letih 1987/88 in 1990/91 objavil svoj članek samo po en urednik; v letih 1992/93 in 1995/96 sta se v vlogi avtorjev pojavila dva urednika, trije uredniki so bili avtorji člankov v letih 1991/92, 1994/95 in 1996/97, štirje člani uredniškega odbora so bili avtorji v letih 1988/89 in 1989/90, kar pet avtorjev iz uredniških struktur pa zasledimo v letu 1993/94. Uredniki so se kot avtorji pojavili prav v vseh analiziranih letnikih revije JiS.

Tabela št. 3: Število objav članov uredniškega odbora.

<i>Letnik, letnica</i>	<i>Avtorji, člani ured. odbora</i>	<i>% vseh avt. v JiS</i>	<i>Število objav</i>	<i>% vseh objav v JiS</i>
(33) 1987/88	1	0,9	1	0,6
(34) 1988/89	4	2,8	4	2,5
(35) 1989/90	4	2,8	4	1,8
(36) 1990/91	1	0,9	1	0,6
(37) 1991/92	3	2,8	3	2,5
(38) 1992/93	2	1,8	2	1,2
(39) 1993/94	5	4,6	5	3,1
(40) 1994/95	3	3,7	3	2,5
(41) 1995/96	2	2,8	3	1,8
(42) 1996/97	3	1,8	3	1,2
1987/88–1996/97	28	25,2	29	18,2

Od 107 različnih avtorjev, ki so v obdobju zadnjih desetih let objavljali v reviji JiS, je osemindvajset avtorjev ali 25,2 % vseh avtorjev članov uredniškega odbora. Ti avtorji so objavili skupaj devetindvajset člankov, kar je 18,2 % vseh objav. Torej so člani uredniškega odbora kar precej objavljali, kar pa je razumljivo, saj uredniški odbor sestavljajo pomembni vodilni strokovnjaki s slovenističnega področja, ki izsledke svojih znanstvenih raziskav seveda tudi prikažejo v svojih člankih.

2.1.2.2 Avtorji po ustanovah

Za vsako revijo so pomembni tudi podatki, iz katerih ustanov prihajajo avtorji, ki v tej reviji objavljajo svoje prispevke.

Tabela št. 4: Avtorji po ustanovah v letih od 1987/88 do 1996/97.

<i>Ustanova</i>	<i>Št. avtorjev</i>
Filozofska fakulteta Lj	31
Pedagoška fakulteta Mb	8
Znanstveno razisk. center SAZU	6
Pedagoška akademija Lj	5
Pedagoški inštitut Lj	2
Drugo	55
Skupaj	107

Avtorji, ki v reviji največ objavljajo, prihajajo iz znanih izobraževalnih in raziskovalnih ustanov v Sloveniji. Značilno pa je, da tisti avtorji, ki imajo vsaj dve objavi v posameznem letniku,^a prihajajo iz petih oziroma šestih istih ustanov. Podrobnejša analiza pa prikazuje še naslednje:

- v letniku 1995/96 so objavljali avtorji iz desetih različnih ustanov,
- v letnikih 1987/88 in 1991/92 so objavljali avtorji iz sedmih različnih ustanov,
- v letnikih 1989/90, 1990/91, 1992/93, 1993/94 in 1996/97 so objavljali avtorji iz šestih različnih ustanov,
- v letniku 1994/95 pa so objavili članke avtorji iz treh različnih ustanov.

Dejstvo, da štirinajst avtorjev prihaja iz ustanov izven Slovenije, potrjuje razširjenost revije tudi prek naših meja.¹ V dvaindvajsetih primerih ob imenu avtorja ni navedeno, iz katere ustanove prihaja, naveden je samo kraj, največkrat (sedemnajstkrat) Ljubljana.

2.1.3 Analiza citiranja

Za razlago pridobljenih informacij, ki so jih uporabili v določenem članku, oz. za njihovo pravilno pridobivanje znanstveniki uporabljajo ugotovitve predhodnih raziskav in avtorjev, ki so te raziskave opravili. Ta uporaba je v znanosti formalizirana in se v objavi rezultatov raziskovalnega dela pojavi kot referenca oz. citat, ki pomeni priznanje prenosa znanstvenih informacij, ki imajo svojo določeno vrednost, v večini študij pa se pokažejo tudi kot najbolj pogost način iskanja ustreznih virov za nadaljnje raziskovanje. Citati oz. reference pomagajo nadaljnjim bralcem, ki so običajno znanstveniki z istega raziskovalnega področja, da najdejo ustrezno informacijo in, kar je še pomembnejše, da lahko preverijo kredibilnost oz. veljavnost raziskovalnih rezultatov, ki jih berejo.

2.1.3.1 Število citatov oz. referenc, virov in literature v posameznih člankih

V analizo smo uvrstili reference in citate ter vire in literaturo, ki jih avtorji določenega prispevka omenjajo v bibliografskih virih in opombah. Viri in literatura so šteti in obravnavani posebej, ločeno od citatov oz. referenc, ker so to sezname del, ki so jih avtorji navajali na koncu člankov, da bi drugim raziskovalcem ponudili literaturo, ki obravnava vsebino njihovega članka, torej pomeni

¹ Trst, Pedagoška fakulteta Osijek, Filozofska fakulteta Osijek, Filozofska fakulteta Brno, Univerza v Celovcu, Državna univerza M. Lomonosova Moskva, Inštitut za slovansko filologijo Univerze v Lodžu, Inštitut za literarne raziskave Poljske akademije.

bibliografijo del, ki lahko njihovim kolegom pomagajo pri natančnejšem in še bolj poglobljenem vpogledu v obravnavano področje. V reviji Jezik in slovnstvo je z referencami in citati opremljenih 147 člankov, skupaj je bilo 3168 referenc oziroma citatov, torej povprečno 21,5 na prispevek. Kot je razvidno iz tabele št. 5, število navedb/referenc in virov ter literature po letih narašča, saj je bilo v letu 1987/88 še 8,3 navedb na članek, v zadnjem analiziranem letniku pa že 39 navedb na prispevek. V zadnjih letnikih se število navedb povečuje, vse manj pa je takšnih objav, ki imajo na koncu naveden seznam literature, ker je to starejši način pisanja in navajanja literature.

Tabela št. 5: Skupno število citatov oz. navedb ter virov in literature v letih od 1987/88 do 1996/97.

<i>Leto, letnik</i>	<i>Št. citatov, referenc</i>	<i>Viri in literatura</i>	<i>Skupaj</i>
1987/88 (33)	143	25	168
1988/89 (34)	197	25	222
1989/90 (35)	226	16	242
1990/91 (36)	236	2	238
1991/92 (37)	277	20	297
1992/93 (38)	225	29	254
1993/94 (39)	398	40	438
1994/95 (40)	359	136	495
1995/96 (41)	550	29	579
1996/97 (42)	557	107	664
1987/88–1996/97	3168	429	3597

2.1.3.2 Analiza citiranosti različnih virov informacij

Vede naj bi se med sabo razlikovale prav po načinu navajanja virov oz. citiranja in po tem, kaj navajajo. Tako analize kažejo, da za razliko od naravoslovnih, v humanističnih vedah še vedno predvsem navajajo manj člankov iz revij; kar 60–70 % citiranih dokumentov je knjig (von Raan AFJ, 1994).

Tabela št. 6: Vrsta citiranih dokumentov.

<i>Leto, letnik</i>	<i>Monografije</i>	<i>Periodika</i>	<i>Siva literatura</i>	<i>Skupaj</i>
1987/88 (33)	95	45	3	143
1988/89 (34)	145	36	16	197
1989/90 (35)	145	60	21	226
1990/91 (36)	163	53	20	236
1991/92 (37)	184	66	27	277
1992/93 (38)	138	65	22	225
1993/94 (39)	191	183	24	398
1994/95 (40)	261	82	16	359
1995/96 (41)	347	141	62	550
1996/97 (42)	344	128	85	557
1987/88–1996/97	2013	859	296	3168

Naši rezultati (tabela 6) potrjujejo, da enaka zakonitost velja tudi za JiS. Navedbe iz monografij so praviloma tudi starejše od tistih iz periodike. To je tudi razumljivo, saj je za objavo določene monografije potrebno veliko več časa kot za članek v periodični publikaciji, saj je značilno, da monografija praviloma objavlja že veliko bolj preverjene rezultate raziskovanja ter seveda običajno na širšem raziskovalnem področju, kot je to mogoče v članku, objavljenem v periodiki. Monografije predstavljajo 63,5 % vseh citiranih dokumentov. Najmanj so jih avtorji navajali v letu 1987/88 (95-krat citirane), ko njihov delež predstavlja 66,4 % vseh citatov. Že v naslednjem letu se povzpne na 73,6 %. Nato navajanje monografij iz leta v leto narašča. V letu 1996/97 sicer število navedb monografij nekoliko pade, vendar ne smemo pozabiti, da je bil prejšnji letnik posvečen prenovi pouka slovenskega jezika in književnosti v osnovnih in srednjih šolah in je zato objavil precej več člankov in drugih publikacij.

Siva literatura predstavlja 9,3 % vseh citiranih dokumentov v člankih. Delež citatov te vrste dokumentov narašča iz leta v leto, saj je v letu 1987/88 predstavljal samo dva odstotka vseh vrst citiranih dokumentov, v letu 1996/97 pa že 15,2 %.

Pomemben se nam je zdel tudi podatek, kolikokrat so avtorji, ki so objavili svoje članke v reviji JiS, citirali revijo samo. V desetih letih so jo citirali 132-krat, kar je v povprečju trinajstkrat na leto. Zanimivo je, da je citiranost same revije konstantna, saj so jo npr. avtorji v svojih člankih citirali šestindvajsetkrat v zadnjih dveh letih.

2.1.3.3 Starost citiranih publikacij

Priceova že omenjena delitev na trde in mehke znanosti je v osnovi izhajala iz starosti citiranih del. Analiza starosti citatov naj bi služila predvsem za ugotavljanje stopnje razvoja določene znanstvene discipline. Na humanističnih področjih je več starejših citatov kot na področju naravoslovja, zato naj bi se humanistika počasneje razvijala. Danes je ta delitev presežena in govorimo samo o tem, da so razlike v navajanju virov med vedami posledica različnosti raziskovalnih metod, o čemer smo govorili že v uvodu.

Tabela št. 7: Starost citiranih publikacij v letih od 1987/88 do 1996/97.

Starost citatov oz. referenc	Število	Odstotek
1–5 let	1120	35,4
6–10 let	630	19,9
nad 10 let	1418	44,7

Rezultati (tabela 7) to potrjujejo, saj je bilo največ prispevkov v rubriki Razprave in članki opremljenih s citati oziroma navedbami, starimi nad deset let, najstarejša referenca je bila celo iz leta 1808. Ti citati/navedbe predstavljajo 44,7 % vseh navedb v člankih te rubrike. Najmanj je bilo citatov, starih od šest do deset let (630), kar pomeni 19,9 % vseh analiziranih citatov. Citati, stari od enega do pet let, ki jih je bilo 1120, pa predstavljajo 35,4 % vseh navedb, s katerimi so bili opremljeni članki. Kombinacija starejših, zgodovinskih ali pa temeljnih del in novejših, praviloma člankov, je tipična za večino humanističnih ved in je vidna tudi v reviji JiS.

2.1.3.4 Jezik navedb

Navedbe so v naslednjih jezikih:

- slovenski jezik,
- angleški jezik,
- nemški jezik,
- hrvaški in srbski jezik,

- ruski jezik,
- drugi jeziki (češki, poljski, francoski, italijanski).

Razumljivo je, da je največji delež navedb v člankih v slovenskem jeziku, toda veliko jih je tudi v nemškem. Predvsem v zadnjih treh letnikih pa opazimo močan porast citirane literature v angleškem jeziku, kar je prav gotovo vredno posebne analize, ki pa bi jo morali narediti strokovnjaki — slavisti. Lahko pa postavimo hipotezo, da je angleščina postala jezik znanosti in dejstvo je, da danes ne more biti odmevnega in utemeljenega raziskovanja, če tisti, ki ga opravljajo, ne znajo in ne razumejo angleško. Prav tako vsaka objava, ki ni v angleškem jeziku, že vnaprej omejuje število potencialnih bralcev.

2.1.3.5 Citiranost avtorjev

Največkrat citirani avtor je Jože Toporišič s 76 citati, kar predstavlja skoraj četrtino vseh citatov ostalih, v tabelo zajetih citiranih avtorjev (tabela 8).

Tabela št. 8: Citiranost avtorjev v letih od 1987/88 do 1996/97.

<i>Citirani avtor</i>	<i>Pogostnost</i>
Jože Toporišič	76
Boža Krakar - Vogel	46 (od tega 17 samocitavov)
Janko Kos	41
Olga Kunst - Gnamuš	32 (od tega 13 samocitavov)
Breda Pogorelec	31
Matjaž Kmecl	30
Metka Kordigel	21 (od tega 6 samocitavov)
Dragutin Rosandić	20
Boris Paternu	19
Jože Pogačnik	18
Tone Pretnar	17
Franc Zadavec	14
France Žagar	10
Meta Grosman	10
Igor Saksida	10 (od tega 2 samocitavov)
Tomaž Sajovic	10 (od tega 5 samocitavov)

Nekateri avtorji relativno pogosto citirajo svoje lastno delo, to so t. i. samocitavi. Teh nismo posebej obravnavali, lahko samo ugotovimo, da ima nekaj avtorjev relativno veliko število samocitavov, so pa tudi drugače veliko citirani, tako da gre verjetno za tisto, kar raziskovalci samocitiranja razumejo kot rezultat določenega stila pisanja oz. objavljajanja raziskovalnih rezultatov. Samocitavi predstavljajo sorazmerno majhen delež citatov (1,5 % vseh citatov). Vemo, da imajo nekatere vede in revije tudi do eno tretjino samocitavov, kar kaže na relativno šibko odmevnost teh ved in revij oz. na ozko skupino raziskovalcev tega področja.

2.1.3.6 Analiza naslovov citiranih del

Na nastanek novih publikacij in znanstveno utemeljenih strokovnih del naj bi najbolj vplivali prispevki, ki v določeni stroki predstavljajo raziskovalno fronto. Njen obstoj pa lahko sistematično ugotovimo prav z metodo analize citatov kot merilom strokovne kakovosti in odličnosti, s katero lahko objektivno presodimo odmevnost znanstvenih rezultatov znotraj same znanstvenoraziskovalne skupnosti.

Tabela št. 9 : Analiza naslovov citiranih del v JiS.

Naslov	Citiranost
Jože Toporišič: Slovenska slovnica, Ljubljana, 1984	30
Matjaž Kmecl: Mala literarna teorija, Ljubljana, 1976	17
Dragutin Rosandić: Metodika književnog odgoja i obrazovanja, Zagreb, 1986	14
Boža Krakar - Vogel: Skice za književno didaktiko, Ljubljana, 1991	13
Janko Kos: Očrt literarne teorije, Ljubljana, 1983	12
Jože Toporišič: Enciklopedija slovenskega jezika, Ljubljana, 1992	9
Meta Grosman: Bralec in književnost, Ljubljana, 1989	8

Nekatere analize so pokazale, da obstajajo revije, kjer takšne raziskovalne fronte ni (Popovič, M.; Ambrožič, M.; Južnič, P., 1984). Za JiS to ne velja, saj v opazovanem desetletnem obdobju obstaja nekaj temeljnih del, razvidno pa je tudi, da so objave med seboj povezane in rezultati kumulativni.

Nekaj pa je tudi napak v citiranju virov, navajamo primere:

- *Kunst - Gnamuš, Olga (1993). Sporazumevanje in spoznavanje jezika. Ljubljana: DZS, pravilna je letnica 1992.*
- *(Jože Toporišič, 1984: 212)*
Ne v besedilu ne v opombah pod črto, pa tudi v navedeni literaturi na koncu članka delo ni bilo navedeno.
- *(Glej op. 11, 316, 317)*
Zadnjih dveh navedenih opomb v besedilu sploh ni. (Po vsej verjetnosti gre tu za tiskarsko napako, kajti opombi 16 in 17 ustrezata vsebini citata.)

Napake pri citiranju bi bile manj pogoste, če bi tudi pri nas uvedli natančna navodila, v kakšni obliki morajo avtorji poslati svoje prispevke, hkrati pa bi bil tudi natančno določen način navajanja referenc, podobno, kot velja za večino mednarodnih revij.

3 Sklepne misli

V podatkih, dobljenih z analizo citiranja, se kažejo predvsem določene lastnosti obravnavane revije JiS. Bibliometrijska analiza revije v veliki meri pomeni tudi analizo slavistike. Seveda pa so naše ugotovitve omejene le na rezultate kvantitativne analize. Ugotovljene značilnosti — pojav večavtorstva v zadnjem času, način navajanja citatov, kumulativnost in več citiranja slovenskih strokovnjakov kažejo na določen razvoj slavistične stroke. V analiziranem desetletnem obdobju je vidna izrazita raziskovalna fronta, kar pomeni jasen obet, da bo takšna kumulativnost tudi vnaprej.

S tem mislimo, da je potrjeno naše izhodišče, da je bibliometrijska analiza na tem raziskovalnem področju (slovensko jezikoslovje in književna veda) možna. Na osnovi teh rezultatov bi lahko storili še naslednji korak, naredili slovenski indeks citiranosti, pripravljen po enaki metodologiji, kot velja za mednarodne indekse citiranja. Tak indeks bi lahko zapolnil praznino, ki smo jo imeli

v dosednji evidenci dosežkov slavistične znanosti pri nas. Kot dokaj objektivni kriterij bi lahko tudi širši znanstveni javnosti omogočil vpogled v rezultate raziskovalcev s področja slavistike in bil koristen pripomoček tako za iskanje literature kot za evalvacijo raziskovalnih in strokovnih rezultatov. Predvsem bi takšna zbirka bistveno presegala po eni strani izključno veljavo mednarodnih indeksov citiranja, po drugi strani pa bi dokazovala enakovredno odmevnost lokalnega raziskovanja na področju slavistike. Prav tako pa bi bil indeks citiranja ustrezen dodatek in vsebinska obogatitev pri vnašanju v sistem COBISS, ki zaenkrat enači vse objave in ne upošteva odmevnosti.

Mednarodni indeks citiranja za področje humanistike (*Arts & Humanities Citation Index*) ima namreč pri vključevanju revij popolnoma druge kriterije izbora, zato rezultatov, ki jih prinaša, ni mogoče enostavno prenesti v slovenski prostor. Mogoče bo to najbolje ilustriral primer, kdaj se članki iz JiS-a pojavijo v teh indeksih. Citirani so v ruski reviji *Russkaia literatura* (št. 4, na str. 205-215), kjer je avtorica M. Ryzhova v članku o slovenskih študijah ruske literature citirala dva slovenska avtorja, ki sta svoje članke objavila v JiS-u, in sicer Miho Javornika — dvakrat (JiS 36, 1990, in JiS 38, 1992) ter Aleksandra Skazo (JiS 39, 1993).

Seveda pa bi tudi revije oz. njihova uredništva lahko kaj naredila, da bi olajšala bibliometrijske obdelave in omogočila slovenske indekse citiranja. Predvsem bi morali biti bolj pozorni na navajanje uporabljenih virov, ki ne bi smeli biti le enostavno naštevanje literature na koncu članka. Člankov, ki na koncu prinašajo seznam virov, ki pa jih v samem besedilu ni mogoče najti (gre bolj za sezname literature s področja, ki ga obravnava članek), je namreč še vedno sorazmerno veliko.

Zavedamo se, da ima opravljena bibliometrijska analiza tudi pomanjkljivosti, saj imajo avtorji različne kriterije glede tega, kako pišejo in kje objavljajo. Izredno težko je tudi analizirati kakovost posameznih člankov, njihovo strokovnost in znanstvenost ter pomen za razvoj jezikoslovne in književnovedne stroke. Zaradi tega vseh značilnosti objavljenih člankov, prav tako pa tudi citatov oziroma referenc, s katerimi so ti opremljeni, ni mogoče razkriti z bibliometrijsko analizo, temveč bi lahko o njih sodil samo nekdo, ki področje slovenistike zelo dobro pozna. Zato izvedena analiza ostaja v marsičem na opisni ravni, služi pa lahko kot osnova za temeljitejšo analizo, ki bo lažja, ko bo zbranih več podatkov za revije, ki izhajajo v slovenskem jeziku.

Literatura

Cozzens, Susan E. (1985). Comparing the Sciences. Citation Context Analysis of Papers from Neuropharmacology and the Sociology of Science. *Socialstudies of Science* 15, 127–53.

Glaenzel, W., Urs Schoepflin (1999). A bibliometric study of reference literature in the sciences and social sciences. *Information Processing and Management* 35 1, 31–44.

Hemlin, S., M. Gustafsson (1996). Research Production in the Arts and Humanities. A Questionnaire Study of Factors influencing Research Performance. *Scientometrics* 37, 3, 417–432.

Herubel, Jean Pierre V. M., Anne L. Buchanan (1994). Citation Studies in the Humanities and Social Sciences. A Selective and annotated Bibliography. *Collection Management* 18, 3–4, 89.

Južnič, Primož (1998). Bibliotekarstvo in bibliometrija. V: Zbornik razprav. 10 let oddelka za bibliotekarstvo 1987–1997. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo.

Nederhof, A. J., R. A. Zwaan, R. E. De Bruin, P. J. Dekker (1989). Assessing the Usefulness of Bibliometric Indicators in the Humanities and the Social Sciences. A Comparative Study. *Scientometrics* 15, 423–437.

Popovič, Mirko, Melita Ambrožič, Primož Južnič (1984). Nekaj značilnosti razvoja slovenskega knjižničarstva v novejšem obdobju. *Knjižnica* 28, 3–4, 167–198

Sajovic, Tomaž (1998). Poročilo o reviji *Jezik in slovstvo* za leto 1997/98 (letnik 43) in program za leto 1998/99 (letnik 44). Ljubljana, tipkopis.

Von Raan, A. F. J (1994). *Bibliometrics. A New Tool For Evaluating Scientific Research*. Washington.

Terezija Jambrovič
Anica Marinčič
Primož Južnič

UDK 025.4:050:811.163.6:821.163.6

SUMMARY

BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF THE JEZIK IN SLOVSTVO

Over the last decade, bibliometric measurements of publishing results of scientific research have been gaining ground as a method of gathering data about scientific disciplines. The present bibliometric analysis of the Slavic studies journal *Jezik in slovstvo* is the first of its kind in Slovenia, with unavoidable limitations. Like any other bibliometric analysis, it should be used or its results interpreted only in co-operation with experts from the field being analysed. It may also serve as a pilot study for

possible future systematic analysis of Slovene scientific journals and magazines, which are for obvious reasons not indexed in international citation indexes. The model of analysis uses the methodology of these indexes. The objective of such an analysis would be obtaining data on the impact and visibility of published research data also in those fields that have so far not been scrutinised by bibliometric instruments.

Ob šestdesetletnici dr. Jurija Rojsa

Pred nekaj meseci je praznoval 60-letnico življenja rusist Jurij Rojs, ki se posveča pedagoškemu, raziskovalnemu in prevajalskemu delu. Čeprav je kot pedagog predaval dolga leta na šolah različnih stopenj, je bilo njegovo zanimanje posvečeno predvsem raziskovanju frazeologije, zlasti ruske. Spričo tega je njegovo delo slavistični javnosti manj znano, vendar zasluži, da se njegovega prispevka k slovenski rusistiki spomnimo.

Jurij Emanuel Rojs se je rodil 28. januarja 1939 v Dobovcu pri Rogatcu. Maturiral je na učiteljskišči v Celju leta 1958. Imel je srečo, da ga je slovenščino poučeval prof. Karel Arko, pedagog, s katerim je bilo mogoče plodno sodelovati. Ze kot dijaki so imeli Rojs in njegovi sošolci seminar o slovenski književnosti in slovenskem jeziku.

Kot učitelj je nazadnje upraviteljeval v Podsredi. Upraviteljsko stanovanje je dal učiteljicam, sam pa je delal in spal v svoji pisarni. Prejšnji upravitelj je kupoval veliko slovenskih knjig in Jurija Rojsa sta presenetili Ramovševi knjigi, ki ju je našel na podstrešju. To sta bili Konzonantizem in Kratka zgodovina slovenskega jezika, ob njiju pa še Dialektološka karta slovenskega jezika. Kot učitelj je spraševal kolege, kaj pomenijo črtice in polkrožci nad samoglasniki. Nihče mu ni znal pojasniti, tudi učiteljica slovenščine ne. Šele ko je začel študirati slovenščino, sta mu prof. Breda Pogorelec in prof. Tine Logar pojasnila, kaj pomeni ta ali oni znak. Kot študent se je nato precej intenzivno ukvarjal s slovenskim naglasom.

Po končanem študiju je na različnih srednjih šolah poučeval slovenščino, na Pedagoškem šolskem centru v Celju pa poleg slovenščine tudi ruščino. V tem času je v častniku Delo nepričakovano zasledil oglas, da Pedagoška akademija v Mariboru išče profesorja, ki bi imel pod A končan študij ruskega jezika. Jurij Rojs se je prijavil in bil izvoljen za predavatelja ruskega jezika. Po dveh letih je dobil naziv predavatelja višje šole. Leta 1978 je na Filozofski fakulteti v Zagrebu vpisal tretjo stopnjo študija ruskega jezika. Po dveh letih je uspešno zagovarjal vse rigorozne in končal magisterij z odlično oceno. Leta 1984 se je odločil za nadaljnji študij in si za doktorsko temo izbral tezo z naslovom Frazeologija v delih M. A. Šolohova.

Ruski jezik je Rojsa tako navduševal, da je leta 1975 odšel na Inštitut Puškina. Tam je vpisal študij ruskega jezika in književnosti, metodike in deželoznanstva. Po končanem študiju (1978) je kot izredni študent dobil tudi diplomu. Poleg pedagoškega dela je nadaljeval doktorsko temo. Njegova mentorica je bila znana frazeologinja Antica Menac.

Rojs je študiral na petih katedrah za ruski jezik, in sicer na Filozofski fakulteti v Ljubljani, Filozofski fakulteti v Zagrebu, Filološki fakulteti v Leningradu, Inštitutu Puškina v Moskvi in na Filozofski fakulteti Hercena v Moskvi.

Njegova bibliografija, ki jo bralci lahko poiščejo v COBISS-u, šteje 121 različnih znanstvenih, strokovnih in poljudnih člankov. Samo leposlovnih prevodov je 25. Sodeloval je na domačih in tujih simpozijih. Na VI. kongresu Maprjala (Mednarodna organizacija predavateljev ruskega jezika in književnosti) l. 1986 je imel referat *Vzgljad na leksiku romana Podnjataja celina*.

Svoje članke in razprave je objavljaval v več glasilih: Jeziku in slovstvu, Slavistični reviji, Vestniku, Prosvetnemu delavcu, zagrebški Filologiji, Obrazih, različnih zbornikih, Delu, Večeru, Dialogih, Učitelju (jezikoslovna revija srbskih lingvistov), Novem tedniku in drugod.

Dr. Jurij Rojs je kot kolega in kot znanstvenik vedno ostajal nekako v ozadju. To je posledica njegovega značaja, nedvomno pa tudi njegove ožje specialnosti — raziskovanja frazeologije. Njegova dosedanja bibliografija odkriva avtorja, ki s posebnim zanimanjem spremlja dogajanja na slovenskem, zlasti pa frazeološkem področju; pozornost zaslužijo tudi njegovi leposlovnih prevodi. Poleg prof. Zlate Vokač je J. Rojs opravil in še opravlja izjemno veliko delo kot prevajalec neumetnostnih besedil v ruščino za dobršen del severovzhodne Slovenije. Gre za prevode predavanj, povzetkov, člankov, navodil, spremnih besedil, gospodarskih ter drugih pogodb itn. To delo je nekaj časa, ko ni imel primerne službe, opravljal celo profesionalno. Za tovrstne usluge so mu lahko hvaležna številna podjetja in ustanove.

Profesorju Juriju Rojsu, ki stopa v sedmo desetletje svojega življenja, želimo kolegice in kolegi, zlasti še slavisti s Pedagoške fakultete v Mariboru, obilo zdravja in nadaljnega plodnega raziskovalnega dela.

Janko Čar

Pedagoška fakulteta v Mariboru

Spet o zvočniškem sklopu

Pred kratkim mi je prišla v roke 7.–8. številka Jezika in slovstva iz lanskega leta in v njej članek Petra Jurgeca Polglasnik in zvočniški sklop v izglasju mlajših prevzetih besed; začela sem ga brati z zanimanjem, končala pa s presenečenjem, saj se s podobnimi vprašanji že kar nekaj časa sama ukvarjam. Po podatkih, ki jih imam, je Peter Jurgec študent II. letnika na oddelku za slavistiko FF v Ljubljani in je zelo hvalevredno, da se je tako zgodaj začel zanimati za jezikoslovna vprašanja in po nepopolnih informacijah, ki jih očitno ima, začutil problematičnosti oziroma nejasnosti v zvezi z možnimi zaporedji zvočnikov.

Osnovno pravilo, ki ga mora upoštevati resen znanstvenik, preden se odloči za obravnavo kakega problema, je, da ugotovi, kaj je o tem že objavljenega. Pri tem je seveda povsem svoboden, da se s svojimi predhodniki strinja in gradi na tem, kar so ugotovili že drugi pred njim, ali pa tega ne sprejme oziroma sprejme le delno in to svoje stališče potem utemelji.

Peter Jurgec sicer ve, da obstaja nekdo po imenu Tatjana Srebot Rejec, ki je pred 12 leti v reviji *Linguistica* (izhaja v Ljubljani) v svoji razpravi o glasovnih sestavih slovenščine in angleščine razvrstila vse slovenske glasove po njihovi sonornosti in tako seveda tudi slovenske zvočnike. To njeno lestvico Jurgec sprejme in navaja ($v < m, n < l < r < j$), jo pa dopolni z [ɥ], ki ga, kot Jurgec pravilno ugotovi, pri meni ni. Ne pozna pa nobenega mojega dela, kjer se izrecno ukvarjam s sklopi, z zvočnikom /v/ oziroma z zvočniki na splošno.

Zakaj ni [ɥ]-ja?

Poskusila bom na kratko povzeti oziroma razložiti svoje ugotovitve, ki so dotikajo vprašanj, ki jih obravnava tudi Jurgečevo gradivo, pa avtor očitno ne ve zanje. Če se mi to v tako kratki obliki ne bo (povsem) posrečilo, je pač treba prebrati moje članke ob poznavanju splošnih teoretičnih osnov fonetike in fonologije.

Leta 1975 sem na oddelku za slavistiko pri prof. Jožetu Toporišču opravila magisterij in je torej on nadziral moje delo. Tema mojega magisterija so bili soglasniški sklopi v slovenščini in angleščini in kontrastivna analiza le-teh. Slovenski del je izšel v skrajšani obliki na 31 straneh *Slavistične revije* in vsebuje med drugim približno 40 % novih sklopov, ki jih prof. Toporišč v svoji razpravi *Soglasniški sklopi slovenskega knjižnega jezika* ni evidentiral. Med drugim je evidentiran tudi /-jm/, ki ga Jurgec pogreša pri Toporišču. Ker sem se morala pri svojem delu držati Toporišičeve interpretacije fonema /v/ in njegovih alofonov [v, ɥ, w, ʋ], ki da spadajo med soglasnike (razen [ɥ]), ki je del dvoglasnika), je /v/ s svojimi alofoni prelamljal vsa pravila slovenskega jezikovnega sestava, da zvočna polnost v slovenščini — tako kot pri mnogih drugih jezikih — narašča od robov zloga proti sredini: $\langle \rangle$, to se pravi N(ezvočnik) + Z(vočnik) + V(okal) + Z(vočnik) + N(ezvočnik) (NZVZN). Zato sem se nekaj let kasneje temeljiteje lotila tega vprašanja in objavila svoje izsledke leta 1981 v *Scando-Slavici*. Sestavila sem gradivo z /v/-jem in njegovimi variantami v vseh legah, zložno in nezložno, ga posnela s tremi govorcami in ga sonagrafirala; trije slavisti so ga slušno prepoznavali glede na zložnost/nezložnost. To mi je omogočilo, da sem videla proučevani glas, izmerila njegovo trajanje in preverila njegovo dojetje.

Ne glede na to, ali jih je govorec po svojem občutku izgovoril zložno (to se pravi [u]) ali pa nezložno (to se pravi po tradicionalni slovnici priporniški zveneči [w] ali pa nezveneči [ʌw], npr. **vzeti, želv, vprašati**), so jih poslušalci dojemali po svoje. Pri vseh govorcih so bili njihovi začetni zložni glasovi daljši od njihovih nezložnih, niso se pa med govorce ujemali v absolutnem trajanju; pri končnih pa med pričakovanimi zložnimi in pričakovanimi nezložnimi ni bilo razlike: vsi so bili sorazmerno dolgi, to se pravi po pričakovanju zložni. Poslušalci so bili pri začetnih pozorni na njihovo absolutno trajanje: 7–25 msek so slišali kot nezložno, pri 25–40 msek so nihali med zložno in nezložno interpretacijo, nad 40 msek trajajoče pa so slišali kot zložne. Pričakovana razlika v kvaliteti ni imela nobene vloge — ker je ni bilo. V končnem položaju pa je bilo odločilno trajanje celotne besede, v besedah s krajšim [ɛ]-jem (v **želv**) so končni glas slišali nezložno, z daljšim pa zložno.

V slovenščini imamo fonem /v/ (ki se tudi lahko realizira kot aproksimant [v]; glej Jezik in slovstvo 1973/74) samo pred vokali, povsod drugod pa /u/. Ta /u/, odvisno od njegovega trajanja, lahko dojemamo kot zložen, nezložen ali pa nedoločljiv (nejasen) glede zložnosti; za vokali (pred konzonantom) je del padajočega diftonga in za zvočnikom na koncu besede ga kljub temu, da je dolg, glede na hitrost izgovora celotne besede tolmačimo kot zloženega ali nezloženega. To je šolski primer, da je zložnost v zadnji instanci psihološka in ne jezikovna kategorija.

Opravka imamo torej s premenjavanjem med fonemoma /v/ in /u/, tako kot se tudi fonem /l/ premenjava z /u/. Za /l/ — /u/ imamo minimalne pare (npr. Grem na **bal** /l/. — **Bal** /u/ sem se). Za /v/ — /u/ jih pa ni.

S takim tolmačenjem upoštevamo dejansko fonetično stanje, hkrati pa je ohranjena sistemskost jezika. Naj omenim le glavne značilnosti:

1. Osnovna zgradba slovenskega zloga brez izjeme je NZVZN. Npr. **vprašati** — besedo lahko izgovorimo z zložnim ali nezložnim začetnim /u/-jem. Fonetični zapis je [uprašati], [ʌprašati]. Fonološki zapis /uprašati/. Zveza /upr-/ ni sklop.

2. Načelo dvosmerne enoznačnosti: en fonem ima lahko več alofonov, en alofon pa lahko pripada le enemu fonemu. Le tako lahko izvedemo iz fonetičnega zapisa fonološki zapis, ali pa obratno. Npr. **bil, siv** — fonetični zapis [bíu, síu] ali [bi^u, si^u] ali [bi^ʷ, si^ʷ]. Vsak diftong je v knjižni slovenščini s prozodičnega stališča padajoč. Da je naglas na prvem elementu diftonga, je torej predvidljivo. — Fonološki zapis /biu, siu/. — Če je [ʷ] alofon fonema /v/, ne more biti hkrati alofon fonema /l/; po načelu enoznačnosti bi bil fonološki zapis v tem primeru od **siv** /siv/ in od **bil** /biv/, kar je kontraintuitivno, ker v **bil, bila** nimamo nikdar [v]-ja.

Zato nimam v razvrstitvi zvočnikov po zvočni polnosti glasu [ʷ].

Šele po vseh teh ugotovitvah sem se lahko lotila načelne razvrstitve začetnih in končnih zvočniških sklopov, čeprav me je že študij slovenskih sklopov osebno povsem prepričal o nevzdržnosti teorije o alofonih /v/-ja. Težave, ki sem jih imela s to interpretacijo, so npr. tudi razvidne iz angleškega povzetka slovenskih sklopov v Slavistični reviji. Medtem ko zvočna polnost pri razvrstitvi nezvočnikov znotraj zloga nima nobene vloge (možno je npr. oboje **psiha** in **spi**), je znotraj istega zloga razvrstitev zvočnikov pomembna. Tudi ta razvrstitev ne velja samo za slovenščino, ampak tudi za druge jezike. Vendar zaradi manjšega števila možnih zvočniških kombinacij ni povsod tako očitna kot v slovenščini. Zvočna polnost narašča od začetka zloga proti vokalu (npr. **mład, nraw, ljub**) in pojema za vokalom proti koncu zloga (npr. **gostiln, grm, vrl, vojn**). Medtem ko zvočniški sklop v začetni poziciji ne more razpasti, je v končni poziciji možen tudi izgovor s polglasnikom med zvočnikoma (npr. [gostiln, góram]). Jurgec pravilno opozori, da pri končnem /j/ + zvočnik ni razpada, ali pa je vsaj dvomljiv. Verjetno zato, ker — kot sem zapisala v svoji razpravi — tvori s predhodnim vokalom diftong, vsaj fonetično, in pravzaprav nimamo sklopa, to pa zaradi dvojne narave /j/-ja. /j/ je tipičen vokoid (Pike), ki v začetku zloga pred samoglasnikom funkcionira kot soglasnik-drnsnik (Toporišič; ang. glide) (npr. **jagoda, sejem**) in na koncu zloga za samoglasnikom

kot samoglasnik (npr. **ajda, kaj, sejm**). Zvočniški sklopi v končnem položaju pa niso možni, če sledi manj zvočno polnemu bolj zvočno poln glas, kot npr. **kamer, žanr, žemelj**.

Kako je z izgovorom takih soglasniških zvez, kot jo najdemo v **knockdown** [nokdaun] ali [nogdaun], pa ugotavljam v svoji sonografski analizi Zveze dveh zapornikov v slovenščini in angleščini.

Petru Jurgcu želim veliko uspehov pri njegovem nadaljnjem delu.

Literatura

Tatjana Srebot Rejec (1973/74). Poskus kontrastivne analize slovenskega fonema /v/ z angleškim fonemom /v/. JiS XIX, 89–93.

Tatjana Srebot Rejec (1975). Začetni in končni soglasniški sklopi v slovenskem knjižnem jeziku. SR XXIII, 289–320.

Tatjana Srebot Rejec (1981). On the Allophones of /v/ in Standard Slovene. Scando-Slavica, Copenhagen XXVII, 233–241.

Tatjana Srebot Rejec (1987). The Sound Systems of English and Slovene Compared: a Distinctive Feature Analysis. Linguistica XXVII, 47–61.

Tatjana Srebot Rejec (1990). Zveze dveh zapornikov v slovenščini in angleščini. Ljubljana. Delovno poročilo 5819, oktober 1990. Institut Jožef Stefan. Odsek za računalništvo in informatiko, 43 str.

Tatjana Srebot Rejec (1990). Zveze dveh zapornikov v slovenščini in angleščini. SR XXXVIII, 265–284 (brez meritev).

Tatjana Srebot Rejec (1992). Initial and Final Sonorant Clusters in Slovene. Linguistica XXXII, 227–230.

Jože Toporišič (1978). Soglasniški sklopi slovenskega knjižnega jezika. V: Glasovna in naglasna podoba slovenskega jezika. 30–42. Maribor. Prevod razprave Suglasniški skupovi u slovenskom književnom jeziku, ki je izšla v Radovi Slavenskog instituta, III/1959, 113–122 v Zagrebu.

Jože Toporišič (1984). Slovenska slovnica. Maribor.

Jože Toporišič in dr. (1990). Slovenski pravopis. 1 Pravila. Ljubljana.

Tatjana Srebot Rejec

Ljubljana

Prvo hrvaško-slovensko slavistično srečanje*

Novigrad, 25.–27. 3. 1999

V istrskem Novigradu je od 25. do 27. marca 1999 potekalo Prvo hrvaško-slovensko slavistično srečanje. Pobudo za tako obliko znanstvenega sodelovanja, prvo po osamosvojitvi obeh držav, sta dali Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani in Filozofska fakulteta Univerze v Zagrebu. Za organizacijo in izvedbo srečanja je prav gotovo zaslužna Vesna Požgaj Hadži z Oddelka za slovanske jezike in književnosti ljubljanske filozofske fakultete. Pri povezovanju interesov dveh sosednjih univerzitetnih okolij in vodenju strokovnega srečanja je pokazala veliko znanja, strpnosti in spretnosti. Na hrvaški strani je organizacijo vodil profesor Marko Samardžija, predavatelj na Oddelku za kroatistiko zagrebške filozofske fakultete.

Na prvem hrvaško-slovenskem slavističnem srečanju se je zbralo okoli dvajset strokovnjakov, kroatistov in slovenistov, ki so v svojih referatih obravnavali slovenske in hrvaške književno-jezikovne teme. Vprašanja na znanstvenem srečanju so bila združena v tri tematske sklope: *slovenske in hrvaške jezikovne teme, slovenske in hrvaške književne teme ter kroatistika v Ljubljani in slovenistika v Zagrebu* (okrogla miza). Srečanje, ki je zaradi obsežnosti referatov in seveda tudi pomena obravnavanih tem trajalo dva dni, je potekalo v veliki dvorani novigrajske mestne hiše. V tematski skupini *Slovenske in hrvaške jezikovne teme*, ki sta jo vodila Ada Vidovič Muha in Marko Samardžija, je bilo predstavljenih osem referatov. Trije so obravnavali različne veje hrvaškega jezikoslovja (standardni jezik, paleoslavistiko in dialektologijo hrvaškega jezika), pet pa slovenski jezikovni diskurz. V prvi skupini so svoje referate predstavili Ada Vidovič Muha (*Imeti in biti v pomenskem prepletu*), Erika Kržišnik (*Funkcija ekspresivnih sredstev v medijih*), Marko Stabej (*Institucionalizacija jezikovne politike v državnih organih Republike Slovenije*), Simona Kranjc (*Govorna komunikacija in javnem položaju*), Vojkó Gorjanc (*Korpus slovenskega jezika FIDA*), Ivo Pranjaković (*Novejše izdaje iz standardnojezikovne kroatistike*), Stjepan Damjanović (*Paleoslavistika v študiju kroatistike*) in Mira Menac Mihalić (*Dialektološka preučevanja in pouk dialektologije*). Razprava, ki je sledila, je bila plodna in zanimiva za strokovnjake obeh držav. Drugi sklop znanstvenih referatov sta vodila Miran Hladnik in Krešimir Nemeč, ki je očrtal najnovejša gibanja v hrvaški prozi. Nove zapise hrvaškega ustnega slovstva je predstavil Stipe Botica, Davor Dukić pa je obravnaval uporabo novih književnozgodovinskih sintez pri pouku starejše hrvaške književnosti. V tem sklopu so sodelovali tudi predavatelji z ljubljanske univerze: Miran Hladnik

* V Jeziku in slovstvu objavljamo poročilo o Prvem hrvaško-slovenskem srečanju izpod peresa Borisa Kuzmića. Dodali bi mu radi le nekaj podatkov, ki so zunanjemu poročevalcu ostali skriti. Namen prvega srečanja je bil, da se strokovnjaki obeh fakultet zagrebške in ljubljanske univerze bolje spoznamo, da si posredujemo informacije o področjih in metodah, ki jih uporabljamo, in o položaju, ki ga imajo v univerzitetnih programih glede na dosedanjo tradicijo in prenavljanje z vključitvijo novih raziskovalcev. V protokolarnem delu srečanja so si udeleženci izmenjali knjižna darila, s katerimi bodo obogatili slavistični knjižnici obeh fakultet, na koncu srečanja pa smo se razšli s sklepom, da bomo prijavi dva raziskovalna projekta: komparativistično-korpusno jezikoslovnega in literarnovednega o stikih med slovensko in hrvaško književnostjo v 20. stoletju. V mesecih po srečanju sta bila oba projekta odobrena na hrvaškem in slovenskem Ministrstvu za znanost in tehnologijo, tako da se bodo v Novigradu zastavljena srečanja lahko v prihodnje nadaljevala na višji ravni konkretizacije in skupnih tem.

(*Univerzitetni študij slovenske književnosti*), Boža Krakar Vogel (*Prenova pouka književnosti v slovenskih šolah*), Alenka Žbogar (*Pouk sodobne slovenske književnosti v novih učnih načrtih za srednje šole*), Mateja Pezdirc (*Umetnostna besedila pri poučevanju slovenščine kot tujega jezika*), Alojzija Zupan Sosič (*Označevanje literature žensk*) in Irena Novak Popov (*Sodobna slovenska poezija*). Prvi dan znanstvenega srečanja v Novigradu se je končal z odprtjem razstave slik Mirjane Matić.

Drugi dan znanstvenega srečanja je zaznamovala okrogla miza z aktualno temo o kroatistiki v Ljubljani in slovenistiki v Zagrebu, ki jo je vodila Vesna Požgaj Hadži. Problematika študija hrvaškega jezika v Sloveniji in slovenskega jezika na Hrvaškem ter njuna prihodnost sta bili glavna tema okrogle mize, na kateri so sodelovali številni hrvaški in slovenski slavisti: Ada Vidovič Muha, Marko Samardžija, Irena Novak Popov, Cvjetko Milanja, Milojka Jakomin, Zvonko Kovač, Đurđa Strsgolavec, Vladimir Osolnik in drugi. V zelo živahnem in navdse zanimivem pogovoru so omenili skoraj vse težave, ki tarejo sodobno slovenistiko na Hrvaškem in kroatistiko v Sloveniji. Oddelek za slavistiko Filozofske fakultete v Zagrebu še danes nima strokovnjaka za slovenski jezik, slovenistika obsega le lektorat (lektorica Milojka Jakomin) in sklope predavanj o slovenski književnosti, ki jih prostovoljno pripravlja Zvonko Kovač na temelju izkušenj iz primerjalne zgodovine južnoslovanskih književnosti. Študij hrvaškega jezika in književnosti v Sloveniji poteka skupaj s študijem srbskega in makedonskega jezika in književnosti, vendar mu je v primerjavi z nekaterimi drugimi univerzitetnimi središči v tujini namenjena večja pozornost. Položaj slovenistike na Hrvaškem in kroatistike v Sloveniji je predvsem odvisen od potreb obeh držav po takšnih študijskih smereh, manj pa od tega, kakšno kroatistiko bi si želela Hrvaška v Sloveniji ali kakšno slovenistiko bi si Slovenija želela na Hrvaškem. Sklepna ugotovitev je torej, da trenutno stanje ne zadovoljuje niti potreb, kaj šele želja obeh strani.

V dveh dneh *Prvega hrvaško-slovenskega slavističnega srečanja*, ki je potekalo v pristrčnem in prijateljskem vzdušju pod okriljem gostoljubnega Novigrada, je bilo govora o skoraj vseh skupnih vprašanjih. Organizator srečanja je napovedal, da bodo vse obravnavane teme in referati objavljeni v posebnem zborniku ali knjigi referatov. S takimi srečanji se počasi, toda vztrajno umikajo ovire in pripravljajo trdni temelji za širše sodelovanje dveh univerzitetnih mest na področju slavistike. Obe fakulteti si tudi želita, da bi takšna srečanja postala pogostejša, kar pomeni, da lahko v bližnji prihodnosti z znatno mero radovednosti in nestrpnosti pričakujemo začetek *Drugega hrvaško-slovenskega slavističnega srečanja*.

Boris Kuzmić

Filozofska fakulteta v Zagrebu

Prevod: Sanda Šukarov

9. zbornik Slavističnega društva Slovenije – Razpotja slovenske literarne vede

Zborovanje Slavističnega društva Slovenije v Murski Soboti. Zbornik Slavističnega društva Slovenije št. 9. Slovenski slavistični kongres v Murski Soboti, 1.–3. oktober 1998. Uredil Zoltan Jan. Ljubljana: Zavod za šolstvo, 1999, str. 199

Zbornik prinaša gradivo z zborovanja Slavističnega društva Slovenije v Murski Soboti in gotovo sodi v vsako slavistično strokovno knjižnico. Največ prostora namenja referatom na strokovnem posvetovanju. V središču obravnave je bila aktualna tema *Razpotja slovenske literarne vede*, ki je niso narekemale le zunanje okoliščine — menjava generacij najvidnejših raziskovalcev in univerzitetnih profesorjev, do katere je prišlo v zadnjih letih. Spremembe, ki so potekale brez bolečih razhajanj, so le spodbudile priložnost za premislek o dosedanjem razvoju stroke ter o možnostih, s katerimi se srečujejo nove generacije znanstvenih delavcev. Izmenjava izkušenj in različnih pogledov na razvoj znanstvene discipline je istočasno zahtevala tudi temeljit razmislek o konceptualnih in metodoloških vprašanih literarne vede. Istočasno se je ponudila priložnost za predstavitev novih znanstvenikov v širših strokovnih krogih.

V prvem delu zbornika so objavljeni prispevki domala vseh pomembnejših literarnih zgodovinarjev. *Boris Paternu* je v referatu *Odprtost literarnega besedila in njene meje* prikazal svoje poglede na proučevanje leposlovja. *Miran Hladnik* je v referatu *Literarna veda med kulturo, znanostjo in šolsko prakso* obravnaval predvsem organizacijske težave, ki pogojujejo razvoj stroke na institucionalni ravni, na kar so se delno navezali tudi *Marko Juvan* v referatu *Križa slovenistične literarne vede?*, *Miran Štuhec* (*Nekaj misli o razvoju literarne vede*) in *Igor Saksida* (*Odgovornost in odgovornost literarne vede*). Razmerje med različnimi vejami slovenske literarne vede in njihova delovna področja so prikazali *Janko Kos* (*Metodološki in ideološki pluralizem v sodobni (postmoderni) slovenski literarni vedi*), *Evald Koren* (*Primerjalna in nacionalna literarna veda*) ter *Marija Stanonik* (*Interdisciplinarnost slovenske folkloristike*). *Meta Grosman* je v svojem referatu *Literarna veda kot sestavina književnega pouka* opozorila na nujnost, da se znanstvena spoznanja uporabljajo tudi v didaktičnem procesu. Skupina sodelujočih je prikazala svoje konkretne raziskave (*Jana Zemljarič: Cankarjeve drame v ogledalu slovenske literarne; Silvija Borovnik: Vloga književnic v slovenski literarni zgodovini*).

Strokovno posvetovanje *Razpotja slovenske literarne vede* je razprlo vrsto aktualnih vprašanj in tudi prispevalo k razčiščevanju številnih vprašanj — od organizacijsko-sistemskih problemov teh ved, pa do pogledov na povsem konkretna raziskovalna področja, ki jih obdelujejo mlajši strokovnjaki in znanstveniki, ki se pričenjajo uveljavljati v novejšem času. Objave so pripravili tudi nekateri strokovnjaki sorodnih ved, med njimi izstopajo predvsem slovenski komparativisti. Še posebno razveseljiv je velik odziv raziskovalcev nove, mlade generacije najodgovornejših ustvarjalcev v stroki, predstavniki generacije raziskovalcev in visokošolskih profesorjev, ki so zapustili svoja

delovna mesta, pa so objavili nekoliko manj. Nekaj polemičnih tonov popestri objave, žal pa ni objavljena diskusija, ki so jo zaostrena spoznanja izzvala. Znanstveni sestanek je prispeval celovit pregled nad današnjim dogajanjem v slovenski literarni vedi ter razkril poglede na naloge, ki postajajo vse bolj aktualne in se jim pričenjajo posvečati novi znanstveniki, kar odseva tudi zbornik. Ključni cilj, posredovanje informacij najširši strokovni in zainteresirani javnosti o dogajanju v stroki, je vsekakor dosežen. V tem delu zbornika je objavljenih 12 referentov, med avtorji sta dva akademika, sedem univerzitetnih profesorjev in pet docentov; dvanajst referentov ima doktorat znanosti.

Drugi del zbornika prinaša gradivo z obeh okroglih miz, ki sta obravnavali zunanje preverjanje znanja na osnovnih in srednjih šolah. Igor Saksida je pripravil poročilo o mnenjih, ki so bila predstavljena na okrogli mizi Zunanje preverjanje znanja v osnovni šoli, ki jo je vodil. Deset članov republiške maturitetne komisije je pripravilo temeljito in obsežno gradivo (38 tiskanih strani), ki ga je uredil Brane Šimenc. Tako je ta del zbornika temeljit pregled problematike, ki se pojavlja na državni maturi pri preverjanju znanja iz slovenskega jezika in književnosti. Obsega vrsto vprašanj od konceptualne narave do povsem statistično obdelanih pojavov. Po svoji tehtnosti je tako pomemben, da je urednik predlagal objavo v posebni publikaciji, s čimer pa se avtorji niso strinjali, žal pa je zato prišlo do tehnične napake, tako da gradivo ni posebej navedeno v kazalu.

Kot vedno so v tretjem delu zbornika objavljene predstavitev najnovejših strokovnih in znanstvenih publikacij. Njihova posebnost je, da so jih pripravili avtorji sami in tako izkoristili priložnost, da opozorijo na tiste razsežnosti svojih del, ki jih strokovna kritika marsikdaj prezre. Tako se lahko seznanimo z novimi deli, ki jim morda še nismo uspeli nameniti potrebne pozornosti. Prispevke objavlja 11 avtorjev, ki so predstavili sedemnajst monografskih in dve serijski publikaciji.

Zborovanje v Murski Soboti je vključevalo tudi občni zbor Slavističnega društva Slovenije, ki mu je namenjen zadnji del zbornika. Občni zbor je vodil Marko Jesenšek. Iz objavljenega zapisnika je razvidno, da je poleg rutinskih opravil podal tudi pregled dogajanja na organizacijski ravni v stroki, saj Slavistično društvo Slovenije izdaja obe najpomembnejši znanstveni reviji, v njegovem okviru deluje slovenski slavistični komitei itn. Žal niso objavljena poročila urednikov Jezika in slovtva ter Slavistične revije, pa tudi ne informacija Alenke Šivic Dular, ki jo je dala kot predsednica slovenskega slavističnega komiteja in tudi kot predsednica mednarodnega slavističnega komiteja. V tem delu zbornika je objavljen, zapisnik občnega zbora, gradivo o ustanovitvi nagrad Slavističnega društva Slovenije, spremembe društvenih pravil in utemeljitve za razglasitev častnih članov.

Za častne člane Slavističnega društva Slovenije so bili razglašeni akademik prof. dr. Jože Pogačnik, prof. dr. Marija Pirjevec in dr. Lojzka Bratuž. Na volitvah novih organov društva je posta tajnica Slavističnega društva Slovenije Jana Zemljarič, dipl. slavistka in komparativistka, sicer strokovna sodelavka Centra za slovenščino kot drugi/tuji jezik na Filozofski fakulteti v Ljubljani; muke blagajničarke je sprejela Leonora Nardoni Grah, tajnica Oddelka za slovanske jezike in književnosti na Filozofski fakulteti v Ljubljani; novi predsednik je ostal stari predsednik dr. Zoltan Jan, ki se zahvaljuje za čast (in za naloženo mu delo).

Na začetku zbornika so objavljeni pozdravni nagovori župana Mestne občine Murska Sobota, predstavnikov Ministrstva za kulturo in šolske sekcije Društva bibliotekarjev. Zbornik zaključuje Izjava Slavističnega društva Slovenije o slovenščini kot učnem jeziku, ki je že odmevala v širši strokovni javnosti in je pomagala pri urejanju nekaterih vprašanj v slovenskem šolskem sistemu.

Zbornik na enem mestu ponuja bogato strokovno gradivo, ki služi naši osebni obveščeni in strokovni razgledanosti, lahko pa je tudi izhodišče za nadaljnje delo.

Zoltan Jan

Filozofska fakulteta v Trstu, Tehniški šolski center v Novi Gorici

Nov slovar ruskega jezika

R. P. Rogožnikova, T. S. Kerskaja, *Škol'nyj slovar' ustarevših slov
ruskogo jazyka, Moskva, »Prosveščenie«, 1996*

Pred sabo imamo slovar, ki je narejen na podlagi književnih del ruskih pisateljev od 18. do 20. stoletja. Že beseda »šolski« pove, za kakšen slovar gre. Zbrane so besede, ki se ne uporabljajo več v sodobnem ruskem knjižnem jeziku. To so historizmi in arhaizmi. Vprašanje je, ali je ta slovar potreben za študij ruskega jezika. V slovar so vključene naslednje tematske skupine:

1. besede, ki označujejo preteklo družbeno življenje in odnose, npr. **batrák, barčúk, nahlébnik** ...;
2. poimenovanja civilnih in vojaških ustanov, npr. **assambléja in asambléja, gorodničestvo** ...;
3. termini proizvodne dejavnosti, trgovine, npr. **zakladnája, lávočnik, masterovój in masterovščína** ...;
4. poimenovanja predmetov in izrazov iz vsakdanjega življenja, npr. **buduár, dévič'ja, lornét** ...; poimenovanja oblačil, obutve in imena pokrival, npr. **arhalúk, armják, vizítka, róba** ...; poimenovanja mer (dolžine, teže, razdalje): **aršin, veršók, sážen** ...;
5. poimenovanja upravnih enot, npr. **vólost', gubérnija** ...;
6. stara poimenovanja vojaških činov, npr. **generál-anšéf, grenadér, gusár** ...;
7. imena črk staroruske in cerkvenoslovanske abecede, npr. **az, búki, védi** ...;
8. poimenovanja mitoloških bogov, junakov, npr. **Avróra, Círcéja** ...;
9. besede, ki so deloma ali v celoti izgubile svoj pomen, npr. **bant, debarkáder, uézd** ...;
10. stalne besedne zveze realij in pojmov v družbi, npr. **angljíjskij klub** (klob), **geórgievskij kavalér, lómbernyj stol** idr.

V slovarju srečamo besede dveh skupin:

- a) besede, ki se več desetletij niso uporabljale v knjižnem jeziku 18.-20. st., zdaj pa so spet oživele, npr. **dúma, milosérdie** idr.;
- b) besede, povezane z religijo — ne da bi vedeli zanje, ne moremo brati literarnih del N. S. Leskova, L. N. Tolstoja, A. P. Čehova ...

Besede so navedene v abecednem zaporedju. Geselska beseda ali besedna zveza je zapisana z velikimi črkami. Samostalniki so prikazani v imenovalniku ednine; množinski samostalniki v imenovalniku množine, npr. **palestíny, pantalóny, péni** ... Pridevniki in vrstilni števnikl so v im. ed. m. sp., drugi števnikl in zaimki v im., glagoli pa se razvrščajo po nedoločniku.

Vsaka beseda ali besedna zveza je prikazana kot samostojno geslo, dodan je zvrstni kvalifikator (razg., prost., knjiž., vysok., poët., obl.). Besedne vrste z istim korenóm so navadno v enem gnezdu, npr. **aráp, arápka, arápiskij, arapčénok in arápčénok** ... Variante besed so razvrščene v enem besednem gnezdu. Najprej je zapisana varianta ali sinonim, ki je pogostejši v knjižnih besedilih 18. in v začetku 20. st., npr. **maloróss, malorossijánin**. — Frazemi so zapisani v besednem gnezdu in

so označeni z rombnim znakom, npr. **Pošla pisat' gubérnija** — razg., šutl., potem sledi citat iz književnega dela, v katerem se frazem uporablja. V omenjenem primeru sledi citat iz Mrtvih duš N. V. Gogolja.

V uvodu v slovar je spisek kratic, kot so npr. angl. — anglejskij, arab. — arabskij, vr. — vremenja. Ponekod je prisotna tudi etimološka razlaga in seznam slovarjev, ki sta jih avtorici uporabili (Dal' V. I., Tolkovjy slovar' živogo velikoruskogo jazyka, Slovar' sovremennogo russkogo literaturnogo jazyka v 20 tomah idr.). Obravnavani slovar je bogato ilustriran — pojasnjevanju besed in gesel sledi ilustracija, npr. **alebárda**, -y, ž. Starinnoe holodnoe oružie, sostojavšee iz dlinnogo drevka s figurnym toporikom ili širokim i dlinnym lezviem na konce ...

Na koncu ima slovar pet prilog, npr. poimenovanja besed, ki izražajo sorodnost, družbeno stopnjo, hierarhijo oseb ruske pravoslavne cerkve ...

Dobra stran slovarja je tudi ta, da je v njem zbranih mnogo besed, ki jih ne navaja 20-delni slovar BAS* (npr. **abbá**, -ý in **gabá**, -ý, ž.) ...

Avtorici sta imeli težko delo. Zato jima čestitamo!

Jurij Rojs
Maribor

* Bol'soj akademičeskij slovar'.

Slovensko jezikoslovje danes in jutri

Poročilo o Slovenskem slavističnem kongresu v Celju od 7. do 9. 10. 1999

Upravni odbor Slavističnega društva Slovenije je na svoji seji 11. 12. 1998 sklenil, da spremeni tradicionalno poimenovanje vsakoletnega zborovanja slavistov v *slovenski slavistični kongres*, saj imajo naša srečanja vse bistvene sestavine takšnega znanstvenega sestanka, če upoštevamo kvalificiranost referentov in pasivnih udeležencev, njihovo število in metode dela, predvsem pa, kaj razglašajo za kongrese v drugih okoljih. Krivično je, da zaradi skromne tradicionalne oznake, ki je nastala pred četrto stoletja, nastajajo nesporazumi pri financiranju, da so odzivi v javnosti skromnejši, kot bi lahko bili, da se sodelovanje na zborovanju Slavističnega društva Slovenije v merilih za napredovanje v znanstvene, visokošolske in strokovne nazive ne upošteva ustrezno, nespametno je, da svojemu delu sami zmanjšujemo ugled. Stališče je upoštevano že v podnaslovu 9. zbornika Slavističnega društva Slovenije, ki prinaša prispevke z murskosoboškega zborovanja.

V okviru *Slovenskega slavističnega kongresa v Celju* je potekalo strokovno posvetovanje o *vprišanih slovenskega jezikoslovja* v obliki plenarnega zasedanja in v dveh sekcijah. Poleg tega sta potekali *dve okrogli mizi* ter *predstavitve novih strokovnih in znanstvenih del* slovenističnih in sorodnih slavističnih ved. Kongres se je zaključil s *tremi poučnimi popotovanji*, spremljal pa ga je bogat spretni program, v katerem je največ zanimanja pritegnil družabni večer, srečanje s pesnikom Janezom Menartom, ogledi muzejskih zbirk, ogledi mestnih znamenitosti, prodajna razstava novih strokovnih publikacij, ki so jo pripravile založbe. Najavljenih je bilo 68 referatov in poročil, ki jih je pripravilo 44 doktorjev znanosti, 4 magistri, med referenti so bili štirje akademiki. Vseh udeležencev je bilo 321. Odpadli so le štirje referati, tako da je bil program uresničen skorajda v celoti in vrsta kolegov je čutila potrebo, da nam tudi pisno izreče priznanje za vloženi trud.

Obravnava osrednje kongresne teme Slovensko jezikoslovje danes in jutri je bila zamišljena kot prikaz razmer, dela, problemov in razvojnih vizij v osrednjih ustanovah, ki jim je poverjena poklicna skrb za jezikoslovne raziskave slovenskega in slovanskih jezikov. Iz teh izhodišč bi nato izhajali referenti o ožjih, a konkretnih raziskovalnih področjih, pri čemer bi dali prednost širšim in splošnejšim temam, nekaj prostora in časa pa bi namenili tudi poljudnejšim in aktualnim vprašanjem. Na javno vabilo k sodelovanju se je odzvalo zelo malo strokovnjakov, na 96 osebnih vabil pa bistveno več, kot jih je mogoče urediti v pregledno in vsebinsko smiselno celoto dvodnevne znanstvene sestanka. Ker je bilo prijavitelcev preveč, ni bilo mogoče z dodatnimi spodbudami pridobiti novih sodelavcev, ki bi zapolnili vrzeli v prvotnem konceptu, čeprav ni nihče prijaviel nekaterih ključnih tem. Zatem so nastale zadrege s posebnimi željami, ki so rušile prvotno zasnovano. Nekateri referenti so imeli določenega dne druge obveznosti (čeprav se že desetletja ve, da poteka kongres/zborovanje vedno prvi oktobrski četrtek in petek), drugi so želeli, da nastopijo skupno s kolegi iste ustanove ne glede na vsebino prispevkov, vsebinski koncept programa in že razporejen razpoložljiv čas. Ob takšnih težavah je nastal program, ki je na prvem plenarnem zasedanju predstavil položaj jezikoslovnih raziskav in razvoj študija slovenščine na mariborski univerzi, poleg tega pa je vseboval tudi nekaj preglednejših in splošnejših tem, vendar ni bilo

prikazano delo Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša in jezikoslovja na Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete v Ljubljani. Ostalo delo kongresa je potekalo v vzporednih sekcijah. Znotraj teh so se oblikovali sklopi o proučevanju sodobnega slovenskega knjižnega jezika, dialektoloških in historičnih raziskavah ter aplikacijah sodobnih spoznanj v pedagoški praksi. Na tej ravni je bil program dopolnjen še z okroglo mizo o uradovalni slovenščini.

Posvetovanje je razprlo vrsto aktualnih tem in tudi prispevalo k razčiščenju številnih vprašanj — od organizacijsko sistemskih problemov jezikoslovnih ved pa do pogledov na povsem konkretna raziskovalna področja, ki jih obdelujejo mlajši, uveljavljajoči se strokovnjaki. Sodelovalo je tudi nekaj znanstvenikov sorodnih ved, med njimi so izstopali predvsem pedagogi in metodiki, ki prenašajo znanstvena spoznanja v šolsko prakso. Najbolj razveseljiv je bil velik odziv raziskovalcev nove, mlade generacije najodgovornejših ustvarjalcev v stroki. Zadovoljiva je bila tudi udeležba predstavnikov generacije raziskovalcev in visokošolskih profesorjev, ki zaključujejo svojo poklicno pot. Nekaj polemičnih tonov je popestrilo dogajanje, časovna stiska in strogo omejeni nastopi pa so postali tradicija zaradi velikega zanimanja in preobsežnega programa. Kongres je podal celovit pregled današnjega dogajanja v slovenskem jezikoslovju, ki se ukvarja s proučevanjem slovenskega jezika v vseh pojavnih oblikah, ter razkril poglede na naloge, ki postajajo vse bolj aktualne in se jim pričenjajo posvečati novi znanstveniki. Ključni cilj, posredovanje informacij najširši strokovni in zainteresirani javnosti o dogajanju v stroki, je bil vsekakor dosežen. V tem delu zborovanja je sodelovalo 32 referentov, med njimi dva akademika, dvanajst univerzitetnih profesorjev in enajst docentov; petindvajset referentov ima doktorat znanosti. Del prispevkov je že odmeval v širši in strokovni javnosti, nekateri so bili tudi že objavljeni v Razgledih in strokovni periodiki.

Okrogli mizi *Poslovna in uradovalna slovenščina v zgodovini in danes* ter *Izkušnje in ugotovitve šolskega inšpektorata* sta navrgli množico opozoril, ki bodo seveda ostala v ospredju prizadevanj za izboljševanje našega dela. Prva okrogla miza, ki je smiselno in kvalificirano dopolnjevala osrednjo temo, je pokazala na odprte probleme in na nekatera nova področja strokovnega in znanstvenega dela. Vodil jo je *France Novak*, kot udovničarji pa so sodelovali *Vasilij Melik*, *Pavel Apovnik*, *Meta Humar*, *Majda Kaučič Baša*, *Valerija Perger*, *Marko Stabej* in *Viktor Vrbnjak*.

Še večji odmev je imela *druga okrogla miza*, ki je opozorila na številna nerešena vprašanja pri urejanju razmer v šolstvu oziroma v šolski praksi učiteljev. Vodil jo je glavni šolski inšpektor *Alojzij Širec*, ki je znal s konkretnimi pojasnili pritegniti široko zanimanje med udeleženci. Poročilo je bilo deloma že objavljeno, nekatera stališča so bila posredovana ustreznim državnim organom. Nastajajo tudi zamisli za nove oblike delovanja, odprla so se vprašanja o novem sistemu ocenjevanja, o razvoju našega predmetnega področja, o zagotavljanju strokovne avtonomije učiteljev slovenščine itn.

Zaradi vzporednega potekanja je žal nekoliko manj zanimanja zbudila **predstavitve novih strokovnih in znanstvenih publikacij**, čeprav je bila tudi letošnja bera bogata. V sekciji je sodelovalo 24 strokovnjakov (14 doktorjev znanosti), ki so predstavili devetindvajset monografskih in dve serijski publikaciji. Verjetno bomo o vseh teh delih z zanimanjem brali v kongresnem zborniku.

Udeležba in ocene kongresa med udeleženci. Sodeč po podpisih na seznamu udeležencev, se je skupno z referenti, poročevalci in gosti zborovanja udeležilo 321 kolegic in kolegov. Evalvacijske vprašalnike, ki jih je obdelala tajnica Slavističnega društva *Jana Zemljarič Miklavčič*, je oddalo 65 udeležencev, vendar so bili nekateri zelo površno izpolnjeni, ponekod brez odgovorov. Največ vprašalnikov so oddali učitelji slovenščine na osnovnih šolah (38), 20 pa jih uči na srednjih šolah. Večina poučuje od 10 do 20 let (27). Največ jih je kongres ocenilo kot izjemno uspešen (18) in odličen (18), oceno prav dobro mu je dodelilo 21 udeležencev, le 8 ga je ocenilo kot dobrega, nihče nižje, tako da je povprečna ocena programa 4,7 (najvišja možna ocena je 6, kar bi bilo odlično s pohvalo). Še bolje so ocenili organizacijo kongresa, v povprečju 5,1. Podobno je bila pohvaljena izpeljava programa in predavatelji, med katerimi ni posebnih odstopanj (povprečna ocena od 4,2 do 5,6). Najvišje so vendarle ocenili referate in nastope kolegov *Marka Jesenška*, *Alojza Širca*, *Meta*

Grosman, Marka Stabeja, Marije Stanonik, Tomaža Sajovica, Rade Košuta, Marjana Dolgana, Jožeta Lipnika, Majde Merše, Toma Korošca, Marjete Humar.

Kolegi so se kongresa udeležili zaradi osebne želje po znanju (59), zaradi želje po izmenjavi izkušenj (30), zaradi napredovanja v nazive (10). 31 so se njihova pričakovanja izpolnila v celoti, 27 delno, 5 nad pričakovanji. V anketi so izrazili mnenje, da bodo veliko pridobljenega znanja uporabili pri svojem delu (31), nekateri pa le malo (27), 5 jih meni, da zelo veliko. Večina ocenjuje, da je program pomemben za njihov poklicni razvoj (39), za nekatere pa je zelo pomemben (13), le 10 jih meni, da je program manj pomemben. Nekatere je motila metoda dela (8), druge vsebina programa (8), spet druge govor nekaterih predavateljev, medsebojne polemike med predavatelji, prekrivanje programa, preveč natrpan program, vodenje ene okrogle mize. Veliko je bilo dodatnih pohval za predsednika in gostitelje (12), drugi menijo, da bi morali predavatelji bolj upoštevati pravila govorništva, bolj bi morali upoštevati potrebe večine udeležencev.

Na začetku so kongres pozdravili župan Mestne občine Celje, predstavniki Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Ministrstva za znanost in tehnologijo, Bralnega društva, Lingvističnega krožka, rektor univerze v Mariboru, v svojem nagovoru nas je Marjanca Ogorevc, prijateljica iz Pišec, ki skrbi za dom Maksa Pleteršnika, povabila, naj jih obiščemo čim večkrat. Še posebej smo bili veseli pisnih pozdravov mnogih častnih članov Slavističnega društva Slovenije. Podelili smo tudi nagrade Slavističnega društva Slovenije *Soči Švigelj*, *Igorju Gedrihu* in *Matejki Grgič*, o čemer poročamo posebej.

Organizacijski odbor, ki ga je vodil predsednik Slavističnega društva Celje *Tone Šepetavc*, sestavljali pa člani tega društva, se je nadvse potrudil, da je izvedba zahtevnega in obsežnega projekta potekala nemoteno. Obogatili so jo z obsežnim in zanimivim spremnim programom, pripravili svečani uvod na začetku kongresa, izvedli prijazen družabni večer, organizirali tiskovno konferenco, zbrali sponzorska darila in poskrbeli, da so se vsi udeleženci počutili dobro med celotnim delom kongresa. Še posebno bogata so bila strokovna popotovanja, ki lahko služijo za zgled dobro organiziranih in strokovno neoporečno pripravljenih ekskurzij. Povedli so nas na temeljitejši ogled *Celja in Starega gradu* (priprava in izvedba: Božena Orožen, Lučka Hajnšek in Milena Smisl). Druga pot je vodila po *Saleški dolini* (vodniki: Juana Robida, Jelka Kvartič in Damjan Kljajič), tretja pa *Pod Konjiško goro* (vodniki: Milka Conradi, Jožica Kranjc, Anka Aškerc in Milena Volavšek).

O letošnjem slavističnem kongresu v Celju je izšlo več kot 15 člankov v krajevnem in osrednjem slovenskem tisku, Večeru, Ljubljanskem dnevniku, Primorskem dnevniku, Novem glasu in v Delu. Nekaj hipcev smo bili na nacionalni televiziji, več na krajevni televiziji, precej časa so nam namenili na Radiu Slovenija, za kar je poskrbela naša kolegica, novinarka *Alenka Kraigher Gregorc*.

Zoltan Jan

Predsednik Slavističnega društva Slovenije

Nagrade Slavističnega društva Slovenije

Slavistično društvo Slovenije je v preteklosti že imelo svoje Kidrič-Prijateljeve nagrade, namenjene uspešnemu strokovno-raziskovalnemu delu mladih, uveljavljajočih se slavistov, vendar so bile podeljene le enkrat (Boris Paternu, Letopis Slavističnega društva, SR 1954, str. 358). Občni zbor v Murski Soboti je 1. 10. 1998 sklenil, da se nagrade ponovno uvedejo, podeljujejo pa za izjemno uspešno življenjsko delo pri poučevanju slovenskega jezika na osnovnih in srednjih šolah ter za posebno uspešen dodiplomski in podiplomski študij na slovenskih in tujih univerzah. Nagrade so sestavljene iz simbolnega dela (unikatna ročno izpisana listina v kaligrafiji Stiškega rokopisa na ročno izdelanem papirju) in materialnega dela. Višina denarnega dela nagrade se prilagaja finančnim zmožnostim Slavističnega društva Slovenije, vendar naj bi se gibala v naslednjih merilih: za življenjsko delo naj bi dosegala tri boljše profesorske plače, nagrade za dodiplomski in podiplomski študij pa naj bi krile vsaj stroške razmnoževanja teze. Razpis je bil objavljen v reviji *Jezik in slovstvo* ter v *Kroniki*, informativnem biltenu društva.

Z dvema letošnjima nagradama za življenjsko delo in uspehe pri poučevanju slovenskega jezika na slovenskih srednjih šolah smo izkazali priznanje tistemu temeljnemu delu v naši stroki, na katerega prevečkrat pozabljamo. Prejela sta jo *prof. Soča Švigelj* in *prof. Igor Gedrih*. Nagrada za posebno uspešen dodiplomski študij slovenščine na tujih univerzah je bila podeljena *Matejki Grgič*. Drugih predlogov upravni odbor Slavističnega društva Slovenije v določenem roku ni prejel.

Nagrada za življenjsko delo: prof. Soča Švigelj

V skladu z razpisnimi pogoji je predlog za podelitev nagrade **prof. Soči Švigelj** dalo Slavistično društvo Kranj in ga takole utemeljilo:

Soča Švigelj je bila rojena 21. aprila 1940 v Ljubljani. Na Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete v Ljubljani je diplomirala leta 1963. Vsa službena leta (od 1963 do 1998) je posvetila prosvetnemu delu. Poučevala je na gumarski šoli Save v Kranju, na Srednji tekstilni in obutveni šoli v Kranju, zadnjih 20 let pa na Gimnaziji Kranj.

V Slavistično društvo Kranj se je včlanila kmalu po zaposlitvi. Dolga leta je bila članica upravnega odbora, od 1970 do 1978 pa dve mandatni dobi tudi njegova predsednica. V tem času je bilo SD Kranj soorganizator slavističnega zborovanja na Bledu, pripravilo pa je tudi več predavanj in srečanj. Sodelovala je tudi z drugimi kulturnimi ustanovami v Kranju.

Prof. Soča Švigelj je s svojimi učenci redno sodelovala na tekmovanjih za Cankarjevo priznanje; njeni učenci so se na regijski in državni ravni visoko uvrščali. Na šolskih, regionalnih in republiških tekmovanjih je sodelovala tudi kot ocenjevalka nalog in pri pripravi testov. Kot uspešna učiteljica slovenskega jezika s književnostjo je bila prof. Soča Švigelj recenzentka učbenikov za usmerjeno izobraževanje, sodelovala pa je tudi pri pripravi učnih načrtov.

Naša kolegica je bila v aktivu slavistov Gimnazije Kranj zelo priljubljena, saj je s svojim navdušenjem za materinščino kolege znala spodbuditi za delo v aktivu in razredu. Vedno je bila pripravljena reševati in razpravljati o metodičnih, slovničnih in esejskih vprašanjih. Poleg tega je

bila res pošten in dober človek, kar so v kolektivu Gimnazije Kranj znali ceniti, saj je nastopala z odločno besedo, ki je obrodila sadove. Treba je tudi poudariti, da je bila izjemna mentorica in prijateljica slavistom začetnikom.

Svoje dijake, tudi tiste, ki sicer slovenščine niso imeli najraje, je s svojim doživetim pripovedovanjem ter kakovostnim razlaganjem uspela pritegniti k poslušanju in nekatere navdušila za študij slavistike. Mnogi so danes profesorji slovenščine na gorenjskih osnovnih in srednjih šolah.

Če bi morali z enim stavkom opisati Sočo, bi zanjo rekli, da je izjemna osebnost in odlična slavistka, zato je mnogim na Gimnaziji Kranj hudo, da z njimi ne dela več vsak dan.

Nagrada za življenjsko delo: prof. Igor Gedrih

Drugi predlog za podelitev nagrade Slavističnega društva Slovenije za leto 1999 je oblikoval prof. Cene Omrzel. Svoj predlog za podelitev nagrade **prof. Igorju Gedrihu** je utemeljil tako:

Prof. Igor Gedrih je bil rojen leta 1930, upokojen pa kot profesor slovenskega jezika ob koncu šolskega leta 1996/97. Služboval je na Srednji elektrotehniški šoli in Srednji vzgojiteljski šoli in gimnaziji v Ljubljani. Tu je pri pouku uvajal avdiovizualna sredstva in pouk slovenskega jezika širil tudi na druga umetnostna področja, kar je zelo motiviralo dijake, tako da so danes poklicno ozko usmerjeni inženirji, ki se uveljavljajo tudi v javnosti, še vedno večji rabe slovenskega jezika, ki so jo osvojili pri njegovem pouku. Na šoli je organiziral tudi vrsto razstav izvornih del naših likovnikov, med drugimi Maksima Gasparija, Iveta Šubica in drugih. Svoje znanje je posredoval dijakom in kolegom profesorjem na mnogih ekskurzijah po domovini in v tujini, kar dela tudi kot upokojenec ob zdajšnjih kolegih. Na šoli je večkrat vodil aktiv slavistov in skrbel za povezavo s sorodnimi strokami. Vodil je tudi dijaški dramski krožek, ki je z uspelimi prireditvami dosegal uspehe doma in v našem zamejstvu. V Pionirski knjižnici v Ljubljani se je ukvarjal z mladinsko književnostjo in knjižnično gradivo pričel širiti z avdiovizualnimi sredstvi. Ob uveljavljanju napredovanja v šolstvu je dosegel naziv svetnika. Kolegi v zbornici so cenili njegovo pedagoško in strokovno delo. Za dijake in profesorje ljubljanskega območja je organiziral tudi filmske krožke, v programu pa poudaril slovenski film in njegovo povezanost s književnostjo.

Zdaj je še član izpitne komisije za slovenski jezik pri Ministrstvu za šolstvo. Poleg rednega šolskega dela je z ocenami v časopisju (Jezik in slovstvo, Prosvetni delavec, Sodobnost ...) sledil izdajam Kondorja in Klasja. Za zbirko Kondor je priredil zvezek Iga Grudna, sicer pa se je največkrat posvetil pesniku Miranu Jarcu. Prispeval je recenzijo Slovenskega berila 3, bil je recenzent učbenikov za zgodovino slovenskega slovstva, ki sta ju pripravila Anton Slodnjak in Janko Kos. Nazadnje je objavil oceno prve knjige Slovenske književnosti Jožeta Pogačnika (DZS, 1998). Posebej je treba omeniti njegovo pisanje ocen ob razstavah domače in tuje likovne umetnosti.

V Slavističnem društvu je bil eno mandatno dobo predsednik ljubljanske podružnice. Pripravil je sinopsis za oddajo Slovenščina v javni rabi, ki jo je za televizijo posnela Jovita Podgornik. Na slavističnem zborovanju v Bohinju je imel predavanje Literarnoteoretične osnove za kratko zgodbo (short story).

Nagrada za posebno uspešen dodiplomski študij slovenščine na tujih univerzah: Matejka Grgič

Predlog za podelitev nagrade za posebno uspešen dodiplomski študij slovenistike na tujih univerzah je dal slovenistični lektorat filozofske fakultete na Univerzi v Trstu z naslednjo utemeljitvijo:

Matejka Grgič se je rodila 2. januarja 1974 in je doma iz Padrič. Potem ko je leta 1993 z odliko opravila maturo na klasičnem oddelku Znanstvenega liceja Franceta Prešerna v Trstu, je že leta 1997 z najvišjo oceno in pohvalo diplomirala na Oddelku za filozofijo tržaške Filozofske in

leposlovnih fakultete s tezo Enunciato performativo ed aspetto verbale: il caso della lingua slovena (Performativna izjava in glagolski vid: primer slovenskega jezika). V prvem delu je obravnavala razvoj t. i. predteorije performativa na Slovenskem, predvsem v delih Stanislava Škrabca, Viktorja Bežka, Rajka Peruška in Luke Pintarja. V drugem delu se je osredotočila na problem izbire glagolskega vida pri performativnih izjavah in skušala utemeljiti slovensko posebnost — rabo nedovršnih glagolov. Delo je bilo zasnovano interdisciplinarno, saj se je iz prvotno semiološkega področja razširilo na področje slovenistike in filozofije jezika. Naloga je prejela nagrado Tončičevega sklada v Trstu. Kot posebno uspešni študentki ji je Ministrstvo za šolstvo in šport Republike Slovenije podelilo enoletno štipendijo za raziskovalno delo na področju slovenskega jezikoslovja, ki jo je izkoristila za poglobitev znanja, potrebnega za pripravo diplomske naloge. Oktobra 1998 je vpisala magistrski študij na Oddelku za sociologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani in pripravlja tezo o razvoju teorije performativa na Slovenskem.

Že med študijem je pričela objavljati poglobljene prispevke v različnih časopisih (Primorski dnevnik, Radio Trst A, Il Libretto, Mladika, Pretoki, Jadranski koledar, Mentor, Iskra, L'idea itn.), pričela je prevajati, vodila je različne jezikovne tečaje in z izvirnimi deli uspešno sodelovala na literarnih natečajih (Rim, Pordenone, Trst, Velenje, Ljubljana). Sodelovala je tudi pri uprizoritvah raznih gledaliških del v slovenščini in italijanščini v tržaških gledališčih Cristallo in Miela ter v sežanskem Kulturnem centru Srečka Kosovela. Zadnja uprizoritev je njena izvirna enodejanka Studio su Platone v okviru pobude Palcoscenico giovani (Oder mladih).

Matejka Grgič je bila dejavna tudi v študentskih organizacijah. Čeprav slovenščine ni imela vpisane kot glavnega predmeta, se je energično zavzemala tudi za reševanje položaja študija slovenščine na filozofski fakulteti v Trstu.

*

Upravni odbor Slavističnega društva Slovenije je po tehtanju navedenih dejstev in priloženih dokazil na svoji seji 4. 6. 1999 soglasno sklenil, da vsi trije predlagani kandidati nesporno zaslužijo predlagana priznanja in zadolžil predsednika društva, da jih izroči na Slovenskem slavističnem kongresu v Celju, kot je bilo storjeno.

Zoltan Jan

Predsednik Slavističnega društva Slovenije

Jezik in slovnstvo, Letnik 45, 1999/2000, št. 1–2

Nataša Pirih Svetina

UDK 372.882.163.6:81'42

**ANALIZA ŠOLSKE URE POUKA KNJIŽEVNOSTI PO MODELU
ANALIZE GOVORJENEGA DISKURZA**

V članku po modelu analize govornenega diskurza razčlenjujemo govor pri učni uri pouka slovenske književnosti. Zanima nas, kaj taka členitev pove o kakovosti tega pouka in o kakovosti ter deležih govora posameznih udeležencev diskurza. Zanima nas, kako bi se na podlagi tega vedenja govornico interakcijo pri pouku književnosti dalo spremeniti, po potrebi tudi izboljšati.

Jezik in slovnstvo, Letnik 45, 1999/2000, št. 1–2

Jonatan Vinkler

UDK 821.163.6:09:929 Prešeren F.:929 Čelakovský F.L.

**FRANCE PREŠEREN IN FRANTIŠEK LADISLAV ČELAKOVSKÝ
— ZNAKI, RAZMERJA IN POMENI**

František Ladislav Čelakovský je bil prvi Čeh, ki se je načrtno strokovno ukvarjal s slovensko literaturo, jo kritično vrednotil in prevajal. Članek prinaša analizo korespondence med Prešermom in Čelakovskim ter analizo spisa Čelakovskega *Krajinska literatura (Casopis českého Musem VI (1832), 443–454)*. Ob tem rešuje tudi vprašanje recepcije spisa Čelakovskega pri slovenskem bralcu in vprašanje razmerja *Krajinske literature* in estetske usmeritve Čelakovskega v njej do Prešermove estetske paradigme. V tej smeri ugotavlja, da je Čelakovský s *Krajinsko literaturo* v slovensko literarno življenje posegel tako, da je branil Prešermovo estetsko usmeritev in s tem tip breznamenske slovenske literature, ki je zavezana samo estetskim kriterijem in ki jo danes označuje idejna, snovna, zvrstna in izrazna razčlenjenost.

Jezik in slovnstvo, Letnik 45, 1999/2000, št. 1–2

Terezija Jambrovič
Anica Marinčič
Primož Južnič

UDK 025.4:050:811.163.6:821.163.6

BIBLIOMETRIJSKA ANALIZA REVJJE JEZIK IN SLOVNSTVO

Bibliometrijska analiza revije Jezik in slovnstvo je prva te vrste pri nas in njene rezultate bi morali razlagati v sodelovanju s strokovnjaki z analiziranega raziskovalnega področja. Analiza je tudi priprava za predlagano sistematično bibliometrijsko obdelavo slovenskih znanstvenih revij, ki iz razumljivih vzrokov niso indeksirane v mednarodnih indeksih citiranja, po metodologiji, ki jih ti indeksi uporabljajo. Tako bi zbrali podatke o odmevnosti objav raziskovalnega dela tudi na področjih, ki so bila do sedaj brez teh podatkov.

Jezik in slovnstvo, Vol. XLV (1999/2000), No. 1-2

Jonatan Vinkler UDK 821.163.6:09:929 Prešeren F.:929 Čelakovsky F.L.

**FRANCE PREŠEREN AND FRANTIŠEK LADISLAV
ČELAKOVSKY — SIGNS, RELATIONS AND MEANINGS**

The article discusses František Ladislav Čelakovsky's contacts with France Prešeren and the influence of his aesthetics on Prešeren's creative paradigm, and through it on the development of Slovene literature.

Jezik in slovnstvo, Vol. XLV (1999/2000), No. 1-2

Nataša Pirih Sveina UDK 372.882.163.6:81'42

**APPLICATION OF THE SPOKEN DISCOURSE ANALYSIS
MODEL TO A LITERATURE CLASS**

The model of discourse analysis is applied to the discourse observed during an eighth grade literature class. The study aims at exploring what this type of analysis can tell about the quality of classroom work and the quality and ratios of speech of individual participants in the communication. A long-term objective of this research is to explore how these findings could be implemented in changing and possibly improving spoken interaction during literature classes.

Jezik in slovnstvo, Vol. XLV (1999/2000), No. 1-2

Tereziya Jamhrovič

Anica Marinčič

Primoz Juhnčič

UDK 025.4:050:811.163.6:821.163.6

BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF THE JEZIK IN SLOVNSTVO

The present bibliometric analysis of the Slavonic studies journal *Jezik in slovnstvo* is the first of its kind in Slovenia. Its results should be interpreted only in co-operation with experts from the field being analysed. It may also serve as a pilot study for possible future systematic analysis of Slovene scientific journals and magazines, which are for obvious reasons not indexed in international citation indexes. The model of analysis uses the methodology of these indexes. The objective of such an analysis would be obtaining information on the impact and visibility of published research data also in those fields that have so far not been scrutinised by bibliometric instruments.